

УДК: 657.331.21:616.9

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Л. В. ГУЦАЛЕНКО, доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та оподаткування
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0001-5181-8652
E-mail: Gutsalenko.l.v@nubip.edu.ua

М.С. НІКОЛЕНКО, студентка економічного факультету,
спеціальності «Облік і оподаткування»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0001-9709-0812
E-mail: Maria.680@ukr.net

***Анотація.** У статті розглянуто прогноз Міжнародної організації праці щодо рівня безробіття спричиненого пандемією COVID-19. Проаналізовано реальні показники безробіття в Україні в розрізі місяців протягом запровадженого карантину у 2020 році та порівняно ці дані з показниками за аналогічний період 2019 року. Вказано основні можливі способи збереження робочих місць із дотриманням карантинних заходів, а також мінімізацією витрат на оплату праці та підтриманням рівня продуктивності праці. Охарактеризовано кожен з перелічених у статті способів. Наголошено на особливостях їх документального оформлення на підприємствах. Досліджено ведення обліку розрахунків з оплати праці за різних умов упродовж карантину. Зокрема, проведено детальне вивчення оплати різних видів відпусток під час карантину, їх документальне оформлення та умови надання. Особливо приділена увага наданню безоплатної відпустки, її тривалість та особливості продовження. Розглянуто питання нарахування Єдиного соціального внеску при наданні працівникові відпустки без збереження заробітної плати. Порівняно особливості оплати працівників переведених на неповний робочий час та працівників переведених на позмінну роботу на час карантину. Вивчено особливості оплати праці понаднормово відпрацьованих годин за погодинної форми оплати праці. Проаналізовано оплату праці ід час дистанційної роботи та режим, за яким може здійснюватися виконання посадових обов'язків. Розглянуто можливість надання працівникам інших виплат під час дистанційної роботи. Виокремлено можливі виплати працівникам, а також особливості нарахування та сплату податків під час простою. Здійснено аналіз поглядів вчених на дане питання. Розглянуто досвід інших країн, щодо питання оплати праці в умовах пандемії. Надано пропозиції, щодо можливих заходів та деталізації обліку*

розрахунків з оплати праці в період карантину. Запропоновано форму внутрішньогосподарської звітності для контролю використаних і невикористаних днів відпусток. Зроблено висновки щодо викладеної в статті інформації.

Ключові слова: облік, оплата праці, робочий час, оплачувана відпустка, безоплатна відпустка, дистанційна робота.

Актуальність. Пандемія COVID-19 стала нелегким випробуванням для підприємців, оскільки, постало завдання беззбиткового ведення підприємницької діяльності з дотриманням карантинних заходів задля недопущення поширення хвороби. Ці заходи негативно впливають на прибутковість підприємств. Як результат, власники бізнесу шукають шляхи зменшення витрат. Найчастіше таким шляхом слугує скорочення робочих місць. Такий метод негативно впливає на рівень зайнятості населення країни. Тому потрібно використовувати та шукати альтернативні методи підтримання діяльності бізнесу, зокрема, ефективно використовувати робочу силу, водночас правильно здійснювати розрахунки з оплати праці, щоби не зважаючи на особливі умови, працівники були справедливо винагороджені за результатами їх роботи, а підприємство мало можливості вести подальшу господарську діяльність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питання організації роботи працівників за різних умов була приділена увага таких вчених як: Я. В. Свічкарьової, Б. А. Андрушкіна, О. Б. Погайдак, А. А. Власова, Л. П. Гаращенко, О. Г. Середи, Я. В. Сімутіної та інших.

Питання конкретно оплати праці вивчали: А. Е. Ачкасов, О. А. Боярова, Ф. Ф. Бутинець, Н. Н. Грабова, Л. В. Гуцаленко, Р. І. Криницький, Н. П. Кузик, В. С. Лень, Є. В. Мних, Г. В. Нашкерська, В. В. Сопко, Л. К. Сук, К. В. Шевчук.

З огляду на ситуацію, що склалася та не зменшуючи вагомості проведених досліджень, дане питання потребує подальшого вивчення.

Мета. Метою статті є дослідження особливостей розрахунків з оплати праці працівників за різних умов їхньої роботи в період карантинних обмежень.

Матеріали та методи дослідження. Під час дослідження були використані такі загальнонаукові методи як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. На початку 2020 року Міжнародна організація праці розглядала три варіанти впливу пандемії на зайнятість населення в світі. Найгірший варіант полягав в тому, що 25 мільйонів зайнятого на той момент населення в світі могли залишитися без роботи, як результат впливу карантинних обмежень. Це на 3 мільйони більше ніж, за глобальної фінансової кризи 2008-2009 років, де кількість людей, що втратили роботи внаслідок кризи становила 22 мільйони. Другий варіант розвитку подій на ринку праці є кращий, відповідно до нього, кількість осіб, що можуть залишитися без роботи мають становити 13 мільйонів. Третій варіант є найоптимальніший і відповідно до нього число осіб, які можуть втратити роботу становитиме 5,3 мільйони. Проте розвиток подій на світовому ринку праці за останніми двома варіантами можливий тільки за умови, що уряд країн буде вести чітку політику щодо цього питання. [16]

Якщо розглядати ринок праці в період карантинних обмежень на прикладі України, то рівень безробіття почав підвищуватись у квітні, із запровадженням жорстких заходів карантину. У березні кількість безробітних в Україні становила 349 тис. осіб, то у квітні цей показник становив 457 тис., у травні 511 тис., а в червні 517 тис. осіб. І лише в липні цей показник зменшився до 506 тис., і в серпні – до 474 тисяч (Рис.1). [15]

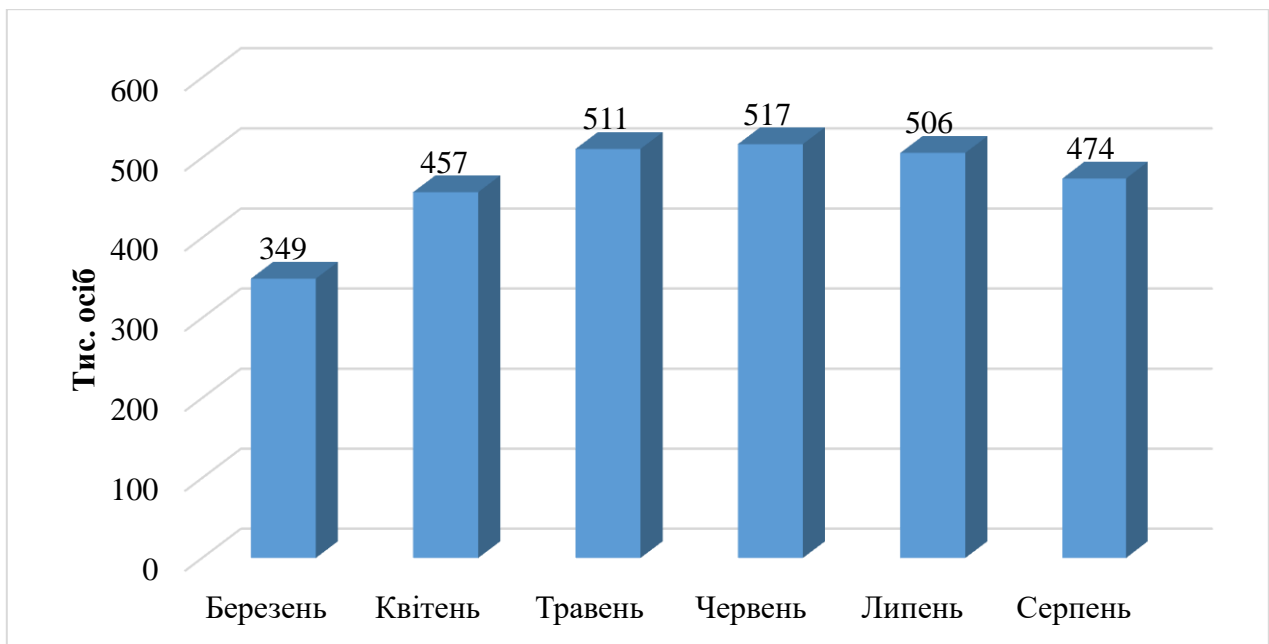

Рис. 1. Кількість безробітних в Україні за період із березня до серпня 2020 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [15]

Загалом, у період пандемії в Україні кількість безробітних становить на 67% більше, ніж за аналогічний період 2019 року. [15]

Такі масові скорочення робочих місць, розв'язуючи проблему підприємців – зменшення витрат, спричиняють іншу проблему – ріст рівня безробіття в країні, яка є не менш важливою. Тому керівництво держави закликає роботодавців використовувати різні можливі способи збереження робочих місць із відповідними особливостями оплати праці з одночасним дотриманням карантинних вимог. Законодавством України на період карантину для дотримання карантинних заходів рекомендується надати працівникам щорічної основної та додаткової відпустки, інших відпусток, що будуть оплачені або відпустки без збереження виплати заробітної плати; запровадження неповного чи скороченого робочого часу; організація позмінної або дистанційної роботи; запровадження простою. Запропоновані шляхи дотримання карантинних заходів мають свої особливості оплати праці. [10]

Якщо розглядати питання відпусток, то працівники мають право отримати щорічну основну відпустку, безоплатну відпустку або інший вид відпустки передбачений законодавством або трудовим договором. Відпустка під час карантину може надаватися за погодженням працівника й роботодавця, як самого факту надання відпустки так і термінів її надання, за умови, якщо відсутність працівника не відобразиться на роботі підприємства. [3]

На період карантину працівники частіше почали користуватися своїм правом на отримання відпустки без збереження заробітної плати, тому під час карантину кількість днів у відпустці без збереження зарплати не включається у загальний строк 15 днів, встановлений для цього виду відпусток, тобто працівник може отримати таку відпустку на увесь період карантину. Для отримання такої відпустки працівнику необхідно написати заяву, а роботодавцю видати на її підставі відповідний розпорядчий документ. У разі продовження карантину працівникам знову необхідно буде писати заяву про надання відпустки, а роботодавцю - видавати наказ. У заяві та наказі про відпустку може бути передбачене автоматичне продовження відпустки, якщо карантин буде продовжено. Оплата періоду перебування у безоплатній відпустці однозначно не здійснюється, а от чи потрібно сплачувати ЄСВ залежить від деяких чинників, тому для того, щоби визначити розмір і обов'язковість сплати ЄСВ користуємось алгоритмом (Рис. 2.). [4]

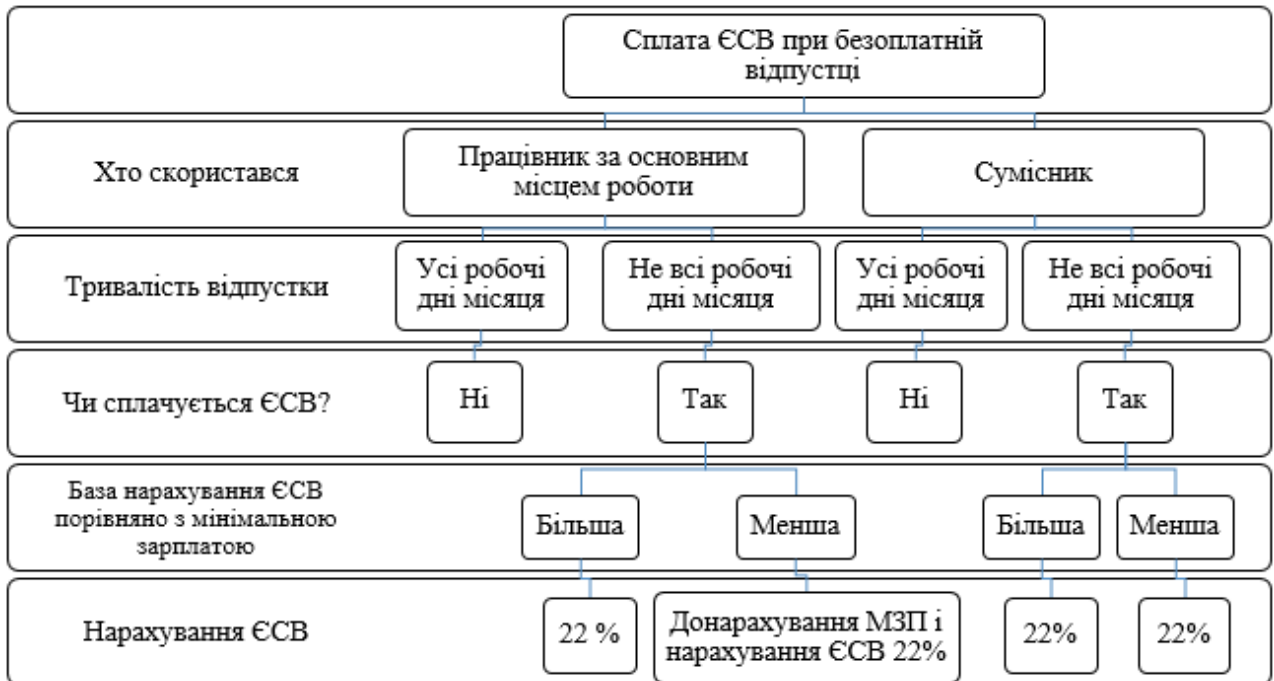

Рис. 2. Алгоритм визначення розміру сплати ЄСВ за місяць у якому працівник перебував у безоплатній відпустці

Джерело: створено авторами на основі [4]

Переведення працівника на роботу в умовах неповного робочого часу проводиться після попередження працівника не пізніше ніж за два місяці про дані зміни та за його згодою, що документується заявою працівника щодо встановлення йому неповного робочого часу. У цій заяві повинно бути зазначено вид неповного робочого часу; режим роботи за неповного робочого часу; період на який встановлюється неповний робочий час. Після написання заяви, оформляється наказ по підприємству. За почасової системи оплаті праці, оплата праці проводиться за фактично відпрацьований час відповідно до табелю обліку робочого часу. За відрядної системи оплаті праці – за фактично виконану роботу за відрядними розцінками. Обсяг виконаної працівником роботи відображається у нарядах на виконання робіт. [7]

Оплата позмінної роботи зазвичай здійснюється за почасовою системою оплати праці. Понаднормові години виявляються вкінці облікового періоду на

основі списку осіб, що працювали, список заповнюється в одному примірнику й передається до бухгалтерії. Ці години оплачуються в подвійному розмірі, компенсація через надання відгулу не допускається. Доплата за понаднормову роботу в неробочі та святкові дні не передбачається. Робота в нічний час оплачується в підвищеному розмірі, але не нижче 20 % тарифної ставки. [6]

Що стосується дистанційної роботи, то така форма може запроваджуватися після погодження з працівниками. Потім видається відповідний наказ та проводиться ознайомлення з ним працівників. Якщо запроваджено дистанційну роботу, то посада та зарплата повинні бути збережені. Роботодавець зобов'язаний забезпечити вірний облік робочого часу чи обсягу виконаної роботи, використовуючи всі можливі методи, які погоджені з працівниками. Оплата має здійснюватися не рідше двох разів на місяць з інтервалом не більше 16 календарних днів і не пізніше 7 днів після закінчення періоду. [5]

Працівники, що користуються власними засобами для роботи, можуть отримати компенсацію за їх зношування. Розмір та порядок надання компенсаційних виплат визначаються роботодавцем після обговорення з працівником. Працівник, також, може розраховувати на часткову компенсацію витрат за використання електроенергії та води, зв'язку та обслуговування обладнання. [11]

Якщо ж підприємство вирішило запровадити простій, то в цей період оплата праці здійснюється з розрахунку не менше від 2/3 ставки чи окладу або відповідно до розміру передбаченого колективним договором. Упродовж простою нарахування доплат і надбавок не здійснюються, через те, що в цей період працівники не можуть виконувати встановлену норму. Податки з нарахованої заробітної плати під час запровадженого простою роботодавець мусить сплатити за загальним правилом. Тимчасова непрацездатність працівника, що розпочалась до запровадження простою чи під час простою і триває після його закінчення, оплачується на загальних підставах. [10, с. 95]

Вчені досліджуючи дані проблеми вносили різні пропозиції щодо удосконалення обліку розрахунків оплати праці за різних умов діяльності підприємств (таблиця 1).

1. Погляди вчених щодо удосконалення обліку розрахунків оплати праці за різних умов

Автор	Пропозиція
Шульга Н.В.	Запропонувала удосконалити методику обліку за допомогою уточнення форми і структури про надання оплачуваних відпусток та відомостей розрахунку оплати відпусток, які необхідні для правильності та достовірності розрахунків оплати праці та виплат пов'язаних з ними податків. [14, с. 18]
Суліменко Л.А, Киян А.В, Вітер С.А.	Зазначали, що автоматизація є одним із важливих напрямів вирішення питань обліку оплати праці. [12, с. 398]
Мельник Т.Г.	При вивченні нормативно-правової бази щодо оплати праці визначила, що удосконалення потребує питання трудових витрат у податковому та бухгалтерському обліку. [9, с. 12]
Колосок А.М.	Вважає, що звернення уваги на щомісячне забезпечення резерву відпусток на основну та додаткову заробітну плату працівників сприятиме покращенню обліку розрахунків і рівномірних витрат на оплату праці. [8, с. 132]
Штик Ю.В.	Пропонує звернутися до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та удосконалити нормативно-правову базу. [13, с. 17]

Джерело: сформовано авторами на основі [11, 12, 13, 14, 15]

Однак, майже відсутні дослідження, які дають змогу обрати оптимальні варіанти оплати праці працівників за умов форс мажорних обставин, що були б сприятливими, як для роботодавців так і для працівників.

Використовуючи таблицю 2 узагальнимо інформацію щодо особливостей здійснення розрахунків з оплати праці під час пандемії в зарубіжних країнах.

2. Шляхи рішення питання розрахунків з оплати праці в зарубіжних країнах

Країна	Захід	Мета заходу
Польща	Зміна графіку роботи; дозвіл понаднормової роботи. Для оплати праці штатних працівників передбачена терміном до 3 місяців допомога, розмір якої становить 50% їх загальної винагороди.	Не допустити зупинку діяльності підприємств. Підтримати малі й середні підприємства та

		зберегти на них робочі місця.
Болгарія	<p>Запровадження програми «Міра 60/40». Відповідно до цієї програми, держава бере на себе покриття 60% суми доходу з соціального забезпечення терміном до 3 місяців, решту 40% сплачує роботодавець.</p> <p>Дозвіл роботодавцю в односторонньому порядку неповний робочий час терміном не більше 3 місяців та надавати оплачувану щорічну відпустку без згоди працівника терміном до 10 днів.</p>	Підтримка роботодавців.
Італія	<p>Для підприємств та роботодавців, які постраждали від пандемії найбільше, спрощено процедуру оформлення державної підтримки, за рахунок фондів, у порівнянні з тими підприємствами, які були вимушені провести скорочення працівників та зупинили свою діяльність.</p>	Підтримка підприємств, що найбільше постраждали від пандемії.
Велика Британія	<p>Програмну компенсацію роботодавцям до 80% затрат на утримання працівників, які знаходяться у вимушеній відпустці через COVID-19.</p> <p>Працівники, які працюють у декількох роботодавців, дозволено бути у вимушеній відпустці за кожним з місць роботи отримувати допомогу за кожним з них.</p>	Державна підтримка роботодавців та підтримання фінансового рівня працівників.
Канада	<p>Роботодавці мають право на субсидію за умови підтвердженої втрати доходів більше ніж на 30%. Субсидія надається тільки якщо працівник знаходиться в оплачуваній відпустці та за умови, що за цей період він отримує від роботодавця винагороду, але не виконує роботи.</p>	Підтримка роботодавців, які суттєво зменшили рівень доходу, у зв'язку з карантинними заходами
Сполучені Штати Америки	<p>Держава не зобов'язує компанії оплачувати відпустки чи лікарняні. Покриття компенсації безробітнім відбувається через спеціальне страхування. Рішення щодо виплат залишається за компанією.</p>	Підтримка підприємств

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

З огляду на досвід зарубіжних країн, щодо питання розрахунків з оплати праці в період карантинних обмежень, можемо зробити такі пропозиції. Зокрема, доцільно буде дозволити на офіційних підставах понаднормову роботу. Цей захід

можна впровадити у сферах, де дистанційна робота є ефективною. Оплату здійснювати, як за понаднормові відпрацьовані години чи обсяг виготовленої продукції. Проте цей захід на підприємствах можна впроваджувати лише за попереднього погодження з працівниками. Запропонований захід спрямований на підтримку, як працівників, так і роботодавців, оскільки дає змогу роботодавцю ефективніше використовувати працю, а працівникам отримувати відповідну плату.

У ситуації, яка склалася, для точності ведення обліку робочого часу доречно використовувати електронну основу відслідковування діяльності працівників, за попереднім погодженням із працівниками. Для деталізації обліку можна відкрити аналітичні рахунки, на яких буде відображатися інформація розрахунків із працівниками по виплатах, які характерні лише на період карантину. Зокрема, доцільно запровадити окремий аналітичний рахунок для компенсаційних витрат, що надається під час дистанційної роботи за використання власних засобів для роботи та деяке відшкодування за оплату комунальних послуг.

Для обліку розрахунків з оплати праці доцільно також деталізувати інформацію під час документування цих операцій. За необхідності, керівник повинен видавати відповідні накази, щодо змін на підприємстві пов'язаних із трудовою діяльністю із зазначенням відповідної інформації. У розрахунково-платіжній відомостях зазначати детальну інформацію щодо виплат, які здійснюються. У журналах-ордерах здійснювати деталізацію за відповідними рахунками. У таблиці обліку робочого часу зазначати детальну інформацію щодо умов роботи за яких працює працівник (неповний робочий час, позмінна робота, дистанційна робота), причину відсутності (самоізоляція, COVID-19, інше захворювання, простій на підприємстві), вид відпустки (основна, додаткова, за власний рахунок).

Оскільки, у період карантину працівники частіше користуються своїм правом на відпустку, тобто відбувають майже всі належні для них дні відпустки, а також отримують безоплатну відпустку, то контроль використаних і невикористаних

днів відпустки має значне місце в роботі бухгалтерської служби. Для полегшення контролю, доцільно буде використовувати таку форму внутрішньогосподарської звітності підприємства (таблиця 3).

3. Відомість використаних та невикористаних відпусток працівниками

ППП, посада		Може бути надана		Надана відпустка				Невикористані дні відпустки
Роки	Вид відпустки	Кількість календ. днів	Період, за який надається відпустка	Кількість календ. днів	Період, за який надається відпустка	Дата		
						Початок відпустки	Закінчення відпустки	
	Щорічні відпустки: ...							
	Додаткова відпустка у зв'язку з навчанням: ...							
	Творча відпустка: ...							
	Соціальна відпустка: ...							
	Відпустка без збереження заробітної плати: ...							
	Інша відпустка передбачена трудовим договором: ...							

Джерело: сформовано авторами

Дана форма має заповнюватися, як по кожному працівнику окремо, (оскільки працівники мають право на різні види відпусток), так і зведена по господарюючому суб'єкту. Крім того, деякі види відпусток, якщо вони невикористані упродовж року, працівник має право використати в наступних роках. Дана форма дає змогу вести облік днів відпусток наростаючим підсумком по роках. Чіткий облік днів відпусток є важливим, оскільки прямо впливає на розмір виплат під час звільнення.

Висновки і перспективи. Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити висновок, що пандемія значно зменшила кількість робочих місць та

негативно позначилося як на бізнесі, так і на економіці країн загалом. Для зменшення темпів росту рівня безробіття рекомендовано запровадження різних особливостей трудової діяльності підприємцями для працівників. Деталізація розрахунків з оплати праці в умовах карантину, вимагає внесення змін до первинних та зведених форм документів, що дозволить здійснювати оперативну аналітичну оцінку статей витрат та питомої ваги витрат на оплату праці в загальному обсязі витрат. Внесені пропозиції, щодо використання господарюючими суб'єктами «Відомості використаних та невикористаних відпусток працівниками» забезпечить інформацію про види відпусток та їх використання в розрізі працівників та загалом на підприємстві та дасть змогу вести облік днів відпусток наростаючим підсумком за роками. Сформована інформація дасть змогу розмежувати розрахункові операції та забезпечить, як оперативні, так зведені інформаційні потоки під час формування статистичної, фінансової та управлінської звітності для користувачів різних рівнів управління.

Список використаних джерел

1. Гуцаленко Л.В., Ніколенко М.С. Особливості обліку оплати праці в період простою. *Облік, оподаткування, контроль та аналіз в активізації діяльності економічних суб'єктів: зб. матеріалів 75-ї Всеукр. наук.-прак. конф.* Київ: НУБіПУ, 2020. С. 94-96.
2. Очеретько Л.М., Удовиченко Г.І. Удосконалення обліку заробітної плати на підприємстві. *Ефективна економіка*. №12. 2020 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12>
3. Види відпусток. Протокол: веб-сайт. URL: https://protocol.ua/ua/pro_vidpustki_stattya_4/ (дата звернення: 17.11.2020).
4. Відпустка-2020 після карантинної (не)роботи. Бухгалтер: веб-сайт. URL: <https://buhgalter.com.ua/articles/kadrova-sprava/vidpustka-2020-pislya-karantinnoyi-neroboti/> (дата звернення: 19.11.2020).
5. Дистанційна робота: які правила оплати праці? Дебет-Кредит: веб-сайт. URL: <https://news.dtkk.ua/labor/compensation/62993> (дата звернення: 24.12.2020).
6. Змінний графік роботи. Бухоблік: веб-сайт. URL: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vremya/2714-zminnij-grafik-roboti.html#05> (дата звернення: 19.11.2020).

7. Карантин: оплата праці у разі переведення на неповний робочий день. Лігазакон: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/news/199609_karantin-oplata-prats-u-raz-perevedennya-na-nerovniy-robochiy-den (дата звернення: 19.11.2020).
8. Колосок А.М. Шляхи вдосконалення організації обліку оплати праці на підприємстві. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 4. С.129-137.
9. Мельник Т.Г. Облік, аналіз та аудит праці і її оплати. автореф. дис. канд. екон. наук за спец. 08.06.04 Бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Т.Г.Мельник. – К., 2006. – 12 с.
10. Робота в умовах карантину: оплата, відпустки, режими. Вісник: веб-сайт. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019937-robota-v-umovakh-karantinu-oplata-vidpustki-rezhimi> (дата звернення: 17.11.2020).
11. Роз'яснення щодо дистанційної роботи в умовах карантину. Ібухгалтер: веб-сайт. URL: <https://ibuhgalter.net/news/11450> (дата звернення: 24.12.2020).
12. Суліменко Л.А, Киян А.В, Вітер С.А. Облік і аналіз розрахунків з оплати праці. *Науково-практичний журнал «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит»*. 2018. Вип.29. С.395-404.
13. Штик Ю.В. Бухгалтерський облік винагород працівникам торгівельно-виробничих підприємств. автореф. дис. канд. екон. наук за спец. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Ю.В.Штик.
14. Шульга Н.В. Облік і аудит розрахунків з оплати праці та аналіз ефективності використання трудових ресурсів: автореф. дис. канд. екон. наук за спец. 08.00.09 Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Н.В. Шульга. – К., 2008. – 18 с.
15. Як пандемія COVID-19 змінила ринок праці в Україні. Укрінформ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (дата звернення: 23.12.2020).
16. Coronavirus Crisis Risks Causing 25 Million Global Job Losses. Bloomberg: веб-сайт. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-18/coronavirus-crisis-risks-causing-25-million-global-job-losses> (дата звернення: 23.12.2020).

References

1. Gutsalenko L.V, Nikolenko M.S Features of payroll accounting during downtime. *Accounting, taxation, control and analysis in the intensification of economic entities: Coll. materials of the 75th All-Ukrainian. scientific-practical conf.* Kyiv: NUBiPU, 2020. S. 94-96.
2. Ocheretko LM, Udovichenko GI Improving payroll accounting at the enterprise. *Efficient economy*. №12. 2020 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12>
- 3.Types of vacations. Protocol: website. URL: https://protocol.ua/ua/pro_vidpustki_stattya_4/ (access date: 17.11.2020).

4. Vacation-2020 after quarantine (non) work. Accountant: website. URL: <https://buhgalter.com.ua/articles/kadrova-sprava/vidpustka-2020-pislya-karantinnoyi-neroboti/> (access date: 19.11.2020).

5. Remote work: what are the rules of remuneration? Debit Credit: website. URL: <https://news.dtkk.ua/labor/compensation/62993> (access date: 24.12.2020).

6. Variable work schedule. Accounting: website. URL: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vremya/2714-zminnij-grafik-roboti.html#05> (access date: 19.11.2020).

7. Quarantine: remuneration in case of transfer to part-time work. League Law: website. URL: https://biz.ligazakon.net/news/199609_karantin-oplata-prats-u-raz-perevedennya-na-nepovniy-robochiy-den (access date: 19.11.2020).

8. Kolosok AM Ways to improve the organization of payroll accounting at the enterprise. *Scientific Bulletin of Volyn State University named after Lesya Ukrainka*. 2011. № 4. P.129-137.

9. Melnik TG Accounting, analysis and audit of labor and its payment. author's ref. dis. Cand. econ. science for special. 08.06.04 Accounting, analysis and audit / TG Melnyk. - K., 2006. - 12 c.

10. Work in quarantine conditions: payment, holidays, regimes. Bulletin: website. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019937-robota-v-umovakh-karantinu-oplata-vidpustki-rezhimi> (access date: 17.11.2020).

11. Explanation of remote work in quarantine. Iuhgalter: website. URL: <https://ibuhgalter.net/news/11450> (access date: 24.12.2020).

12. Sulimenko LA, Kiyani AV, Viter SA Accounting and analysis of payroll. *Scientific and practical journal "Accounting, analysis and audit"*. 2018. Issue 29. P.395-404.

13. Shtyk Yu.V. Accounting for remuneration of employees of trade and manufacturing enterprises. author's ref. dis. Cand. econ. science for special. Accounting, analysis and audit (by types of economic activity) / Yu.V. Shtyk.

14. Shulga NV Accounting and audit of payroll calculations and analysis of the efficiency of labor resources: author's ref. dis. Cand. econ. science for special. 08.00.09 Accounting, analysis and audit (by type of economic activity) / NV Shulga. - K., 2008. - 18 c.

15. How the COVID-19 pandemic changed the labor market in Ukraine. Ukrinform: website. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (access date: 23.12.2020).

16. Coronavirus Crisis Risks Causing 25 Million Global Job Losses. Bloomberg: website. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-18/coronavirus-crisis-risks-causing-25-million-global-job-losses> (accessed 23.12.2020).

PECULIARITIES OF ACCOUNTING OF PAYMENT CALCULATIONS IN A PANDEMIC CONDITION

L. Gutsalenko, M. Nikolenko

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article considers the forecast of the International Labor Organization on the unemployment rate caused by the COVID-19 pandemic. The real indicators of unemployment in Ukraine in terms of months during the introduced quarantine in 2020 are analyzed and these data are compared with the indicators for the same period in 2019. The main possible ways of preserving jobs with compliance with quarantine measures, as well as minimizing labor costs and maintaining the level of productivity. Each of the methods listed in the article is described. Emphasis is placed on the peculiarities of their documentation at enterprises. The accounting of payroll calculations under different conditions during quarantine has been studied. In particular, a detailed study of the payment of various types of leave during quarantine, their documentation and conditions of granting. Particular attention is paid to the provision of free vacations, its duration and features of extension. The issue of accrual of the Unified social contribution when granting an employee vacations without pay is considered. The peculiarities of payment of part-time employees and employees transferred to shift work during quarantine are compared. Peculiarities of overtime pay for hourly forms of payment have been studied. Remuneration for remote work and the regime under which the performance of official duties may be performed are analyzed. The possibility of providing employees with other benefits for work is considered. Possible payments to employees, and also features of accrual and payment of taxes during downtime are highlighted. The views of scientists on this subject are analyzed. The experience of other countries on the issue of payment in a pandemic is considered. Suggestions are given on possible measures and details of accounting for payroll during the quarantine period. The form of the internal economic reporting for control of the used and unused days of vacations is offered. Conclusions are made on the information presented in the article.*

Key words: *accounting, wages, working hours, paid vacation, unpaid vacation, distance work.*

УДК:33.336.71

БАНКОСТРАХУВАННЯ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

О. Б. Жарікова, кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри банківської справи та страхування
Національний університет біоресурсів і природокористування України
<https://orcid.org/0000-0002-1259-1712>
E-mail: ele0309@ukr.net

К. І. Черкесенко, студентка магістратури спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
<https://orcid.org/0000-0003-1104-1417>
E-mail: ikatherine.cher.00@gmail.com

Анотація. У статті розкрито сутність сучасного банкострахування та нові виклики й перспективи розвитку в Україні. Теоретично обґрунтовано дефініцію «банкострахування» та здійснено загальну фінансово-економічну характеристику банків України. Проаналізовано нормативні показники комерційних установ та визначено основні ризики, що впливають на банківську та страхову діяльність, можливість їх нівелювання. Надано теоретико-практичні відомості щодо процесу злиття капіталів банків та страхових компаній, проведено фінансово-економічний аналіз одного з найбільших банків сучасної України – АТ «ПриватБанк», та здійснено оцінювання фінансової стійкості його страхових партнерів. Проведено дослідження ринку страхування України з визначенням можливих перспектив для співпраці з досліджуваним банком. З проведених розрахунків встановили, що можна рекомендувати ПриватБанк для знаходження нових партнерів для співпраці між провідними компаніями, такими як: AXA Insurance та Providna. Встановлено, що технології банківського страхування мають значне місце на сучасному етапі розвитку вітчизняного фінансового сегменту. Користуючись масштабною клієнтською базою та широкою мережею філій та відділень, банківські експерти очікують, що доходи від продажу страхових продуктів у 2021 р. можуть скласти до 15% від загального обсягу доходів банку, адже обсяги банківського страхування в АТ КБ «ПриватБанку» зростають достатньо високими темпами. Діяльність банків у ринкових умовах підпорядковується його загальним законам, а отже, вимагає розроблення дієздатного механізму управління фінансовою діяльністю, що спрямований на підвищення конкурентоспроможності банків. Отже, важливу роль відіграє саме здатність банківських менеджерів визначити міру фінансової стійкості власного банку, банків-конкурентів та контрагентів. Тому однією із засад подальшого стрімкого розвитку банківської системи України є пошук шляхів оптимізації фінансового стану банку.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, банкострахування, інтеграція, механізм інтеграції, банківські установи, страхові компанії, банківський ризик, кредитування

Актуальність. На сьогодні за умови функціонування ринкової економіки всім ланкам учасників ринку фінансових послуг слід проводити поліпшення своєї діяльності та знаходити нові шляхи впровадження інновацій у свою діяльність для зміцнення своєї позиції в ніші ринку, покращення конкурентоздатності та розширення каналів збуту своєї продукції та послуг. Процес глобалізації фінансових ринків у світовій економіці трансформував відносини банків і страхових компаній. Банківська та страхова діяльність є одними з найризикованіших, тому у 70-х роках минулого століття почався процес інтеграції банківського та страхового капіталів. Взаємне проникнення банківського і страхового бізнесу останні десять років було домінуючою тенденцією на фінансовому ринку, що створило передумови розгляду і аналізу такого явища, як банкострахування. Інтеграція у формі банкострахування набула практичну реалізацію на вітчизняному ринку і має свою динаміку розвитку. Інтеграція банків та страхових компаній наразі є новим етапом у розвитку банківської та страхової систем. Вона зумовлена як розширенням діяльності та сфер впливу банків, так і бажанням збільшити кількість клієнтів, а отже і розмір прибутку, страхових компаній. У сучасний період розвитку економіки України постає необхідність у проведенні досліджень з приводу найкращого варіанту об'єднання та можливих його форм для досягнення вищенаведених цілей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи банківської діяльності досліджуються у наукових працях таких вчених, як: Г. Азаренкова, А. Ачкасов, А. Єпіфанов, В. Ковальов, О. Лаврушин, В. Лагутін, І. Лютий, В. А. Поддєрьогін, С. Салига, І. Сало, Е. Стоянова [13]. Дослідженню окремих питань запобігання негативному впливу результатів кредитних операцій на сталість функціонування банку присвячено роботи О. Васюренка, С. Козьменка, А. Мещерякова, Р. Павлова [19]. На етапі становлення економічної теорії важливу роль кредиту в економіці

підкреслювали такі відомі вчені як: А. Сміт, Д. Рікардо, Й. Шумпетер, А. Пігу, Дж. М. Кейнс, які зробили значний внесок своїми дослідженнями у розвитку теорії кредиту. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених із цієї проблематики слід зауважити, що є потреба в її подальшому дослідженні. Це зумовлено недостатнім рівнем розроблення певних питань, оскільки стан банківського кредитування з кожним роком змінюється і постають нові проблеми, які потребують вирішення.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних та практичних засад функціонування банкострахування в Україні, детальний фінансово-економічний аналіз одного з найбільших банків сучасної України АТ КБ «ПриватБанк» та оцінювання фінансової стійкості його страхових партнерів. Розробка рекомендацій щодо напрямів оптимізації процесу кредитування банківських установ в Україні та визначення можливих перспектив для співпраці з досліджуваним банком.

Матеріали і методи дослідження. Для досягнення визначеної мети застосовувався комплекс загальнонаукових методів. Методи спостереження і порівняння були використані для визначення аналізу кредитного портфелю комерційного банку. Вибірковий метод, оскільки ступінь інтеграції банків та страхових компаній носить індивідуальний характер. Тому доцільно для кожної установи буде економічно правильно використати репрезентативну вибірку із декількох компаній. Також використано метод математичної обробки динамічного ряду, оскільки це основа горизонтального та вертикального аналізу підприємства. Коефіцієнтна оцінка фінансового стану, а також дослідження операційного та фінансового важелів, графічні моделі досліджуваних явищ.

Результати дослідження та їх обговорення. Банківська система - це сукупність фінансових установ, метою яких є комплексне здійснення операцій із залучення тимчасово доступних фінансових ресурсів, збереження фізичних та юридичних осіб та розміщення накопичених ресурсів від їх імені, відповідно до терміну їх погашення та оплати відповідно до укладених договорів [27]. Банківська система організовує і служить для переміщення головного атрибута

ринку - капіталу, забезпечує його привабливість, накопичення та розповсюдження в ті сфери суспільного виробництва, де є дефіцит.

Страховання – це система економічних відносин між страхувальниками та страховиками, що включає сукупність форм і методів створення цільових фондів (страхових фондів) та їх використання для відшкодування збитків, заподіяних різними несприятливими подіями (страховими подіями) [24]. Також страховання – це система економічних відносин, що виникають із приводу купівлі-продажу страхового покриття в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті [16, ст. 662]. Для більшої частини вітчизняних банків кредитний ризик є основним за важливістю, який потрібно контролювати та мінімізувати. Кредитний ризик – це ризик, за якого позичальник не може виконати свої зобов'язання перед банком. В умовах трансформації економіки ефективним методом мінімізації кредитного ризику банку може стати саме банкострахування [11, ст. 55].

Взаємодія банківського і страхового бізнесу зумовлена наявністю спільної зацікавленості в банкострахуванні. Банкам вигідне максимальне навантаження мережі їх відділень, розглушення своїх традиційних бізнес-напрямів завдяки надання клієнтам широкого спектру фінансових та страхових послуг, а також в отриманні додаткової комісійної винагороди за їх реалізацію. Співпраця з банками дає можливість страховій компанії скористатися синергічними можливостями використання загальної бази клієнтів, використання бренду або репутації банку при банкострахуванні [23] полягають у наступному:

- дослідженні структури пасивів за джерелами формування ресурсів (табл.1);
- визначенні розміру власного капіталу та його структури (табл.2);
- оцінці ступеня дотримання основних нормативів достатності капіталу (табл.3).

Дослідженні структури пасивів за джерелами формування ресурсів наведено у табл.1.

1. Структура пасивів банку АТ «ПриватБанк», млн.г рн

Стаття балансу	2016	2017	2018	2019	Відхилення	
					%	+/-
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Всього зобов'язань і капіталу, у т.ч	179833	253740	278120	309659	172.19	129826
Зобов'язання	206116	230032	246545	255033	123.73	48917
Капітал	(26283)	23708	31575	54626	148.11	80909

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Отже, із табл. 1 видно, що ресурсна структура банку визначає тактику його дії з питань формування ресурсів. В аналізований період обсяг пасивів банку зріс на 72 % або на 129 826 млн. грн., у т.ч. за рахунок зростання обсягу зобов'язань та пасивів на 23 % та 48 % відповідно. Визначення розміру власного капіталу та його структури представлено в табл.2

2. Структура капіталу банку АТ «ПриватБанк», млн.г рн

Стаття балансу, млн..грн	2016	2017	%	2018	%	2019	%	Відхилення	
								%	+/-
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
Акціонерний капітал	50695	206060	869.19	206060	652.62	206060	377.22	406.47	155365
Емісійний дохід	23	23	0.09	23	0.07	23	0.042	100	0
Внески у капітал, отримані за випущенні, але не застосованні акції	111591	-	-	-	-	-	-	-	(111591)
Резерв переоцінки приміщень	842	804	3.39	722	2.28	614	1.12	72.92	(228)
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів	521	(479)	(2.02)	(3303)	(10.46)	(1274)	(2.33)	(244.53)	(1795)
Результат від операцій з акціонером	9934	12174	51.35	12174	38.55	12174	22.28	122.54	2240
Резерв переоцінки валюти	29	27	0.11	27	0.08	27	0.049	93.1	(2)
Накопичений дефіцит	(199919)	(194902)	(822.12)	(184129)	(583.16)	(162999)	(298.39)	81.53	36920
Всього капітал	(26284)	23707	100	31574	100	54625	100	148.11	80909

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Отже, валову частину в капіталі банку займає акціонерний капітал та результати операцій з акціонером. Але обсяг акціонерного капіталу за весь досліджуваний період завжди нівелювався значенням накопиченого дефіциту банку, який становив до 90 % його вартості. Дефіцит банку має тенденцію до зниження й у 2019 р становив лише 81 % значення недостачі коштів на 2016 р. Крім аналізу структури капіталу, важливо визначити ефективність його

використання. Аналіз відносних показників прибутковості (рентабельності) роботи банку визначається за такими формулами (1-2):

$$\text{ПрКап} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}}, \quad (1)$$

де ПрКап – прибутковість капіталу

ЧП – чистий прибуток

ВК – власний капітал

Прибутковість капіталу АТ «ПриватБанк» на 2019р = 59.8%:

$$\text{Ркв} = \frac{\text{КВ}}{\text{ВК}}, \quad (2)$$

де Ркв – розмір кредитних вкладень на 1 грн капіталу

КВ – кредитні вкладення

Розмір кредитних вкладень/1 грн на 2019р = 1.09 грн

Достатність капіталу банку визначається здатністю банку захистити інтереси своїх кредиторів та власників від незапланованих збитків, обсяг яких залежить від впливу ризиків, що виникають у результаті виконання банком активних операцій. Оцінювання достатності капіталу визначається виконанням економічних нормативів капіталу банку (табл.3) за трьома показниками, встановленими НБУ:

Н1 - регулятивний капітал банку (норматив 500 млн. грн);

Н2 - норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10 %);

Н3 - норматив адекватності основного капіталу (не менше 9 %).

3. Показники достатності капіталу банку

Норматив	2016	2017	2018	2019	Відхилення	
					%	+/-
Н1, млн. грн	163180	206914	206832	206724	126.68	43544
Н2,%	2.1	13.36	17.46	14.15	673.81	12.05
Н3,%	0	0	0	7.13	-	7.13

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Варто відмітити, що норматив Н3 вперше був розрахований банком у 2019 і свідчить про те, що регулятивний капітал покриває сукупні активи лише на 7 %, значення не відповідає нормативам, встановленим НБУ. Значення нормативу Н2 відповідає встановленим нормам починаючи з 2017 р., тобто під час процесу націоналізації банку. У діяльності банку також важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й їх ефективне розміщення. Тому,

одним з основних напрямів аналізу банківської діяльності є аналіз його активних операцій. Загальна сума активів - це сума всіх категорій активів за мінусом суми всіх контрактивних рахунків типу резервів під можливі збитки від кредитної діяльності та дисконт за придбаними цінними паперами.

У 4 кварталі 2020 року активи банківського сектору України зросли: загальні – на 5.7 %, а чисті – на 8.8 %. Найбільше зросли вкладення банків у депозити до 152.2 млрд грн на кінець 2019 року. Також зросли обсяги готівки в обігу, коштів в НБУ та міжбанківських кредитів. Чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання зменшилися на 6.2 % за рік. Чисті валютні кредити зросли на 1.3% у доларовому еквіваленті за квартал, але скоротилися на 4.1 %. У той час чисті гривневі кредити фізичним особам зросли на 29.8 % за рік. Частка непрацюючих кредитів скоротилася до 48.4 % [41, ст. 1]. Структура активів банківського сектору України наведена (рис 1).

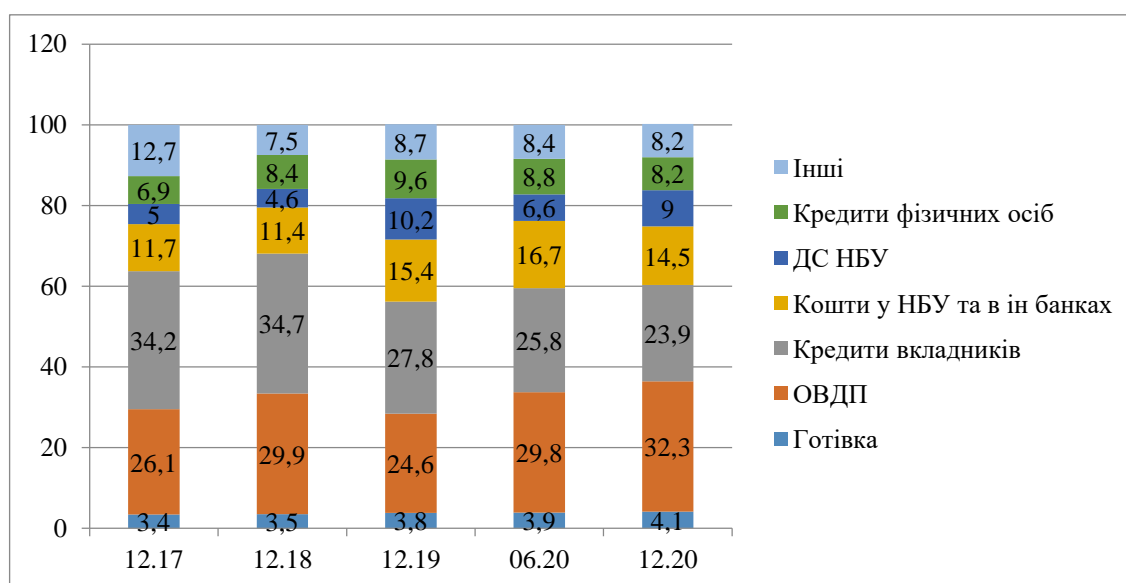

Рис. 1 Структура активної частини балансу банківського сектору за 2021 р., %

Джерело: [40]

Отже, найбільший внесок у зростання чистих активів банків зробив приріст державних цінних паперів. Зростання ОВДП забезпечило дві третини номінального річного приросту чистих активів та майже 80 % у 4 кварталі 2020. За рахунок видатків бюджету було покращено ліквідність банків та їх вкладення в депозитні сертифікати НБУ. Чисті кредити суб'єктам господарювання в національній валюті зростали після падіння в першому

півріччі внаслідок розгортання коронакризи. Проведення коефіцієнтного аналізу дає можливість оцінити стан ліквідності та платоспроможності банку, якість його кредитного портфеля, надійність банку, стан розвитку ресурсної бази та прибутковість роботи [17].

Аналіз активів банку здійснюється в такій послідовності:

вивчення динаміки зміни загальних активів, у тому числі окремих його статей (табл. 5);

аналіз структури активів банку за різними класифікаційними ознаками.

Аналіз зміни загальних активів за допомогою стандартних показників динаміки передбачає розрахунок таких із них:

1) аналіз активів банку здійснюється в такій послідовності: вивчають динаміку зміни загальних активів, у тому числі окремих його статей (табл. 4); аналізують структуру активів банку за різними класифікаційними ознаками.

4 Аналіз динаміки активів АТ «ПриватБанк», млн.грн

Стаття балансу	2016	2017	2018	2019	Відхилення	
					%	+/-
1	2	3	4	5	6	7
Грошові кошти	30159	25300	27360	45891	152.16	15732.00
Заборгованість банків	-	2903	-	27118	934.14	24215.00
Кредити та аванси клієнтам	32615	38335	50140	59544	182.57	26929.00
Інвестиційні ЦП						
- за справедливою вартістю через прибуток/збиток	-	-	86244	84680	98.19	-1564.00
- за справедливою вартістю через ін. сукупний дохід	-	-	79299	66602	83.99	-12697.00
- за амортизаційною собівартістю	-	-	14577	875	6.00	-13702.00
Поточні податкові активи	-	-	184	2257	1226.63	2073.00
Інвестиційна нерухомість	691	3648	3340	3379	489.00	2688.00
Основні засоби та НА	-	-	3843	4850	175.98	1007.00
Інші фін активи	2679	2981	2756	2228	83.17	-451.00
Інші активи	9585	8815	8899	9285	96.87	-300.00
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	8782	7069	1244	1361	15.50	-7421.00
Активи для продажу	-	117	117	-	100.00	0.00
Загальні активи	179833	253740	278120	309659	172.19	129826.00

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

2) аналіз зміни загальних активів за допомогою стандартних показників динаміки передбачає розрахунок таких із них, за такими формулами (3-5):

$$\Delta A = A_{кп} - A_{пп}, \quad (3)$$

де ΔA – абсолютний приріст активів

$A_{кп}$ – активи на кінець періоду

$A_{пп}$ – активи на початок періоду

Абсолютний приріст активів = 129826 млн.грн.

$$T_{зр} = \frac{A_{пп}}{A_{кп}}, \quad (4)$$

де $T_{зр}$ – темп зростання активів

Темп зростання активів = 172.19 %

$$T_{пр} = \frac{\Delta A}{A_{пп}}, \quad (5)$$

де $T_{пр}$ - темп приросту активів

Темп приросту активів = 72 %.

Отже, проведений аналіз динаміки активів АТ КБ «ПриватБанк» свідчить, що майно банку зросло у загальній сумі на 72 %, у т.ч. за рахунок зростання обсягу грошових коштів у порівнянні з даними 2016 р. на 52 %, кредитів клієнтам на 82 % та інвестиційної нерухомості у майже 4 рази. Разом з тим відбулося зменшення обсягів інвестиційних цінних паперів загалом на 16 % або на 152157 млн. грн., а також інших активів та інших фінансових активів відповідно на 4 % та 17 % (табл.5). Найвагомішу частину активів банку упродовж досліджуваного періоду займав обсяг грошових коштів та виданих кредитів 15 % та 19 % відповідно у 2019 р, в останні роки до них додалася сума інвестиційний цінних паперів за справедливою вартістю через прибуток або ін. сукупний дохід в обсязі біля 27 % та 22 %. У 2017 р значну частку також займали інвестиції для продажу та погашення – 35 % та 14 % відповідно.

Для дослідження структури розміщення банківських ресурсів найчастіше застосовують метод групувань. Метод групування активів банку проводиться за такими ознаками:

- вид операцій;
- строк розміщення;
- ступінь ліквідності;
- ступінь ризику;

- вплив на рівень дохідності банку.

За видами операцій активи банку можна поділити на п'ять основних категорій (рис. 2). Для визначення відхилень за статтями балансу, що впливають на стійкість банку, проводиться групування статей активу балансу за спадним ступенем ліквідності активів.

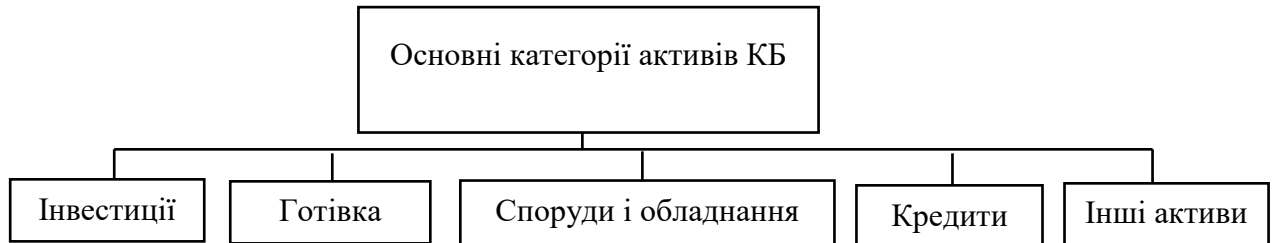

Рис. 2 Основні категорії активів банку

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Ліквідність – це здатність банку швидко перетворювати свої активи в грошові кошти без значної втрати їх вартості з метою виконання боргових зобов'язань. За ступенем ліквідності статті активу балансу поділяють на п'ять основних груп (рис. 3). Первинні резерви - це всі касові активи, кошти на кореспондентському рахунку в НБУ. Вторинні резерви, або "некасові" - це цінні папери, які можуть бути оперативного реалізовані на грошовому ринку та перетворені в грошову форму, тобто в первинні резерви з мінімальною втратою їх вартості. Первинні та вторинні резерви формують високоліквідні активи.

Рис. 3 Розподіл активів за ступенем ліквідності

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Високоліквідні активи - це кошти в касі, у Національному банку України та в інших банках, цінні папери, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані у готівкові чи безготівкові кошти.

Малоліквідні активи – позикові активи, до погашення яких залишилося більш ніж один місяць.

Неліквідні активи – капіталізовані активи, фінансові інвестиції, у тому числі фінансові вкладення в асоційовані та дочірні компанії, дебіторська заборгованість та інші іммобілізовані кошти.

Інші ліквідні активи – надані банком кредити та інші платежі, до погашення яких залишилося не більш одного місяця.

Для аналізу активів за ступенем ліквідності, необхідно виділити частку кожної групи активів за цією ознакою в загальних активах банку. Водночас особливу увагу звертають на питому вагу абсолютно ліквідних активів у загальних та робочих активах. Питома вага абсолютно ліквідних активів у робочих активах має бути в межах 20-25 %. Коефіцієнтний/кількісний аналіз дає змогу оцінити в динаміці якість активів за такими критеріями, як дохідність, ризикованість, ліквідність, обіговість.

Дохідність активів може бути проаналізована за допомогою коефіцієнта дохідності ($K_{дох}$) формула 6:

$$K_{дох} = \frac{ДА}{А}, \quad (6)$$

де $K_{дох}$ – коефіцієнт дохідності активів;

ДА – дохідні активи;

А – активи.

$$K_{дох} = (27118 + 59544 + 84680 + 66602 + 875 + 3379) / 309659 = 78.2 \%$$

Цей коефіцієнт характеризує ділову активність банку з погляду ефективності розміщення ресурсів. У міжнародній практиці вважається, що він має бути вище 93 %, але якщо врахувати особливості розвитку українських банків, середнє значення цього коефіцієнта коливається в межах 70 %. За ступенем ризикованості якість банківських активів можна проаналізувати за допомогою коефіцієнта ризикованості активів ($K_{риз}$), формула 7:

$$K_{риз} = \frac{A_{риз}}{А}, \quad (7)$$

де $K_{риз}$ – коефіцієнт ризикованості активів;

$A_{риз}$ – активи за ризикованістю.

$$K_{риз} = (59544 + 27118) / 309659 = 42.23 \%$$

Отже, збільшення цього коефіцієнта свідчить про зростання ризикованості банківських активних операцій. Наступним кроком проводиться аналіз нормативів ліквідності та їх дотримання банком (табл. 5).

5. Нормативи ліквідності АТ «ПриватБанк»

Норматив	2017	2018	2019	Відхилення	
				%	+/-
<i>1</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
H4, %	58,59	32.47	43.46	74.18	43.46
H5,%	106,61	155	142	133.20	142
H6,%	94,95	98	100.4	105.74	5.45
LCRBB	258.67	263.6	268.26	103.71	9.59

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Отже, банк підтримував дуже хороший запас за всіма нормативами ліквідності: норматив миттєвої ліквідності (H4) перевищував встановлену НБУ мінімальну позначку на 23.46 %, норматив поточної ліквідності (H5) – на 101.98 %, а норматив короткострокової ліквідності (H6) – на 37.74 %. Нормативи H5 та H6 банку станом на 2019 р перевищували не тільки встановлені НБУ граничні значення, але й середні значення цих нормативів по банківській системі України.

Норматив миттєвої ліквідності (H4) визначається як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку. Він характеризує мінімальний обсяг високоліквідних активів, необхідний для забезпечення виконання поточних зобов'язань упродовж одного операційного дня. Нормативне значення коефіцієнта H4 повинно бути не менше 20 %.

Норматив поточної ліквідності (H5) визначається, як співвідношення активів із кінцевим строком погашення до 31 дня до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня. Цей норматив характеризує мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця. Нормативне значення коефіцієнта H5 повинно бути не менше 40 %.

Норматив короткострокової ліквідності (H6) визначається, як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань із кінцевим строком погашення до одного року. Він визначає мінімально необхідний обсяг активів

для забезпечення виконання своїх зобов'язань упродовж одного року. Нормативне значення коефіцієнта Нб повинно бути не менше 60 %.

Сьогодні практично кожний банк має мінімум одного або й кількох страхових партнерів. Страховий ринок України багатогранний, і власники страхових компаній формують єдину мету – підвищення ефективності страхового бізнесу, розширення клієнтської бази, розширення і стабілізацію страхового портфеля і фінансових результатів діяльності. Головними причинами підвищеної взаємної зацікавленості страховиків та банків є [18]:

- проникнення на нові ринки та забезпечення ефективного використання філіальної системи;
- можливість значно розширити клієнтську базу та обмін інформацією;
- необхідність акумулювати всі грошові потоки в одній системі;
- диверсифікація капіталу та доходу, підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів;
- можливість надання повного спектра банківських і страхових послуг.

Так, АТ КБ «ПриватБанк» співпрацює з провідними страховими компаніями СК «ВУСО», СК «УНІКА» І СК «КРАЇНА» [2]. Одержати акредитацію в ПриватБанку має можливість українська страхова компанія, яка працює на ринку упродовж не менше трьох років; не має невиконаних заходів впливу Нацкомфінпослуг; її страхові премії за попередній рік перевищують 50 млн грн. Коефіцієнт збитковості СК повинен бути не менше 15 %, а сформованих страхових резервів – від 50 %. Страховик повинен буде відкрити в банку рахунок для зарахування страхових платежів і розмістити депозит терміном від шести місяців на суму від 5 млн грн за страхування ризиків фізичних осіб і 10 млн грн – за страхування ризиків юридичних осіб, а також операційних ризиків банку (майно, співробітники, відповідальність). Незмінюваний залишок на поточному рахунку має становити 500 тис. грн. [3]. Аналіз фінансового стану СК «ВУСО» за 2018 – 2019 рр. наведено у табл.6.

6. Аналіз фінансового стану СК «ВУСО», тис.грн

Показник	2018	2019	Відхилення	
			%	+/-
Усього активів	412857	636770	154.24	223913.00
Основні засоби (залишкова вартість)	23616	67485	285.76	43869.00
Запаси	530	366	69.06	-164.00
Сума дебіторської заборгованості	43161	44117	102.21	956.00
Гроші та еквіваленти	134072	273031	203.65	138959.00
Нерозподілений прибуток	21910	56227	256.63	34317.00
Власний капітал	160652	198420	123.51	37768.00
Статутний капітал	60000	60000	100.00	0.00
Довгострокові зобов'язання	208046	337744	162.34	129698.00
Поточні зобов'язання	44159	100606	227.83	56447.00
Чистий прибуток	408	37768	9256.86	37360.00

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

За аналізований період відбулося покращення фінансового стану СК зросли, це свідчить про покращення економічної стабільності компанії та збільшення обсягу вкладів, а отже, і довіри населення до неї.

Аналіз показників фінансового стану СК «ВУСО»:

Норматив платоспроможності та достатності капіталу (НПДК) – сума прийнятних активів, яка на будь-яку дату має бути не меншою величини довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень, розраховується відповідно до законодавства та визначається, як сумарна величина розділів II-IV пасиву балансу.

Встановлений державою норматив: НПЗ + К

*НПЗ = Обсяг страхових премій*0.18 = 728 400*0.18 = 131 112 тис.грн*

НЗП – нормативний запас платоспроможності

К – капітал компанії

Норматив для СК «ВУСО» = 131 112 + 198 420 = 329 532 тис.грн

Фактична сума: 438 350 тис.грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Норматив ризиковості операцій – сума прийнятних активів, які відповідають вимогам диверсифікації, яка має бути не меншою нормативного обсягу активів, що визначається, як розмір страхових резервів, які розраховуються відповідно до законодавства.

До прийнятних активів відносять:

- Грошові кошти;
- Депозити фізичних осіб;
- Нерухоме майно;
- Цінні папери;
- Облігації державної позики;
- Кредити фізичним особам;
- Банківські метали;
- Здійснені інвестиції в економіку України.

Норматив для СК «ВУСО» = 351 367 тис. грн.

Фактична сума: 368 516 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Норматив якості активів – сума низькоризикових активів, яка має бути не меншою нормативного обсягу активів.

*Норматив для СК «ВУСО» = 40 % страхових резервів = 0.4*80 339 = 32 135.6 тис.грн*

Фактична сума: 273 031 тис.грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Аналіз фінансового стану СК «УНІКА» за 2018 – 2019 рр наведено у табл. 7.

Загалом за аналізований період активи страхової компанії зменшились на майже 30 %, що свідчить про зменшення вартості та обсягів майна СК, це відбулося, головним чином, через зменшення обсягів довгострокових фінансових інвестицій і, як наслідок, зменшення доходів від них. У цей час відбулось збільшення обсягів поточних фінансових інвестицій на 56 %, що демонструє перехід компанії на модель здійснення інвестиційної діяльності за якою поточні фінансові інвестиції є вигіднішими ніж довгострокові. Також зріс нерозподілений прибуток компанії на 34 %, а чистий прибуток знизився на 72 %, що є негативним трендом.

7. Аналіз фінансового стану СК «УНІКА», тис. грн

Показник	2018	2019	%	+/-
1	2	3	4	5
Усього активів	3374471	2432213	72.08	-942258.00
Нематеріальні активи	17307	19370	111.92	2063.00
Довгострокові фінансові інвестиції	273875	134893	49.25	-138982.00
Основні засоби (залишкова вартість)	27802	29858	107.40	2056.00
Відстрочені аквізаційні витрати	148243	144964	97.79	-3279.00
Запаси	1389	1177	84.74	-212.00
Сума дебіторської заборгованості	1105799	282668	25.56	-823131.00
Гроші та еквіваленти	89142	30387	34.09	-58755.00
Поточні фінансові інвестиції	612765	960707	156.78	347942.00
Нерозподілений прибуток	242219	326830	134.93	84611.00
Власний капітал	430785	529741	122.97	98956.00
Статутний капітал	155480	155480	100.00	0.00
Довгострокові зобов'язання	1780279	1602357	90.01	-177922.00
Поточні зобов'язання	1163407	300115	25.80	-863292.00
Чистий прибуток	88988	25151	28.26	-63837.00

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Аналіз показників фінансового стану СК «УНІКА»:

Норматив платоспроможності та достатності капіталу (НПДК)

Норматив для СК «УНІКА» = 23 490 + 529 741 = 553 231 тис. грн

Фактична сума: 1 902 472 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Норматив ризиковості операцій

Норматив для СК «УНІКА» = 1 780 279 тис. грн

Фактична сума: 1 895 897 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Норматив якості

*Норматив для СК «УНІКА» = 40% страхових резервів = 0.4*1667985 = 667 194 тис. грн*

Фактична сума: 1 884 823.05 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Аналіз фінансового стану СК «Країна» за 2018 – 2019 рр. наведено у табл. 8.

8. Аналіз фінансового стану СК «Країна»

Показник	2018	2019	%	+/-
Усього активів	226836	249185	109.85	22349.00
Нематеріальні активи	355	355	100.00	0.00
Основні засоби (залишкова вартість)	20718	29977	144.69	9259.00
Відстрочені аквізаційні витрати	11818	21479	181.75	9661.00
Запаси	518	454	87.64	-64.00
Сума дебіторської заборгованості	34050	47644	139.92	13594.00
Гроші та еквіваленти	74278	48304	65.03	-25974.00
Поточні фінансові інвестиції	47048	68670	145.96	21622.00
Нерозподілений прибуток	3087	1001	32.43	-2086.00
Власний капітал	109957	111708	101.59	1751.00
Статутний капітал	84985	84985	100.00	0.00
Довгострокові зобов'язання	107020	125874	117.62	18854.00
Поточні зобов'язання	9859	11603	117.69	1744.00
Чистий прибуток	468	2368	505.98	1900.00

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

За аналізований період компанія покращила свій фінансовий стан, про це свідчить збільшення обсягів майна на 10%, у т.ч. основних засобів на 44%, дебіторської заборгованості на 40%, а також суми поточних та довгострокових інвестицій на 46% та 17% відповідно, також відбулося зменшення нерозподіленого прибутку майже утричі та зростання чистого прибутку в 5 разів.

Аналіз показників фінансового стану СК «Країна»:

Норматив платоспроможності та достатності капіталу (НПДК)

Норматив для СК «Країна» = 20 769 + 111 708 = 132 477 тис. грн

Фактична сума: 137 477 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Норматив ризиковості операцій

Норматив для СК «Країна» = 125 316 тис. грн.

Фактична сума: 137 865 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Норматив якості активів

Норматив для СК «Країна» = 50 126.4 тис. грн

Фактична сума: 116 974 тис. грн

ФЗП > НЗП, значення відповідає нормативному

Отже, для відбору кандидатів для співпраці ПриватБанк прописав вимоги до яких відноситься термін функціонування компанії, значення її коефіцієнту ризику, обсяг страхових виплат за минулий рік та тариф СК. Максимальний тариф для страхування заставної нерухомості складе 1 %, а франшиза – не більше 2 %, з КАСКО – 9 % і 3 % відповідно (і 15 % – франшиза з викрадення), для страхування особистого майна позичальників – 1,5 % і 3 %. Банк також детально розписав тарифи за різними ризиками для різних транспортних засобів і категорій майна. Всі компанії мають дотримуватися критеріїв виставлених законодавством України та керівництвом ПриватБанку. Компанії, з якими ведеться співпраця на 2019 рік, мали задовільні результати діяльності.

Згідно з проведеним аналізом фінансового стану АТ КБ «ПриватБанк» та наведеною інформацією вище можна зробити висновок, що поняття «фінансовий стан» банку є невідривним із «фінансова стійкість». За даними на 2019 рік АТ КБ «ПриватБанк» відповідає встановленим нормативам НБУ. На основі результатів стрес-тестування Приватбанку, яке щорічно проводиться НБУ, було виявлено, що бізнес-модель, яка була затверджена правлінням банку та реалізується нині, є життєздатною, банк має найбільший прибуток поміж українських банків і є стійким до майбутніх криз. ПриватБанк має і далі формування буферу консервації капіталу – до початку 2021 він має сягнути 1.25%, а також сформувати буфер системної важливості.

За результатами проведеного аналізу бізнес-порталу Mind складено рейтинг (табл. 9) страхових компаній, у якому проаналізовано діяльність 34 найбільших учасників ринку за 2018 рік, бізнес-модель яких має ознаки «ринкової діяльності», включає такі індикатори: боргове навантаження, рівень страхових виплат, динаміка зібраних премій і капіталу, фінансова стійкість компанії.

27 з 34 оцінених страховиків мають рейтинг в три і більше «зірки», що є нормальним показником і свідчить про задовільну платоспроможність страхових компаній. Лідером рейтингу стала «АХА Страхування», яка була придбана у 2017 р. канадським фінансовим холдингом Fair Fax. Разом з АХА

високий рейтинг отримали «Княжа», «Універсальна», «Уніка» та дві українські – «Інго Україна» й «Арсенал Страхування». Також хороший рейтинг – 4 «зірки» – отримали «Просто страхування», «СГ ТАС» та «Вусо». За даними Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, сумарний обсяг валових страхових премій за 2019 рік становив 57.45 млрд грн, що на 16.3 % більше, ніж у 2018-му. Чисті страхові премії становили 39.59 млрд.грн. Водночас питома вага чистих страхових премій у валових преміях досягла у 2019 році 68,9 %, що на 1 % менше, ніж у 2018. Це пояснюється зменшенням обсягу чистих у 2019 та зростання валових страхових премій. З таблиці видно, що провідними страховими компаніями у 2019 р. стали дві з трьох партнерів АТ КБ «ПриватБанк», а саме СК «Уніка» та СК «Країна». Страхова компанія «Вусо» стала однією з найбільших компаній по страхуванню КАСКО, туризму та з обсягів проданих полісів онлайн.

9. Провідні компанії на українському ринку страхових послуг

Назва страхової компанії	Страхові платежі у 2018, млн. грн	Страхові платежі у 2019, млн. грн	Приріст за 2019 рік, %	Рівень виплат, %
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Провідна	354.44	400,1	11,5	69,2
Уніка	226.43	387,2	71	76,5
Нафтогазстрах	252.33	249	-1,34	71,3
АХА Страхування	205.49	224,7	9,35	71,7
ІНГО Україна	133.57	187,1	40,47	71,7
Альфа Страхування	124.67	177,9	42,74	101,0
УСГ	95.99	131,8	37,3	81,6
PZU Україна	151.22	131,5	-15	55,8
Країна	131.00	125,6	-4,3	70,0
СГ ТАС	58.18	85,3	46,62	74,6

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Також страховики за 2019 рік істотно наростили активи й резерви на 10.7 і 18 % відповідно (рис. 4).

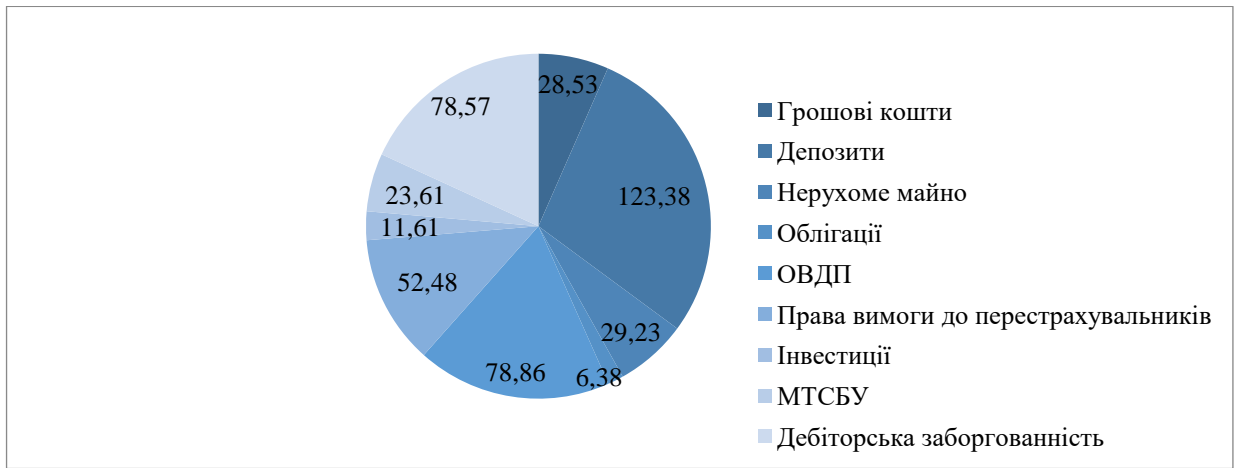

Рис. 4 Загальні активи страхових компаній України у 2019 р., млрд. грн
Джерело: [40]

У 2019 році найбільшу частку в загальному обсязі активів компаній на українському страховому ринку становили депозити, тобто депозити фізичних осіб, інвестиції компаній в ОВДП, а також дебіторська заборгованість від перестраховальників. За результатами здійснених розрахунків можна рекомендувати АТ КБ «ПриватБанк» для нових партнерів для співпраці між провідними компаніями, такими як: AXA Insurance та Providna. Найбільш адаптованими з точки зору реалізації ризик-менеджменту є підходи, присвячені специфічним ризикам. В них відображена не тільки класифікація ризиків і методи управління ними, але і методи вимірювання. Недоліком класифікацій, присвячених ризикам є те, що вони не відображають повного переліку небезпек, які загрожують різним сегментам бізнесу, фокусуючись лише на його певних частинах. Незважаючи на наявність на сьогодні систем ризик-менеджменту, усе ж вони не забезпечують повною мірою ефективний захист страховика від різного виду фінансових загроз.

Сьогодні є безліч можливостей та форм об'єднання страхової компанії та банку. Однак найбільш перспективними є ті форми взаємодії між фінансовими посередниками, які дозволяють їх повну інтеграцію. До таких форм належить модель фінансового супермаркету. Основною метою фінансового супермаркету є максимізація задоволеності споживачів через прискорення та сприяння наданню широкого спектру фінансових послуг в одному місці. Фінансовий супермаркет (рис. 5) – це орієнтована на клієнта бізнес-модель, яка є інтегрованим каналом доступу споживачів до фінансових

послуг [22]. Фінансовий супермаркет – це універсальний фінансовий посередник, який здатний надати клієнтам повний спектр фінансових послуг. Однак за реальних економічних умов пакет послуг, який пропонує фінансовий супермаркет, дещо звужується. Основними її компонентами, які мають стабільний попит на ринку, є банківська справа, страхування та інвестиції.

Додавання інших компонентів фінансового супермаркету визначається відповідно до:

- законодавчих меж, що регулюють фінансову діяльність;
- наявного та потенційного попиту на фінансові продукти;
- рівня розвитку фінансового ринку в країні загалом та деяких його сегментів. [21]

До наведеного раніше визначення фінансового супермаркету на сьогоднішній день наближається і «ПриватБанк». Головною особливістю цього явища є те, що на основі та в рамках потужного банку був заснований банківсько-страховий бізнес, також банк активно співпрацює з клієнтами в он-лайн режимі, що значно розширює можливий спектр надання фінансових, а й інших видів послуг [30]. Так, на рисунку 5 представлена модель фінансового супермаркету розроблена автором на основі власних досліджень на базі комерційного банку АТ КБ «ПриватБанк».

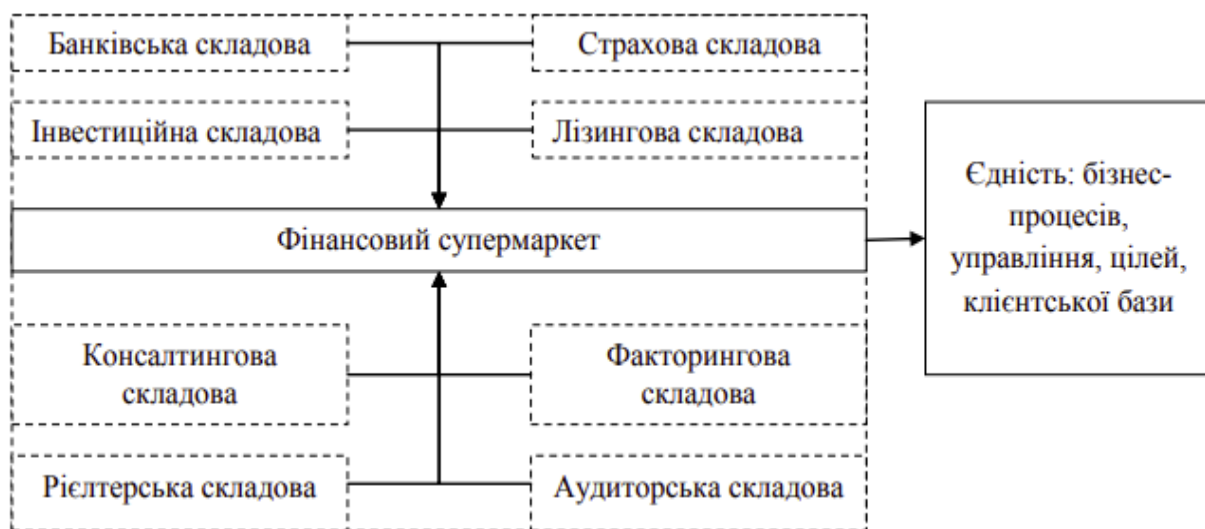

Рис 5 Модель фінансового супермаркету

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень

Отже, на прикладі АТ КБ «ПриватБанку» можна зробити висновок, що технології банківського страхування мають значне місце на сучасному етапі розвитку вітчизняного фінансового сегменту. Користуючись масштабною клієнтською базою та широкою мережею філій та відділень, банківські експерти очікують, що доходи від продажу страхових продуктів у 2021 р. можуть скласти до 15% від загального обсягу доходів банку, адже обсяги банківського страхування в АТ КБ «ПриватБанк» зростають достатньо високими темпами. Діяльність банків в ринкових умовах підпорядковується його загальним законам, а отже, вимагає розроблення дієздатного механізму управління фінансовою діяльністю, що спрямований на підвищення конкурентоспроможності банків. Важливу роль відіграє саме здатність банківських менеджерів визначити міру фінансової стійкості власного банку, банків-конкурентів та контрагентів. Тому однією із засад подальшого стрімкого розвитку банківської системи України є пошук шляхів оптимізації фінансового стану банків.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
2. Розпорядження національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових від 13.02.2014 № 484 «Про затвердження Вимог щодо регулярного проведення стрес-тестування страховиками та розкриття інформації щодо ключових ризиків та результатів проведених стрес-тестів»
3. Концепція реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-%D1%80>.
4. Convergence in the Financial Services Industry. Prof. dr. L.A.A. Van den Berghe, Dr. K. Verweire, S.W.M. Carchon, 1999. pg. 94 URL: <http://www.oecd.org/finance/insurance/1915267.pdf>
5. Аванесова Н. Е. Bancassurance як форма співпраці страхових компаній та банківських установ. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/vestnik>
6. Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. Аналіз банківської діяльності : підручник / за ред. А. М. Герасимовича. К. : КНЕУ, 2004. 599 с.
7. Булатова Е. В. Развитие межрегионального сотрудничества как основы интеграции. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2004. С. 120-123.
8. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. / за ред. Т.Г. Васильціва. Львів: Ліга-Прес, 2012. 386 с.
9. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти : моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 358 с.

10. Васюренко О. В., Волохата Н. О. «Економічний аналіз діяльності комерційних банків»: Навчальний посібник. К: Знання, 2006. 311 с.
11. Волкова В.В., Волкова Н.І. Банкостраховання як сучасний метод мінімізації кредитного ризику банку УДК [336.71]+[368], Електронний журнал «Фінанси, облік, банки» № 1 (21), 2016
12. Гайдукевич Т. Б. Функціонування та взаємодія банківських та небанківських фінансових інститутів в Україні. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль. 2017.
13. Давиденко Н.М. Концептуальна модель оцінки фінансового стану банківських установ. Актуальні проблеми економіки. 2006. №9. С. 30 – 37
14. Дорошенко, Н., Загорська, Д., & Суй, І. Ризики страхової компанії: класифікація та методи аналізу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна», 2018 (94), 82-89.
15. Єрмошенко А. М. Механізм інтеграції страхових компаній з банками у системі взаємодії учасників фінансового ринку. БІЗНЕС ІНФОРМ. 2012. № 6. С. 152-155.
16. Журавин С. Г. Корпоративное управление: слов.-справ. М.: Анкил, 2009. 920 с.
17. Зінковська Я.В. Актуальні аспекти управління капіталом комерційного банку. 2012
18. Зубарев В. Банк і страхування: «за» і «проти». Вісник НБУ. 2004. Листопад. с.32-38
19. Реверчук С.К., Сива Т.В., Кубів С.І., Вовчак О.Д. Історія страхування: підручник / за ред. С.К. Реверчука. К.: Знання, 2005. 213 с.
20. Кльоба Л. Г. Фінансовий супермаркет – інноваційна модель розвитку комерційного банку. Вісник НУЛП. Проблеми економіки та управління. 2012. № 725. С. 103–110.
21. Кремень В. М. Особливості використання концепції “bancassurance” у діяльності фінансових конгломератів. Економічний простір. 2008. 20. с. 99–106.
22. Кубів С. Всі види фінансових послуг – в основному офісі. Кредобізнес. 2006. № 2. С. 4-7.
23. Огляд ринку Bancassurance: стратегічний напрямок розвитку страхового ринку України, форіншурер, 2017. URL: <https://forinsurer.com/public/04/11/21/1762>
24. Новикова М. В., Свиридович М. С. Фінансовий супермаркет як форма інтеграції банків і страхових компаній. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. 2014. №38
25. Неівестна О. В., Шишов В. Оцінка та шляхи покращення фінансового стану банків України URL: <http://www.securities.usmdi.org/?p=22&n=42&s=401>
26. Основы банковской деятельности / Под ред. Тагирбекова К.Р. М.: «Инфра-М», 2001. 720 с.
27. Пікус Р. В., Нестерова Д. С. Фінансовий супермаркет як форма інтеграції банків і страхових компаній. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2012. Т. 1, Випуск 27. С. 181– 187.
28. Потапенко Е. Г., Кулапов В. Л. Теоретические основы правовой интеграции: моногр. М. Юрлитинформ. 2011. 184 с.
29. Приказюк Н. В., Білокінь Л. О. Теоретичне упорядкування методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній. Економічний аналіз: зб.наук. праць. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 139-149.
30. Руденко В. ПриватБанк застрахує клієнтів по-новому. Журнал Financial Club. 2017.
31. Ситник Н.С., Самбірська О.Р. Фінансова безпека банку як основа його стійкості. Регіональна економіка та управління. 2019. №4 (26). с. 100-103.
32. Соловей Н.В. Взаємодія страхових компаній та комерційних банків// URL: 296-1141-1-PB.pdf

33. Слюсар А., Бочкаръов А. Bancassurance як фінансовий продукт і бізнес. Фінансовий ринок України. 2006. № 3. С. 21–22.
34. Страхування: підручник / за ред.: В.Д. Базилевича . К.: Знання, 2008. 1019 с.
35. Ткаченко Н. Детермінанти розвитку банківськострахової моделі комплексного обслуговування споживачів фінансових послуг. Електронний журнал «Світ фінансів» №4, 2015
36. Угрин Л. Інтеграційні процеси: міжнародний аспект. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки, 2002. Вип. 4. С. 256- 264.
37. Фостяк В. В. Особливості побудови механізму управління капіталом банків. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2011. № 2. С. 184–189.
38. Фостяк В. В. Шляхи підвищення капіталізації банків України
39. Шелест І. Підстрахуй себе. Кому потрібна страховка та як її вигідніше оформити. Журнал НВ шопінг. 2020.
40. Огляд банківського сектору за лютий 2021 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-02.pdf?v=4
41. Огляд банківського сектору за 2020 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky» vid 01.07.2010 r. № 2411-VI. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> [in Ukrainian].
2. Rozporiadzhennia natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh vid 13.02.2014 № 484 «Pro zatverdzhennia Vymoh shchodo rehuliarного provedennia stres-testuvannia strakhovykamy ta rozkryttia informatsii shchodo kliuchovykh ryzykiv ta rezultativ provedenykh stres-testiv» [in Ukrainian].
3. Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi informuvannia ta nalahodzhennia komunikatsii z hromadskistiu z aktualnykh pytan yevropeiskoi intehratsii Ukrainy na period do 2017 roku. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-%D1%80> [in Ukrainian].
4. Van den Berghe L.A.A., Verweire K., Carchon S.W.M. (1999). Convergence in the Financial Services Industry, 94. Retrieved from: <http://www.oecd.org/finance/insurance/1915267.pdf>.
5. Avanesova N.E. (2018). Bancassurance yak forma spivpratsi strakhovykh kompanii ta bankivskykh ustanov. Retrieved from: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/vestnik> [in Ukrainian].
6. Herasymovych A. M., Alekseienco M. D., Parasii-Verhunencko I. M. (Ed) (2004). Analiz bankivskoi diialnosti. K. : KNEU [in Ukrainian].
7. Bulatova E. V. (2004). Razvitie mezhregionalnogo sotrudnichestva kak osnovy integracii. Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazey i privlechenie inostrannykh investitsij: regionalnyj aspekt. Sbornik nauchnykh trudov. Doneck: DonNU. 120-123 [in Russian].
8. Vasylytsiv T. H., Voloshyn V. I., Boikevych O. R., Karkavchuk V. V. (Eds) (2012). Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia: monohrafiia. Lviv: Liha-Pres [in Ukrainian].
9. Vasylychshyn O. B. (Ed). (2017) Finansova bezpeka bankivskoi systemy Ukrainy: filosofski determinanty : monohr. Ternopil: TNEU [in Ukrainian]
10. Vasiurenko O.V., Volokhata N.O. (2006). Ekonomichniy analiz diialnosti komertsiiykh bankiv: Navchalnyi posibnyk. K: Znannia [in Ukrainian].
11. Volkova V.V., Volkova N.I. (2016) Bankostrakhuvannia yak suchasnyi metod minimizatsii kredytnoho ryzyku banku. Elektronnyi zhurnal «Finansy, oblik, banky» 1, (21) . Retrieved from: [in Ukrainian].
12. Haidukevych T.B. (2017) Funktsionuvannia ta vzaiemodiia bankivskykh ta nebankivskykh finansovykh instytutiv v Ukraini. Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichniy universytet. Ternopil. [in Ukrainian].

13. Davydenko N.M. (2006) Kontseptualna model otsinky finansovoho stanu bankivskykh ustanov. Aktualni problemy ekonomiky, 9, 30 – 37 [in Ukrainian].
14. Doroshenko, N., Zahorska, D., & Sui, I. (2018). Ryzky strakhovoi kompanii: klasyfikatsiia ta metody analizu. Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina seriia «Ekonomichna», (94), 82-89 [in Ukrainian].
15. Yermoshenko A. M. (2012). Mekhanizm intehtratsii strakhovykh kompanii z bankamy u systemi vzaiemodii uchashnykiv finansovoho rynku. BIZNES INFORM, 6, 152-155 [in Ukrainian].
16. Zhuravin S.H. (2009). Korporativnoe upravlenye: slov.-sprav. M.: Ankyl, 920 . [in Russian]
17. Zinkovska Ya.V., (2012) UDK 336.713, Aktualni aspekty upravlinnia kapitalom komertsiiinoho banku.
18. Zubariev V. (2004). Bank i strakhuvannia: «za» i «proty». Visnyk NBU. Lystopad, 32-38 [in Ukrainian].
19. Reverchuk S.K., Syva T.V., Kubiv S.I., Vovchak O.D. (Ed). (2005). Istoriia strakhuvannia: pidruchnyk. K.: Znannia, 213 [in Ukrainian].
20. Kloba L. H. (2012). Finansovyi supermarket – innovatsiina model rozvytku komertsiiinoho banku. Visnyk NULP. Problemy ekonomiky ta upravlinnia. 725, 103–110 [in Ukrainian].
21. Kremen V. M. (2008). Osoblyvosti vykorystannia kontseptsii “bancassurance” u diialnosti finansovykh konhlomerativ. Ekonomichnyi prostir, 20, 99–106 [in Ukrainian].
22. Kubiv S. (2006). Vsi vydy finansovykh posluh – v osnovnomu ofisi. Kredobiznes. 2, 4-7 [in Ukrainian].
23. Ohliad rynku Bancassurance: stratehichnyi napriamok rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy, forinsurer. (2017). Retrieved from: <https://forinsurer.com/public/04/11/21/1762>.
24. Novyкова M.V., Svyrydovych M.S., (2014). Finansovyi supermarket yak forma intehtratsii bankiv i strakhovykh kompanii. Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury, 38 [in Ukrainian].
25. Niezviestna O. V., Shyshov V. Otsinka ta shliakhy pokrashchennia finansovoho stanu bankiv Ukrainy. Retrieved from: <http://www.securities.usmdi.org/?p=22&n=42&s=401> [in Ukrainian].
26. Tagirbekov K.R. (Ed.). (2001). Osnovy bankovskoj deyatelnosti. M.: «Ynfra-M» [in Russian].
27. Pikus R. V. (2012). Finansovyi supermarket yak forma intehtratsii bankiv i strakhovykh kompanii. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky, 27, 181 – 187 [in Ukrainian].
28. Potapenko E. H., Kulapov V. L. (2011). Teoretycheskie osnovy pravovoj integratsii : monohr. M. : YUrlytynform [in Russian].
29. Prykaziuk N. V. (2017). Teoretychne uporiadkuvannia metodiv ta instrumentiv finansovoho ryzyk-menedzhmentu strakhovykh kompanii. Ekonomichnyi analiz: zb.nauk. prats. Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnogo ekonomichnogo universytetu «Ekonomichna dumka», 27 (1), 139-149 [in Ukrainian].
30. Rudenko V. (2017). PryvatBank zastrakhuie kliientiv po-novomu. Zhurnal Financial Club [in Ukrainian].
31. Sytnyk N. S., Sambirska O. R. (2019) Finansova bezpeka banku yak osnova yoho stiikosti. Rehionalna ekonomika ta upravlinnia. 4 (26), 100-103 [in Ukrainian].
32. Solovei N.V. Vzaiemodiia strakhovykh kompanii ta komertsiiinykh bankiv. Retrieved from: 296-1141-1-PB.pdf [in Ukrainian].
33. Sliusar A. (2006).Bancassurance yak finansovyi produkt i biznes. Finansovyi rynek Ukrainy. 3, 21–22 [in Ukrainian].
34. Strakhuvannia. (2008). K.: Znannia [in Ukrainian].
35. Tkachenko N. (2015). Determinanty rozvytku bankivskostrakhovoi modeli kompleksnogo obsluhovuvannia spozhyvachiv finansovykh posluh. Elektronnyi zhurnal «Svit finansiv», 4. Retrieved from <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/903> [in Ukrainian].

36. Uhryn L. (2002). Intehratsiini protsesy: mizhnarodnyi aspekt. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: filosofski nauky. 4, 256- 264 [in Ukrainian].
37. Fostiak V. V. (2011). Osoblyvosti pobudovy mekhanizmu upravlinnia kapitalom bankiv. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy. 2, 184 – 189 [in Ukrainian].
38. Fostiak V.V. Shliakhy pidvyshchennia kapitalizatsii bankiv ukrainy
39. Shelest Iryna (2020). Pidstrakhui sebe. Komu potribna strakhovka ta yak yii vyhidnishe oformyty. Zhurnal NV shopinh.?????? [in Ukrainian].
40. Ohliad bankivskoho sektoru za liutyi 2021 r. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-02.pdf?v=4[in Ukrainian].
41. Ohliad bankivskoho sektoru za 2020 r. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4 [in Ukrainian].

BANK INSURANCE: NEW CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN UKRAINE

Zharikova O., Cherkesenko K.

Abstract. *The article reveals the essence of modern bank insurance and new challenges and prospects for development in Ukraine. The definition of "bank insurance" is theoretically substantiated and the general financial and economic characteristics of Ukrainian banks are realized. The normative indicators of commercial institutions are analyzed and the main risks affecting banking and insurance activities and the possibility of their leveling are identified. Theoretical and practical information on the process of merging the capital of banks and insurance companies, financial and economic analysis of one of the largest banks in modern Ukraine - JSC "PrivatBank", and assessed the financial stability of its insurance partners. A study of the insurance market of Ukraine with the definition of possible prospects for cooperation with the studied bank. From the calculations, it was found that PrivatBank can be recommended to find new partners for cooperation between leading companies such as AXA Insurance and Providna. It is established that banking insurance technologies have a significant place at the present stage of development of the domestic financial segment. Using a large customer base and a wide network of branches and outlets, banking experts expect that revenues from the sale of insurance products in 2021 may amount to 15% of total bank revenues, as the volume of bank insurance in "PrivatBank" is growing quite rapidly. The activity of banks in market conditions is subject to its general laws, and therefore requires the development of a viable mechanism for managing financial activities, aimed at increasing the competitiveness of banks. Thus, the ability of bank managers to determine the degree of financial stability of their own bank, competing banks and counterparties plays an important role. Therefore, one of the principles of further rapid development of the banking system of Ukraine is the search for ways to optimize the financial condition of the bank.*

Keywords: *bank, banking activity, bank insurance, integration, integration mechanism, banking institutions, insurance companies, banking risk, crediting.*

УДК: 332.72:332.33(100)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

О. В. КІРЕЙЦЕВА, кандидат економічних наук, доцент кафедри глобальної економіки

Національний університет біоресурсів та природокористування України

ORCID: 0000-0002-9575-5742

E-mail: eva_1310@ukr.net

О. В. ЖИЛІН, аспірант кафедри глобальної економіки

Національний університет біоресурсів та природокористування України

ORCID: 0000-0001-7143-8948

E-mail: a.zhylin@ukr.net

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади формування системи функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення в зарубіжних країнах. Проаналізовано, як базові, так і спеціальні параметри законодавчої основи про землю, захист прав та можливостей власників земельних ділянок, процедури купівлі та продажу в контексті земельних відносин.

Визначено, що успіх земельних реформ і ефективність впровадження та функціонування ринку земель залежать від рівня їх наукової обґрунтованості, державного регулювання та міри узгодження інтересів його учасників. В іноземних країнах земельні відносини регулюються нормами цивільного, адміністративного права, або спеціальними законами, присвяченими окремим видам земельних відносин, а також законами про аграрні й земельні реформи. Ключовими аспектами публічного регулювання вважаються: система оподаткування, кредитно-фінансовий механізм, антимонопольна політика, спеціальні цільові програми. У країнах із різним суспільно-політичним устроєм має місце різний рівень централізації та децентралізації управління земельними ресурсами, різні повноваження щодо регулювання землекористування мають представницькі органи територіальних громад, неоднаковими є організаційно-правові форми землекористування та форми власності на земельні ресурси.

Визначено, що правове регулювання земельного потенціалу має містити ефективні аспекти практичного застосування норм у реальному контексті. Тобто, не лише нормативне існування правил щодо функціонування, а й практичний аспект забезпечення реалізації земельного потенціалу держави через місцеві органи влади в межах земельних площ. Це можна простежити на досвіді зарубіжних країн, таких як США, Німеччина, Франція, Італія, Польща, Кіпр, Ізраїль.

Ключові слова: земля, земельні відносини, законодавство.

Актуальність. Земля, праця й капітал – повинні функціонувати як товари у ринковій економіці, як чинники виробництва. В іншому разі, коли той чи інший ресурс, у даному випадку земля, виключається з повноцінного товарного обігу, це призводить до звуження дії законів товарного виробництва й унеможлиблює досягнення повного ефекту від створення нових форм господарювання на селі ринкового типу. Дотримання глибинних зв'язків економічних явищ сприяє сталому розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню аналізу та дослідження земельного регулювання відносин у зарубіжних країнах присвячені роботи: праці А. Алчіана, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, Дж. Коммонса, Р. Коуза, Д. Норта, М. Олсона, Г. Таллока. Проте є подальша необхідність вивчення аспектів функціонування ринку землі в зарубіжних країнах.

Метою дослідження є аналіз та вивчення досвіду функціонування ринку землі в зарубіжних країнах.

Методи: дослідження ґрунтуються на використанні загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: за допомогою діалектичного методу наукового пізнання розкрито стан вивчення досліджуваної проблеми, її актуальність, визначено теоретичне підґрунтя економічного регулювання земельних відносин; системного підходу – окреслено структуру наукового дослідження та визначено взаємозв'язок його елементів; абстрактно-логічного – сформульовано гіпотези та сформовано висновки; історико-логічного – досліджено генезис становлення та розвитку земельних відносин в Україні; термінологічного аналізу та формальної логіки – уточнено понятійно-категоріальний апарат; статистико-аналітичного – здійснено оцінку сучасного стану земельних відносин і визначено тенденції й перспективи їх розвитку; структурно-функціонального аналізу – розроблено стратегічні напрями удосконалення управління землями сільськогосподарського призначення державної власності; графічно-ілюстративного – наочно відображено деякі результати дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Врахування зарубіжного досвіду щодо розв'язання складних проблем, водночас переймаючи з нього позитивні елементи та уникаючи негативних, є важливим кроком з будь яких питань, у тому числі щодо регулювання ринку землі в Україні.

Отже, варто брати до уваги європейську та світову практику. Це в свою чергу дасть змогу отримати відповіді на ті питання, які лише починають виникати в нашій країні. Прикладів досвіду розумного і врівноваженого підходу до здійснення земельних перетворень, як і прикладів протилежного характеру, можна знайти в багатьох країнах світу. Успіх земельних реформ і ефективність впровадження та функціонування ринку земель залежать від рівня їх наукової обґрунтованості, державного регулювання та міри узгодження інтересів його учасників. Стан аграрного сектору в Україні можна відстежити завдяки георграфічній земельній карті Європи (рис.1).

Рис.1 Україна на земельній карті Європи, 2019 рік.

Джерело: [2]

В іноземних країнах земельні відносини регулюються нормами цивільного, адміністративного права, або спеціальними законами, присвяченим окремим видам земельних відносин, а також законами про аграрні й земельні

реформи. Початкові положення регулювання земельних відносин закріплені в їх конституціях [4].

Незважаючи на тенденції світового розвитку та прогресу постає питання про необхідність посилення регулюючої ролі держави щодо використання земельних ресурсів загалом, а також земель сільськогосподарського призначення. Ключовими аспектами публічного регулювання вважаються: система оподаткування, кредитно-фінансовий механізм, антимонопольна політика, спеціальні цільові програми. Фінансовий показник вартості за землю формується згідно вищезазначених політик публічного регулювання (таб.1).

1. Ціна землі в країнах Європи та Північної Америки, 2019 рік

Країна	Середня вартість в \$ за 1 га
Нідерланди	81836
Люксембург	42708
Італія	40246
Велика Британія	28140
Ірландія	23884
Данія	20794
Словенія	20251
Іспанія	15392
Греція	15152
Польща	11639
Фінляндія	10642
Швеція	10450
Чехія	7754
США	7487
Франція	7236
Канада	5667
Болгарія	5548
Угорщина	5242
Литва	4285
Словаччина	3611
Хорватія	3606
Латвія	3570
Естонія	3460
Румунія	2502

Джерело: [5]

У країнах із різним суспільно-політичним устроєм має місце різний рівень централізації та децентралізації управління земельними ресурсами, різні повноваження щодо регулювання землекористування мають представницькі органи територіальних громад, неоднаковими є організаційно-правові форми землекористування та форми власності на земельні ресурси. Це так само дає змогу стверджувати, що практично в кожній із таких країн є ті чи інші обмеження [2].

Привертає увагу досвід розв'язання проблеми організації ринку земель Німеччини. Закон "Про структурну адаптацію сільського господарства до соціальної та економічної ринкової економіки в НДР" регулює питання приватизації. Ключові аспекти цього Закону такі: повна гарантія власності; рівні можливості для всіх форм власності в процесі конкуренції; створення засад для виробництва конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств; пільгові кредити для підтримання товаровиробників; визначення заходів стимулювання експорту східнонімецької продукції; видача субсидій на закупівлю сільськогосподарської продукції. Земельний ринок Німеччини характеризується рівнем правової регламентації земельних відносин щодо трансакцій із земельними ділянками. Для стабілізації діяльності підприємств та компенсації втрати майна внаслідок земельної реформи у ФРН запровадили продаж земель за пільговою ціною на особливих умовах. Зокрема, було введено заборону перепродажу упродовж 20 років. Крім того, не дозволялося передавати права власності та суборенди. У разі ж зміни структури власників більше, ніж на 25%, договір купівлі-продажу підлягає скасуванню. В інших випадках у Німеччині здійснюється продаж сільськогосподарських та лісогосподарських земель за ринковою ціною на відкритих конкурентних засадах із врахуванням запропонованих умов господарювання на землі (робочі місця, інвестиції, збереження способу користування). У ФРН запроваджено ліберальний ринок земель, на якому торгівля земельними ділянками між приватними особами (фізичні або юридичні особи) здійснюється без обмежень із боку держави. Однак, якщо йдеться про сільськогосподарські або лісові

земельні ділянки, необхідне отримання відповідного дозволу від уповноважених органів влади. Згідно із Законом “Про поліпшення агроструктури і забезпечення сільськогосподарських і лісгосподарських підприємств (Закон про обіг земельних ділянок)” від 28.07.1961 усі землі площею понад 1 га підлягають продажу лише з дозволу місцевих органів влади. Водночас спеціальна дозвільна процедура передбачає обґрунтування потенційним покупцем купівлі землі і наявність свідоцтва про його професійну підготовку [7].

У Франції перебувають під орендою 75 % землі. Це найбільший процент оренди в Європі. В більшості випадків – це «сімейна оренда». Батько потрохи викупляє орендовану ним землю і передає її в оренду родичам (сину, брату, племіннику). Друга частина, десь 10 % – це селяни, які передають свої землі в оренду підприємствам, в яких самі працюють. І лише 15 % відсотків – це так би мовити «чиста капіталістична» оренда. Орендна плата становить 100 - 150 євро/га на рік. Якщо орендар проводить якісь покращення ґрунту – власник повністю це компенсує з амортизацією. На сьогодні у Франції близько 6 млн. власників та 400 тис. орендарів. Така велика кількість власників пояснюється тим, що з кожним поколінням їх число помножується (батько ділить землю між дітьми, діти, в свою чергу, між своїми дітьми і так далі). Для власників нема ліміту в величині їх земельних володінь. Для орендарів максимально дозволено 200 га. Наприклад, орендар хоче збільшити орендовані землі з 100 га до 150 га завдяки сусідській землі. Він повинен подати заяву в префектуру (місцеву адміністрацію) про свої наміри, яка, зі свого боку, друкує оголошення. І якщо знайдеться орендар, який має менше землі, ніж попередній (навіть якщо він буде платити меншу орендну плату) земля надається останньому.

Ціна винайманої землі визначається залежно від часу між датою продажу й завершенням оренди. Так, коли власник хоче продати орендоване майно, першим потенційним клієнтом стає його орендар, який буде намагатись збити ціну і відсунути якомога далі дату придбання. Більше 70 % орендованого майна, яке виставлено на продаж, придбано фермерами, які вже займають його.

При продажу, орендована земля обговорюється, у середньому, у чверть дешевше ніж ціна на вільну землю. Ця різниця цін витікає з орендного статуту у Франції, від місцевої структури власності, і часу який лишається до завершення орендного контракту. Ціна продажу сільськогосподарських угідь (регіон Пуату-Шарант, Франція), євро/гектар: мін. 1160 євро за гектар макс. 6200. Ціна виноградників місцевості Коньяк, євро/гектар: мін. 12000 євро за гектар макс. 38000. Важливу роль в регулюванні ринку землі у Франції відіграє така організація як САФЕР (SAFER) – товариство розвитку та облаштування сільськогосподарських земель. Сафери у Франції – анонімні товариства, на які покладено місію загально національного інтересу. Вони були створені у 1960 році у перспективі підготовки французького сільського господарства до конкуренції, який мав сприяти “спільний ринок”, що саме тоді створювався між Німеччиною, Бельгією, Італією, Францією, Люксембургом і Нідерландами. Сафери – регіональні угруповання. Кожен з них контролюється двома комісарами уряду, один з яких представляє Міністерство сільського господарства і другий – Міністерство фінансів. Їх адміністративна рада нараховує від 12 до 24 чоловік, з яких як мінімум третина представляє місцеву владу (регіону і департаменту). Інші адміністратори – професійні сільськогосподарські відповідальні особи, представники сільськогосподарської власності та лісового господарства, два представника національних органів (АСП – Агенція Служби Оплати, Земля Європи Дорадчого Товариства з питань земельного сільського облаштування) [6].

Спираючись на американське законодавство, поняття земель переважно асоціюється з сільським господарством, і землі, як природний чинник, відрізняються від речових об’єктів власності у цивілістичному аспекті. У США функціональні ознаки землі стають самостійною правовою категорією, відмінною від цивільного права. Земельне законодавство США об’єктом свого регулювання має переважно фермерську діяльність із використання земель, воно називається фермерським. Так, ст. 101(17)11 Зведеного (уніфікованого) Комерційного кодексу США (Uniform Commercial Code, U.C.C.) зазначає, що

фермер – це особа, яка постійно здійснює фермерську діяльність, тобто “роботу на фермі, обробіток землі, роботу чи вирощування сільськогосподарських культур, птиці чи тваринницької продукції у якомусь обробленому вигляді”.

Фермерське землекористування реалізується в межах спеціальної законодавчої галузі, інкорпорація якої зосереджена в окремому Титулі 7 “Agriculture” систематизованого Зібрання законів США (The Code of the Laws of the United States of America), а також вміщена в кодексі федеральних правил і нормативних актах Міністерства сільського господарства США. Сільськогосподарська земля у США є предметом купівлі-продажу. Ринок землі вільний, тому можна продавати сільськогосподарські землі будь-кому. Але існує багато обмежень під час використання. Наприклад, не можна змінювати цільове призначення земельної ділянки або будувати великі підприємства біля населених пунктів [5].

Державне регулювання земельних відносин в Італії можливе щодо розмірів земельних ділянок, режиму використання сільськогосподарських земель, їх поліпшення та перетворення, а також надання допомоги дрібним та середнім землевласникам. В Італії не можна продавати одержані за реформи земельні ділянки упродовж 30 років. Основною метою земельної реформи в Італії було підвищення ефективності використання земельних ділянок концентрацією її в руках тих, хто займається її обробітком, та активізацією земельного ринку. Завдяки державному регулюванню цього процесу селяни купували землю за ціною, нижчою від ринкової, до того ж мали змогу здійснювати оплату за цю землю завдяки кредитам банків, що надавались навіть на 30 років. Кредитна ставка такого кредиту не перевищувала 3,5% на рік [9].

У Польщі через системи економічної та законодавчої підтримки громадян, що виявили бажання купувати й орендувати землю, держава стимулює ринковий обіг земель. Спеціальні правила щодо обігу земель сільськогосподарського призначення визначені Законом від 19.10.1991 про управління державними сільськогосподарськими землями, а також Законом від

11.04.2003 про формування сільськогосподарської системи, що визначив особливості втручання держави в обіг цивільних прав – застосування переважного права на придбання земель. Згідно із Законом від 19 жовтня 1991 року було утворене Агентство сільськогосподарської нерухомості, завданням якого стало: створення і вдосконалення територіальної структури сімейних ферм; упорядкування державних сільськогосподарських угідь та сприяння організації приватних фермерських господарств на державних землях. Агентством сільськогосподарської нерухомості застосовуються такі форми управління майновими правами, як лізинг і оренда, продаж, обмін нерухомості, передача в управління. Передача земельних ділянок в оренду здійснюється без обмежень. Натомість Агентство може продавати сільськогосподарські землі за умови, що в результаті продажу загальна площа сільськогосподарських земель у власності покупця не буде перевищувати 500 гектарів. Агентство може проводити обмін земельними ділянками: якщо результатом обміну буде ліквідація ферми, що належить фермерові, принаймні 5 років, розташованої у воєводстві, де середня площа господарства становить менше 5 га, і натомість буде створена ферма в іншому воєводстві та змінене місце постійного проживання селянина; на прохання фермера, якщо такий обмін попереджує зменшення належної йому площі сільськогосподарських угідь, внаслідок часткового їх вилучення для суспільних потреб відповідно до законодавства про управління нерухомістю. Отже, польське законодавство віддає перевагу економічним інструментам регулювання земельних відносин, які інтенсифікують ринок земель [3].

В Ізраїлі питання земельних ресурсів регулюються Основним законом “Про земельне володіння”. Приватні фермери в Ізраїлі стверджують, що вони господарюють на своїй приватній землі. Проте уся земля в Ізраїлі належить державі й перебуває під суворим державним контролем щодо її використання. Фермери зазвичай орендують її в держави, але плата за цю оренду є настільки символічною, причому одноразовою, а термін оренди настільки тривалий (49 або 99 років), що, дійсно, умовно можна вважати її власністю фермера, хоча

продати цю землю, віддати її в оренду іншому, чи розділити її на ділянки під час передачі у спадок він узагалі не має права.

На Кіпрі громадянам ЄС дозволено купувати квартиру або віллу й більше, ніж одну земельну ділянку, якщо вони того забажають. Нерезиденти ЄС можуть придбати квартиру або віллу, якщо остання стоїть на ділянці площею не більше 1 акра. В обох випадках покупці повинні звернутися до Ради міністрів за дозволом на передачу права власності від кіпріота до не- кіпріота, і, як правило, у 6-місячний строк іноземець одержує дозвіл на особисте користування нерухомістю – надання її в оренду та комерційне використання забороняється [6].

Висновки та перспективи. Таким чином, законодавство зарубіжних країн, яке регулює організацію ринку земель, має низку суттєвих відмінностей порівняно із законодавством України. Поширеними у світі є інститути неподільності сільськогосподарських земель, недопущення їх надмірної експлуатації, принципи придбання права власності на землю за давністю їх володіння або користування. Гарантії та захист прав приватної власності на землю здійснюється через встановлення складних процедур її відчуження.

Важливого значення має законодавство цих країн із метою формування участі держави у здійсненні земельної реформи. Одним із методів державного регулювання земель є державний контроль за використанням земель, земельним обігом. Даний процес може здійснюватися через центральні та місцеві органи управління. Комплексно – це є системою юридично-практичних заходів з керування земельними ресурсами держави.

Процедурно в державах також можуть встановлюватися правила для використання та експлуатації земель із метою їх ефективного використання та запобігання зловживанню в питанні екології в рамках родючості та консервації. Це прямо впливає на терміни відновлення земельного потенціалу та координацію дій користування зі сторони власника та місцевої влади.

Список використаних джерел

1. Форрестер Д. Мировая экономика. Перевод с английского. М.; СПб., 2003. 379 с.
2. Янковский Н. А., Макогон Ю. В., Рябчин А. М. Инновационные и классические теории катастроф и экономических кризисов: [монография]. Под редакцией Ю. В. Макогона. Донецк, 2009. 331 с.
3. Яценко О. М. Глобалізаційні детермінанти розвитку сировинних ринків. Міжнародна економічна політика. 2013. Вип. № 2 (19). С. 63–95.
4. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda / G. Bouckaert. – Berlin : Duncker&Humblot, 2002.
5. DeGreene K. B. Field-Theoretic Framework for the Interpretation of the Evolution, Instability, Structural Change, and Management of Complex Systems. Ed. L. D. Kiel and E. Elliot. Ann Arbor. Chaos Theory in the Social Sciences: Foundations and Applications. 1996. P. 273–294.
6. Gans-Morse J. Searching for Transitologists: Contemporary Theories of Post-Communist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm. Post-Soviet Affairs. 2004. Vol. 20. № 4. P. 320–349. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013. OECD Publishing. 2013. 276 p.
7. Prokharov A. Nonlinear dynamics and chaos theory in economics: a historical perspective. Quantile. 2008. № 4. P. 79–92.
8. Saussure F. de. Ecrits de linguistique générale, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil. Paris: Gallimard, 2002. 353 p.
9. Samuelson Paul A., Nordhaus William D.: Economics - 19th edition. McGraw-Hill/Irwin, 2009. — 744 p.

References

1. Forrester D. World Economy. Translation from English. M. ; SPb., 2003. 379 p.
2. Yankovskiy NA, Makogon Yu. V., Ryabchin AM Innovative and classical theories of catastrophes and economic crises: [monograph]. Edited by Yu. V. Makogon. Donetsk, 2009. 331 p.
3. Yatsenko O. M. Globalization of Determination of Development of Syrian Rinks. International Economic Policy. 2013. Vip. No. 2 (19). S. 63–95.
4. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda / G. Bouckaert. – Berlin : Duncker&Humblot, 2002.
5. DeGreene K. B. Field-Theoretic Framework for the Interpretation of the Evolution, Instability, Structural Change, and Management of Complex Systems. Ed. L. D. Kiel and E. Elliot. Ann Arbor. Chaos Theory in the Social Sciences: Foundations and Applications. 1996. P. 273–294.
6. Gans-Morse J. Searching for Transitologists: Contemporary Theories of Post-Communist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm. Post-Soviet Affairs. 2004. Vol. 20. № 4. P. 320–349. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013. OECD Publishing. 2013. 276 p.

7. Prokharov A. Nonlinear dynamics and chaos theory in economics: a historical perspective. *Quantile*. 2008. № 4. P. 79–92.
8. Saussure F. de. *Ecrits de linguistique générale*, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil. Paris: Gallimard, 2002. 353 p.
9. Samuelson Paul A., Nordhaus William D.: *Economics - 19th edition*. McGraw-Hill/Irwin, 2009. — 744 p.

Foreign regulation experience of the agricultural land market

O. V. Kireitseva, O.V. Zhylin

Abstract. *The article examines theoretical formation foundations of functioning system of the agricultural land market in foreign countries. It is analyzed basic and special parameters of the legislative framework on land, protection of rights and opportunities of land owners, purchase and sale procedures in the context of land relations.*

It has been determined that the success of land reforms and the effectiveness of implementation and functioning of the land market depend on the level of their scientific substantiation, state regulation and measures to coordinate interests of its participants. Land relations are governed by norms of civil, administrative law, or by special laws dedicated to certain types of land relations, as well as laws on agrarian and land reforms in foreign countries. Such key aspects of public regulation are considered in: the taxation system, the credit and financial mechanism, antimonopoly policy, special targeted programs. There is various level of centralization and decentralization of land management, representative bodies of territorial communities that have different powers to regulate land use, organizational and legal forms of land use and forms of ownership of land resources that are not the same in countries with different socio-political systems.

It has been determined that the legal regulation of land potential should contain effective aspects of the practical application of norms in real context. That is not only the normative existence of functioning rules, but also the practical aspect of ensuring the implementation of the state's land potential through local authorities within the land areas.

This issue can be analyzed by the experience of foreign countries, such as the USA, Germany, France, Italy, Poland, Cyprus, Israel.

Key words: *land, land relations, legislation.*

УДК 659.235:631+352:336.1.

**ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ДОРАДЧИМИ СЛУЖБАМИ ТА
ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ**

Р. Я. Корінець, к.е.н.,
*почесний президент Національної асоціації сільськогосподарських
дорадчих служб України*
ORCID: 0000-0003-4243-6745
E-mail: rkorinets@gmail.com

Ю.О. Бакун, к.с.-г.н.,
*виконавчий директор Національної асоціації сільськогосподарських
дорадчих служб України,*
*докторант кафедри економічної теорії¹, Національний університет
біоресурсів та природокористування*
ORCID: 0000-0002-5354-1033
E-mail: y_bakun@ukr.net

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблем розвитку сільськогосподарського дорадництва в об'єднаних територіальних громадах. Метою статті є розроблення пропозицій щодо формування та зміцнення засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами та об'єднаними територіальними громадами.*

Представлено результати дослідження готовності органів місцевого самоврядування брати участь у фінансуванні сільськогосподарської дорадчої діяльності. Обґрунтовано порядок розв'язання першочергових завдань, вирішення яких сприятиме формуванню системи дорадництва у сільських громадах: 1) налагодження системних комунікацій між дорадчими службами та ОТГ; 2) підготовка механізмів (моделей) залучення місцевих громад до сільськогосподарського дорадництва.

Співпрацюючи у сфері дорадництва, сільські громади, можуть розраховувати на різновиди державної підтримки. Видається доцільним

¹ Науковий консультант – Байдала В.В., доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії НУБІП України

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України ініціювати розроблення механізмів державного стимулювання співробітництва громад у сфері дорадництва.

Визначено першочергові заходи для зближення системи сільськогосподарського дорадництва та ОТГ, що пов'язані з координацією діяльності з обміну інформацією між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та суб'єктами сільськогосподарського дорадництва. Це є об'єктивною необхідністю та дозволить отримати синергетичний ефект: підвищення спроможності сільських ОТГ вирішувати власні проблеми самостійно, підвищення рівня життя сільського населення.

Видається надзвичайно актуальною тема започаткування пілотних проєктів із розвитку дорадництва в ОТГ, у тому числі з використання механізмів міжмуніципального співробітництва. До цієї роботи варто було б більш активно залучати проєкти міжнародної технічної допомоги.

Деталізація наявних та розроблення нових механізмів, напрямів співпраці суб'єктів системи дорадництва та ОТГ є темами подальших досліджень.

Ключові слова: *дорадництво; сільськогосподарська дорадча діяльність; дорадча служба; об'єднана територіальна громада; місцеве самоврядування; співробітництво громад; сільський розвиток.*

Актуальність. Важливою складовою теперішніх українських реформ є процеси децентралізації влади через передачу більших повноважень на місцевий рівень, зокрема, під час формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Це також означає, що перед новоутвореними громадами постають нові завдання, зокрема, щодо набуття досвіду щодо самостійного розв'язання місцевих проблем – економічних, соціальних, екологічних, пошуку партнерів при їх вирішенні, освоєння інструментів програмування місцевого розвитку, активізації

громад тощо. Нові завдання вимагатимуть нових компетенцій щодо пошуку нових ресурсів за межами громади. Наші ж власні спостереження вказують на таких компетенцій в новостворених, що може негативно позначитися на їхньому розвитку.

Нааявну прогалину можуть допомогти заповнити сільськогосподарські дорадчі служби, що мають такий досвід та/або знають, вміють організувати процес його набуття фахівцями ОТГ, насамперед сільських чи таких, до складу яких входять села, селища, хутори.

У зв'язку з цим, видається важливим систематизація засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами й ОТГ, їх удосконалення задля підвищення ефективності такої взаємодії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань дорадчого забезпечення розвитку ОТГ було предметом уваги таких учених як М. Ф. Безкровний [1], О. М. Бородіна [2], М. М. Калаянов [7], Т. П. Кальна-Дубінюк [3], О. П. Кириленко [14], І. Ф. Коломієць [4], М. Ф. Кропивко [5], М. І. Лобанов [5], М. К. Орлатий [7], О. І. Павлов [8], А. О. Пелехатий [4], І. В. Прокопа [2], М. П. Талавирия [15] та інших. Обране для дослідження питання розглядалося в контексті підходу школи інституційної економіки, визначними представників якої є Д. К. Норт [4] та Д. М. Кларк [16]. Проте відсутність значних досліджень засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами й ОТГ, що можна пояснити новизною проблеми, зумовила вибір теми та мети цієї публікації.

Мета дослідження. Метою статті є розроблення пропозицій щодо формування та зміцнення засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами та ОТГ.

Матеріали і методи дослідження. За теоретичний базис статті слугував діалектичний метод пізнання й системний метод дослідження інституційних засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами й ОТГ. Також було використано такі загальнонаукові методи

пізнання як анкетування, аналіз, синтез, експертний метод, метод узагальнення. Метод анкетування був використаний для з'ясування різних аспектів ставлення активу ОТГ до розв'язання власних проблем та взаємодії водночас з дорадчими службами, метод порівняльного аналізу використано під час розкриття ролі суб'єктів дорадництва у вирішенні суспільних проблем ОТГ, експертний метод – для викладу особливостей інституційного забезпечення взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами та ОТГ, методи аналізу та синтезу – для виокремлення підходів з обґрунтування можливостей вирішення суспільних проблем ОТГ дорадчими службами, метод узагальнення – для формування висновків статті.

Результати дослідження та їх обговорення. В економічній теорії дослідженнями проблема вибору в умовах обмеженості ресурсів для задоволення потреб людей займаються різні наукові школи. Однією із них є інституційна, представники якої наголошують на важливості впорядкування інститутів та інституцій для підвищення їхньої дієвості при вирішенні сукупності суспільних проблем. Предметом цієї статті є розгляд інституційних засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами та активом ОТГ у процесі розв'язання проблем останніх.

Хоча процес становлення ОТГ має порівняно коротку історію, все ж таки є певна сукупність нормативно-правових актів [9, 10, 12, 13] та методичних документів [14] щодо регулювання діяльності ОТГ. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [11] регулює правові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, відносини в цій сфері та спрямований на поліпшення добробуту сільського населення та розвиток сільської місцевості. Його нормами визначаються основні завдання такої діяльності, зокрема:

– підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які

здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення в умовах ринкової економіки;

- надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг із питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо;

- надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства;

- поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки й техніки;

- сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо;

- робота із сільською молоддю, ініціювання та реалізація молодіжних програм...» [11, ст.4].

Окреслене коло завдань сільськогосподарських дорадчих служб та сільськогосподарських дорадників дає підстави розглядати дорадництво, як необхідний елемент у системі розвитку ОТГ. У ЄС та інших країнах, де на вістрі аграрної політики є постулати сільського розвитку, а не тільки розвитку аграрного виробництва, де дорадництво стало системою, такі служби все частіше називають сільськими дорадчими службами, тобто, такими, що спрямовані на розвиток села загалом (rural development), а не тільки сільського господарства. Такий підхід закладено й в нормах українського законодавства про сільськогосподарську дорадчу діяльність, однак його можливості не використовуються, як дорадчими службами, так і ОТГ повною мірою.

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [11] дорадча діяльність може проводитися за кошт не тільки

державного, а й місцевих бюджетів. Аналіз договорів про співробітництво територіальних громад, стратегій та планів розвитку громад дає підстави для твердження, що створювані у процесі децентралізації ОТГ не усвідомлюють необхідності співпраці з сільськогосподарськими дорадчими службами, а також не бачать доцільності фінансової підтримки сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Для виявлення причин такої ситуації, з'ясування ставлення ключових суб'єктів до переліку досліджуваних питань, зокрема, щодо готовності ОТГ брати участь у фінансуванні сільськогосподарської дорадчої діяльності, було опитано представників 41 об'єднаної територіальної громади з 13 областей України.

Анкетування виявило, що:

- в ОТГ є потреба в консультаційній допомозі щодо розроблення планів соціально-економічного розвитку, що визнало 46 % опитаних. 21 % опитаних дали відповідь – «не проти допомоги»;

- поміж опитаних спостерігається нерозуміння сутності дорадництва й можливостей отримання вигод громадою від цього, що проявилось на незначній готовності утримувати у штаті ОТГ сільськогосподарських дорадників – тільки 17 % респондентів готові це зробити. Водночас, 39 % опитаних віддають перевагу періодичному запрошенню дорадників до ОТГ. А 44 % опитаних вагаються з відповіддю про необхідність дорадництва для ОТГ;

- має місце брак досвіду співпраці ОТГ із сільськогосподарськими дорадчими службами – тільки 6 % з них мають досвід такої співпраці;

- проявляється низький рівень обізнаності поміж фахівців ОТГ про сільськогосподарське дорадництво: 52 % респондентів заявили, що не знали навіть про існування Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»;

- для більшості громад сільськогосподарські дорадчі послуги залишаються недоступними: хоча 24 % опитаних знали про існування

Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», але не змогли скористатись дорадчими послугами через брак дорадчих служб і дорадників у межах доступності;

– ОТГ не готові запроваджувати в місцевих органах врядування посаду сільськогосподарських дорадників із різних причин: не знають, як юридично оформити таку посаду в штатному розписі (34 % опитаних); не мають технічних засобів для роботи дорадників (28 %): не мають вільного приміщення (10 %);

– основною причиною браку фінансової підтримки сільськогосподарських дорадчих служб з боку ОТГ є брак коштів (72 % опитаних).

Очевидно, що невеликі громади не можуть самостійно утримувати потужні дорадчі служби. Тому одним із важливих інструментів залучення місцевих громад до сільськогосподарського дорадництва може стати Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [13]. Та поки реалізованих чи бодай започаткованих проектів з дорадчого забезпечення ОТГ, створених у результаті співробітництва громад, виявити не вдалося.

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [13], визначає співробітництво територіальних громад як відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених ... формах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень.

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [13], визначаючи за мету підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, відкриває широкі можливості для залучення ОТГ до розвитку сільськогосподарського дорадництва, оскільки, відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу

діяльність» [11], дорадчі послуги – це послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільському населенню, а також органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади.

Використовуючи положення Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [13], ОТГ можуть:

1) делегувати вже наявній сільськогосподарській дорадчій службі у одній із громад, що є суб'єктом співробітництва, надавати послуги – загалом чи окремі – на території своєї громади, передавши такій дорадчій службі ресурси.

Варто зазначити, що, відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [11], соціально спрямовані дорадчі послуги - послуги, що надаються суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню за кошти державного та місцевих бюджетів. Отже, кожна громада може визначити власний перелік соціально спрямованих дорадчих послуг і передати ресурси з місцевого бюджету дорадчій службі, що діє на території іншої громади.

2) створити спільні проекти з розвитку дорадництва, що можуть бути обмежені певними часовими рамками, та акумулювати для цього ресурси. Наприклад, якщо спільним інтересом громади є створення сільськогосподарських кооперативів, то вони можуть домовитися – для економії ресурсів – про спільний проект з розвитку кооперації й реалізувати його за рахунок акумульованих ресурсів;

3) якщо в одній із громад уже існує дорадча служба (поки що таких прецедентів не має), то учасники співробітництва можуть передбачити її фінансування;

4) учасники співробітництва можуть спільно створити дорадчу службу у формі комунальних підприємств, установ та організацій;

5) громади можуть не створювати дорадчі служби, а обмежитися лише утворенням спільного органу управління для спільного виконання завдань у сфері дорадництва, який управлятиме процесами організації та надання дорадчих послуг у всіх громадах.

Ініціаторами співробітництва можуть бути сільський, селищний, міський голова, депутати сільської, селищної, міської ради, члени територіальної громади у порядку місцевої ініціативи. Ініціатор співробітництва забезпечує підготовку пропозиції щодо ініціювання співробітництва, яка подається на розгляд сільської, селищної, міської ради. Це може відбутися тільки тоді, коли ініціатор переконаний у важливості дорадництва для місцевої громади.

Пропозиція щодо ініціювання співробітництва у сфері дорадництва має містити мету, обґрунтування доцільності співробітництва, інформацію щодо сфери його здійснення, форми та очікувані фінансові результати, а також інші необхідні для організації співробітництва умови. Тобто, громада-ініціатор має володіти інструментами планування дорадчої діяльності. Оскільки зараз таких навичок у громад нема, то видається доцільним Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України та її членам за участі асоціацій, що об'єднують ОТГ, розробити відповідні навчальні курси та провести відповідні тренінги для фахівців ОТГ, що дозволить їм набути необхідних компетенцій.

Законом України «Про співробітництво територіальних громад» [13] регулюються процедури підготовки договору, роботи комісії, громадського обговорення та схвалення проєкту договору щодо співробітництва. Для становлення системи дорадництва в ОТГ важливо, щоб дорадчі служби стали учасниками процесу роботи над договором про співробітництво.

Законом України «Про співробітництво територіальних громад» [13] передбачається державне стимулювання, фінансування та моніторинг співробітництва. Державне стимулювання співробітництва здійснюється

через: 1) надання субвенцій місцевим бюджетам суб'єктів співробітництва у пріоритетних сферах державної політики; 2) передачі об'єктів державної власності в комунальну власність суб'єктів співробітництва; 3) методичної, організаційної та іншої підтримки діяльності суб'єктів співробітництва. Треба наголосити на тому, що держава стимулює співробітництво у разі, якщо: 1) посилюється спроможність суб'єктів співробітництва до забезпечення реалізації визначених законом повноважень; 2) до співробітництва залучені додаткові ресурси, у тому числі фінансові; 3) співробітництво здійснюється більш як трьома суб'єктами співробітництва; 4) забезпечується широка участь громадськості у здійсненні співробітництва. Отже, громадам варто було скористатися наявними можливостями для створення спільної дорадчої служби, що має шанс перетворитися з об'єкта співробітництва в суб'єкт його розвитку. Зацікавленість до таких можливостей мав би бути й у суб'єктів сільськогосподарського дорадництва, як до способу підвищення їхньої стійкості.

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [11] містить низку важливих положень для зацікавлення місцевих громад сільськогосподарським дорадництвом, а також для розширення спектру дорадчих послуг суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності, зокрема те, що дорадництва спрямоване на розвиток не тільки сільського господарства, а й розвиток сільської місцевості, а одним з основних завдань дорадчої діяльності є надання послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства. Та ключовим стимулом є те, що соціально спрямовані дорадчі послуги надається суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Тобто, громада може залучити для

вирішення власних проблем через дорадництва ще й ресурси державного бюджету.

Висновки і перспективи для подальших досліджень. У процесах формування та зміцнення засад взаємодії між сільськогосподарськими дорадчими службами та ОТГ можна виділити дві головні проблеми, які одночасно є й нагальними завданнями для наступних дій: 1) налагодження системних комунікацій між дорадчими службами та ОТГ; 2) підготовка механізмів (моделей) залучення місцевих громад до сільськогосподарського дорадництва.

Загалом, система дорадництва для свого становлення та розвитку потребує ресурсів, зростання обсягів яких спостерігається в ОТГ, але ОТГ не готові вкладати наявні ресурси у систему дорадництва. Варто подумати, як розірвати це коло, щоби рухатися вперед.

Міністерство розвитку громад і територій України на теперішній час є тим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері розвитку місцевого самоврядування, тому для залучення місцевих громад до сільськогосподарського дорадництва важливо налагодити співпрацю зазначеного Міністерства із Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, що є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, оскільки сталий сільський розвиток сільських громад – це конгломерат проблем і завдань, що мали б вирішуватися, як інструментами регіональної, так і аграрної політик.

Сприяти такому руху може підготовка відповідних проєктів територіальними громадами та їхня реалізація за кошти з Державного фонду регіонального розвитку.

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» містить вимоги до різних видів договорів про співробітництво територіальних громад. Примірні форми договору про співробітництво визначаються Міністерством розвитку громад і територій України.

Видається також доцільним цьому міністерству залучити Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України разом з іншими зацікавленими особами до розроблення рекомендацій щодо застосування зазначених договорів у частині сільськогосподарського дорадництва.

Як засвідчують власні дослідження, суб'єкти сільськогосподарської дорадчої діяльності майже не виходять за межі сільськогосподарського консультування, не мають, як правило, тісної співпраці із місцевими громадами, не знають можливостей місцевих громад, тому важливим є проведення для них відповідних тренінгів, що дасть змогу їм набути необхідних компетенцій у сфері розвитку громад.

Співпрацюючи у сфері дорадництва, сільські громади, можуть розраховувати на різні види державної підтримки. Видається доцільним Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України ініціювати розроблення механізмів державного стимулювання співробітництва громад у сфері дорадництва.

Видається надзвичайно актуальною тема започаткування пілотних проєктів із розвитку дорадництва в ОТГ, у тому числі з використання механізмів міжмуніципального співробітництва. До цієї роботи (як і до інших, перелічених вище) варто було б більш активно залучати проєкти міжнародної технічної допомоги.

Для початку ж варто було б розпочати усім зацікавленим сторонам скоординовану діяльність з обміну інформацією органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами сільськогосподарського дорадництва задля зближення системи сільськогосподарського дорадництва та ОТГ, що є об'єктивною необхідністю та дасть змогу отримати синергетичний ефект: підвищення спроможності сільських ОТГ вирішувати власні проблеми самостійно, підвищення рівня життя сільського населення.

Деталізація наявних та розроблення нових механізмів, напрямів співпраці суб'єктів системи дорадництва та ОТГ могли б стати темами подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Безкровний М. Ф. Історія розвитку і становлення інформаційно-консультаційних служб у світі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. № 200 (1). С. 25-32.
2. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект). *Економіка України*. 2014. № 4. С. 55-72.
3. Кальна-Дубінюк Т. П. Особливості створення та функціонування сільськогосподарської дорадчої служби–Extension. *Економіка АПК*. 2002. №4. С.118-123.
4. Коломієць І. Ф., Пелехатий А. О. Теоретико-практичні аспекти формування об'єднаних територіальних громад в Україні. *Економіка України*. 2017. №4 (665). С.46-55.
5. Кропивко М. Ф., Лобанов М. І. Інформаційно-консультаційне обслуговування як об'єкт підприємницької діяльності. *Економіка АПК*. 2000. №1. С. 18-27.
6. Норт Д. К. Понимание процесса экономических изменений / пер. с англ.: К. К. Мартынов, Н. В. Эдельман. М.: Издательский дом ГУ-ВШЭ, 2010. 256 с.
7. Орлатий М. К., Калаянов М. М. Статут сільської територіальної громади як основа самоврядування. *Економіка АПК*. 2001. № 7. С. 109-113.
8. Павлов О. І. Сільська територіальна громада як складник політичної системи суспільства. *Політичний менеджмент*. 2007. №3. С. 60-68.

9. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п#Text> (дата звернення: 12.08.2020).

10. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 10.08.2020).

11. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15> (дата звернення: 14.08.2020).

12. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р#Text> (дата звернення: 11.08.2020).

13. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 14.08.2020).

14. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О.П. Кириленко та ін. ; Асоціація міст України. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

15. Талавиря М. П. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1(2). Т.2. С.146-150.

16. Clark J. M. (1936). Preface to Social Economics: Essays on Economic Theory and Social Problems. Edited with an introduction by M. Abramovitz and E. Ginzberg. New York: Farrar & Reinhart. 458 p.

References:

1. Bezkrivnyi, M. F. (2014). Istoriia rozvytku i stanovlennia informatsiino-konsultatsiinykh sluzhb u sviti [The Evolution of Development and Establishment of Advisory Services in the World]. *Scientific Bulletin of National University of Life and Environmental Science of Ukraine. Economy, Agrarian Business Series*, 200(1), 25-32.
2. Borodina, O. M., Prokopa, I. V. (2014). Ahrarnyi rozvytok i samorozvytok hromad: modernizatsiia cherez vzaiemnu adaptatsiiu (teoretyko-metodolohichni aspekt) [Agrarian Development and Selfdevelopment of Communities: Modernization via Mutual Adaptation (Theoretical and Methodological Aspect)]. *Ekonomy of Ukraine*. 4, 55-72.
3. Kalna-Dubiniuk, T. P. (2002). Osoblyvosti stvorennia ta funktsionuvannia silskohospodarskoi doradchoi sluzhby—Extension [Peculiarities of Creation and Functioning of Advisory Services-Extension]. *Ekonomika APK*. 4, 118-123.
4. Kolomiiets, I. F., Pelekhatyi, A. O. (2017). Teoretyko-praktychni aspekty formuvannia obiednanykh terytorialnykh hromad v Ukraini. [Theoretical and Practical Aspects of Formation of Amalgamated Hromadas in Ukraine]. *Ekonomy of Ukraine*. 4 (665), 46-55.
5. Kropyvko M. F., Lobanov M. I. (2000). Informatsiino-konsultatsiine obsluhovuvannia yak obiekt pidpriemnytskoi diialnosti [Information and Consultation Service as the Object of Business Activity]. *Ekonomika APK*. 1, 18-27.
6. North, D. C. (2010). Ponymanyte protsessa ekonomycheskykh yzmenenyi [Understanding the Process of Economic Change] per. s anhl.: K. K. Martynov, N. V. Edel'man. Moscow, Russia : Yzdatelskyi dom HU-VShE, 256.
7. Orlatyi, M. K., Kalaiyanov, M. M. (2001). Statut silskoi terytorialnoi hromady yak osnova samovriaduvannia [The Statute of Rural Territorial Community as the Base of Selfgovernment]. *Ekonomika APK*. 7, 109-113.

8. Pavlov, O. I. (2007). Silska terytorialna hromada yak skladnyk politychnoi systemy suspilstva [Rural Territorial Community as Component the Political System of society]. *Polical Management*. 3, 60-68.

9. Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad [About the Statement of the Methodic of Formation of Capable Territorial Communities]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 kvitnia 2015 r. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p#Text>.

10. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad [About Freewill Amalgamation of Hromadas] : Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 r. № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

11. Pro silskohospodarsku doradchu diialnist [About Agricultural Advisoty Activity] : Zakon Ukrainy vid 17.06.2004 r. № 1807-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>.

12. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini [About Consept Approval of Reformation of Local Selfgovernment and Territorial Organization Authority in Ukraine] : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>.

13. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad [About Partnership of Territorial Hromad] : Zakon Ukrainy vid 17.06.2014 r. № 1508-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

14. Kyrylenko O. P. ta in. (2015). Planuvannia ta upravlinnia finansovymy resursamy terytorialnoi hromady [Planning and Management of Financial Resource of Territorial Hromadas]. Asotsiatsiia mist Ukrainy. Kyiv : TOV «PIDPRYIEMSTVO «VI EN EI», 396.

15. Talavyria, M. P. (2016). Rozvytok silskykh terytorii na zasadakh stalosti [Development of Rural Areas on the Foundation of Sustainability]. *Scientific Bulletin of Uzhorod University. Series: Ekonomy*. 1(2), V.2, 146-150.

16. Clark J. M. (1936). Preface to Social Economics: Essays on Economic Theory and Social Problems. Edited with an introduction by M. Abramovitz and E. Ginzberg. New York: Farrar & Reinhart. 458 p.

**INSTITUTION BASES FOR INTERACTION BETWEEN
AGRICULTURAL ADVISORY SERVICES
AND ALMAGAMATED HROMADAS
R. Y. KORINETS, Y.O. BAKUN**

Abstract. *The article is devoted to the research of the institutional foundations of interaction between agricultural advisory services and amalgamated hromadas (AH). The goal of the article is to generalize the institutional framework for cooperation between agricultural advisory services and AH. The institutional components of the state regulation of agricultural advisory services are determined. Also the main subjects among Central executive authorities for solving these issues are defined. The results of questionnaire survey to determine of aspects of attitude of the community leadership to the solution of their problem and reciprocity with advisory services are presented. Three groups of AH actual problems have been determined. In the context of realization of institution provisions is substantiated the order of advisory services for solving of these problems.*

The results of the research of self-government bodies readiness to participate in the financing of the agricultural advisory activity are represented. The order of solving of the priority tasks for formation of the agricultural advisory system in rural hromadas is grounded. The priority tasks are include: 1) establishment of system communications between advisory services and AH; 2) preparation of mechanisms (models) for involving of local communities in agricultural advisory activity.

Rural communities can count on different types of state support on the base of cooperation with agricultural advisory. It seems expedient for the Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine to initiate the elaboration of mechanisms for state stimulation of community cooperation in the advisory sphere.

The priority measures for convergence of the system of agricultural advisory and AH have been identified. It connect with coordination of activity for information exchange between executive authorities, self-government communities and subjects of agricultural advisory. This is an objective necessity and will permit to obtain a synergistic effect: increasing the ability of rural amalgamated hromadas to solve their own problems independently, improving the living standards of the rural population.

An extremely relevant topic is launching of pilot projects for the development of advisory services in AH, including the use of mechanisms of

inter-municipal cooperation. International technical assistance projects should be more actively involved in this work.

Prospects for further research are conclude in elaboration of the specific mechanisms of cooperation between the subjects of advisory services with the AH leadership in solving of existing problems.

Key words: *institutional bases; amalgamated hromadas; interaction; development; the direction of solving problems; problem solving mechanisms.*

UDC 336.58.631.1

**METHODOLOGICAL TOOLS OF BUDGET FINANCING OF THE
AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY**

O. O. LEMISHKO, PhD in Economics, Associate Professor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORCID 0000-0002-6216-652X

E-mail: elena.lemishko@gmail.com

Abstract. *The article is devoted to the development of methodological tools for budget financing for the agricultural sector of Ukraine's economy. It is substantiated that the agricultural sector is a basic component of sustainable development of the national economy, a multiplier of general economic growth. The low quality of budget planning was diagnosed, which negatively affected the formation of the system of budget financing for the agricultural sector of Ukraine's economy. Systemic shortcomings of the financial support for the agricultural sector of the economy from the State budget of Ukraine are identified: repeated adjustment of planned expenditures for the general and especially for the special fund due to non-fulfillment of planned volumes and untimely budget allocations for the needs of the agricultural sector, lack of the continuity in the annual decision-making on the list and amount of funding for government programs, etc. It is established that the agriculture of Ukraine is financed by 2/3 from the general fund of the State budget, by a third – from the special fund; the main source of funding for other areas of the agricultural sector is the general fund. The types of models of state regulation of the agricultural sector of the economy in terms of basic features are identified – the type of financial policy, the level of state intervention, targeting, consequences for the market environment, and countries that apply the relevant models. According to this set of features, the American and European types of models are distinguished. The type of capital reproduction model in the agricultural sector of Ukraine's economy is diagnosed as an intermediate type (between the American and European) with a specific mechanism of financial regulation, in which direct methods of state regulation with appropriate levers and tools are preferred. It is emphasized that the target vector of state support should be positive dynamics in creating added value in the agricultural sector of the economy and stabilizing the financial stability of agricultural enterprises, which will form the basis of expanded capital reproduction and encourage accelerated sustainable development of the agricultural sector. The main directions of budget financing for the agricultural sector of Ukraine's economy are formed: increase in absolute volume and specific weight in the general expenditures of the Consolidated budget of Ukraine at the level of the contribution of the branch to the gross domestic product of the country; improving the quality of budget planning of expenditures, limiting the possibility of adjusting their volumes for the general and special fund; expenditures to support food security and export*

potential of the agricultural sector of the economy under-protected items; ensuring structural changes in favor of the development budget and its formation on a medium-term basis; prohibition of discretion in the financing of state and regional target programs in accordance with the approved passports, specification of these expenditures in accordance with the departmental and program classification, to ensure the transparency of the budget process.

Keywords: *methodical tools, budget financing, agricultural sector, models of state regulation, added value, general fund, special fund.*

Introduction. The agricultural sector is a basic component of sustainable development of the national economy, a multiplier of general economic growth. In modern conditions, the agricultural sector of Ukraine is entrusted with new functions to solve environmental problems and the formation of a social platform for society. The existing mechanism of budget financing for the agricultural sector of Ukraine's economy does not fully take into account these requirements. Insufficient development of theoretical and methodological aspects of adaptation of the mechanism of budget financing for the agricultural sector to the conditions of its multilateral functioning determine the relevance of the research.

Analysis of recent researches and publications. Theoretical and practical aspects of budget financing for the agricultural sector of the economy and justification of further directions of its development were studied by I. Abramova, O. Aleinikova, V. Babko, O. Biryukov, O. Varchenko, L. Vasilieva, A. Verzun, V. Halushko, V. Danylyshyn, M. Demyanenko, A. Dibrova, S. Kvasha, M. Malik, L. Marmul, L. Moldavan, P. Sabluk, V. Yurchenko and others. Despite the conducted thorough research, to date there is no methodology for determining the needs of the agricultural sector in budget funding, it requires a scientific basis for management and regulation in the field of state support for agricultural production.

The purpose of the study is to develop methodological tools for budget financing for the agricultural sector of Ukraine's economy.

Results of the research and their discussion. The dynamics and structure of financing the agricultural sector of the economy (2007–2018) from the State budget of Ukraine (general, special funds) [1] were as follows: the financing of fisheries from the special fund of the State budget of Ukraine in 2016 was 100 %; on average,

the financing of the agricultural sector from the general fund compared to the plan was 93.48 %, including agriculture (code 0421) – 92.99 %, forestry (code 0422) – 96.11 %, fisheries (code 0423) – 96.49 %. The level of funding from the Consolidated budget for 2007–2018 was at an intermediate level: totally, the agricultural sector – 86.49 %, agriculture – 85.72 %, forestry – 94.10 %, fisheries – 96.34 %. Thus, during this period, the overall level of financing for agriculture was the lowest compared to other areas of the agricultural sector, primarily due to the general fund of the State budget. In 2019, the level of financing from the Consolidated budget of Ukraine for the agricultural sector of the economy was 93.1 %, including agriculture – 93.2 %, forestry and hunting – 86.5 %, fisheries – 98.8 %. According to the Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2019” (as amended) of the Ministry of Agrarian Policy, the expenditures in the amount of UAH 12,341,643.0 thousand were provided, of which UAH 5,909.0 million – under the main programs to support the development of the agro-industrial complex, including 2801030 “Financial support of measures in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans” – UAH 127.2 million; 2801230 “Financial support for the development of farms” – UAH 800.0 million; 2801350 “State support for the development of hop growing, the establishment of young orchards, vineyards and berries and their supervision” – UAH 400.0 million; 2801460 “Granting loans to farms” – UAH 200.0 million; 2801540 “State support of the livestock industry” – UAH 3,500.0 million; 2801580 “Financial support of agricultural producers” – UAH 881.8 million [2]. We believe that the positive trend in ensuring the sustainable systemic development of the agricultural sector of the economy is that in 2020, despite the current changes in the State budget of Ukraine (due to the coronavirus epidemic), state support for the agricultural sector worth UAH 4 billion was fully maintained.

The quality of budget planning should be emphasized. In fact, during each year, the Law on the Budget of Ukraine was amended, which significantly adjusted the expenditure plans from the general and special funds. Let's analyze the quality of budget planning of expenditures for the agricultural sector of the economy: to assess

the quality of budget planning, a standard quadratic deviation of planned from planned revised indicators for the general, special fund, and in total, during 2008–2019, was adopted. The scope of variation of the initially approved planned and planned revised indicators for the general fund is 2.41 %, special – 20.93 %, in total – 21.96 % (Table 1). Thus, the planned indicators of expenditures of the State budget of Ukraine have sufficient variability, which is determined primarily by the special fund. Based on the research, the low quality of budget planning for the formation of the system of budget financing for the agricultural sector of Ukraine was diagnosed, which manifested itself through repeated adjustments of planned expenditures for the general and especially for the special fund, non-fulfillment of planned amounts and untimely budget allocations. These problems, as well as the lack of continuity in the annual decision-making on the list and amount of funding for state programs, are identified by systemic shortcomings in the financial support of the agricultural sector of the economy from the State budget of Ukraine. The urgency of the need for systematic approaches to ensure the agricultural sector of the economy from the State budget of Ukraine is also marked as follows: “The agricultural sector is one of the main components of our economy, but it has two unequal parts: consolidated, where export-oriented technological agricultural holdings operate, and farmer-cooperative, where thousands work, and, taking into account individual farms, – millions of uncoordinated, very fragmented, agricultural producers” [3]. At the same time, the target vector of large agricultural holdings is foreign markets, and the provision of domestic food needs is transferred mainly to small and medium-sized farmers. “Such a division is quite rational from the point of view of the economy, but it requires systematic approaches and high-tech organization” [3]. Agriculture of Ukraine is financed by 2/3 from the general fund of the State budget, from the special – by a third (Fig. 1). The main source of funding for other areas of the agricultural sector (forestry and fisheries) is the general fund. The actual implementation of the allocation plan as a percentage of general and special funds differs slightly: the agricultural sector of the economy – 77.49 %, agriculture – 76.82 %, forestry – 74.75 %.

1. Calculation of the root-mean-square coefficient for budget planning of expenditures for agriculture, forestry, and fisheries from the State budget of Ukraine (as of 01/01 of the current year)

Year	General Fund				Special Fund				Total			
	mln UAH			square deviation	mln UAH			square deviation	mln UAH			square deviation
	plan	plan specified	absolute deviat.		plan	plan specified	absolute deviat.		plan	plan specified	absolute deviat.	
2008	7200.8	7106.9	-93.9	8817.2	927.2	1181.9	254.7	64872.1	8128	8288.8	160.8	25856.6
2009	9068.1	8956	-112.1	12566.4	1826.7	2143.7	317	100489.0	10894.8	11099.7	204.9	41984.0
2010	4159.6	4119	-40.6	1648.4	1652.1	2906.6	1254.5	1573770.3	5811.7	7025.6	1213.9	1473553.2
2011	3278.8	3528.8	250	62500.0	1998.4	4149.7	2151.3	4628091.7	5277.2	7678.4	2401.2	5765761.4
2012	4927.8	5165.8	238	56644.0	4917.9	5632.1	714.2	510081.6	9845.7	10797.9	952.2	906684.8
2013	5641.5	5646.4	4.9	24.0	4120.7	4980	859.3	738396.5	9762.2	10626.4	864.2	746841.6
2014	4990.9	4966.5	-24.4	595.4	2978.1	4583.7	1605.6	2577951.4	7969	9550.3	1581.3	2500509.7
2015	3433.5	3428.9	-4.6	21.2	2751.4	3537.6	786.2	618110.4	6184.9	6966.5	781.6	610898.6
2016	3145.9	3372.6	226.7	51392.9	1068.4	1927.2	858.8	737537.4	4214.2	5299.7	1085.5	1178310.3
2017	2670.1	2740.7	70.6	4984.4	1236.8	1887.8	651	423801.0	3906.9	4628.6	721.7	520850.9
2018	5758.6	5762.5	3.9	15.2	4640.3	6034	1393.7	1942399.7	10398.9	11796.4	1397.5	1953006.3
2019	10719.2	10625.7	-93.5	8742.3	2369.9	3674.8	1304.9	1702764.0	13089.1	14300.5	1211.4	1467490.0
Total	64994.8	65419.8	425	207951.2	64994.8	65419.8	12151.2	15618265.1	64994.8	65419.8	12576.2	17191747.4
Mean	5416.2	5451.7		17329.3	5416.2	5451.7		1301522.1	5416.2	5451.7		1432645.6
Root mean square				131.6	5416.2	5451.7		1140.8	5416.2	5451.7		1196.9
Scope of variation, %				2.41				20.93				21.96

Source: calculated and built on [1].

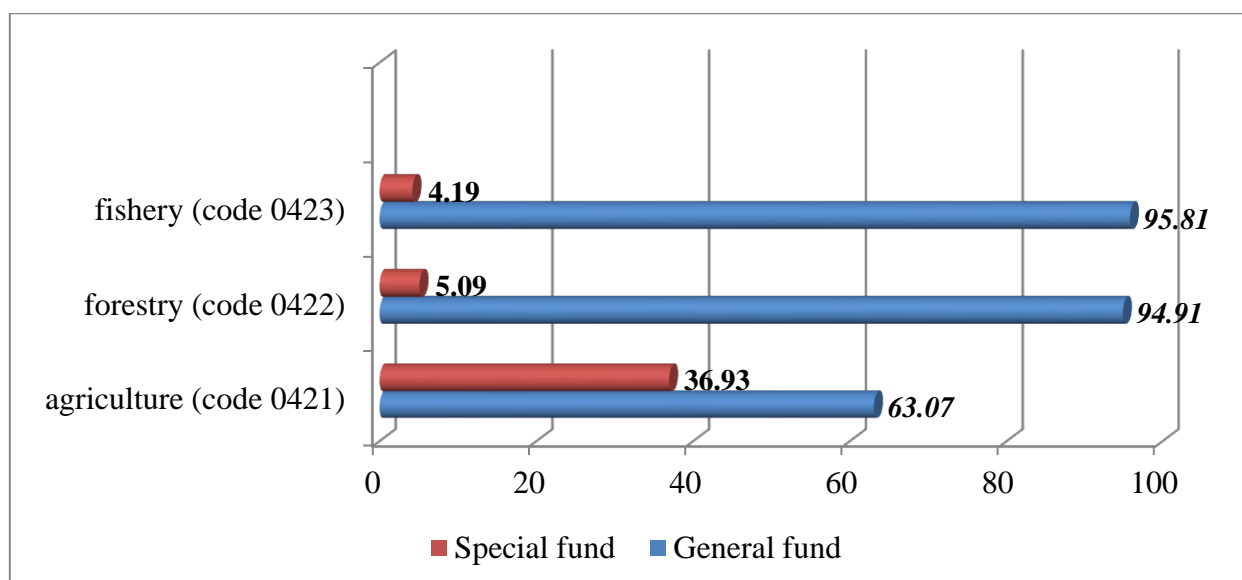

Fig. 1. Structure of financing for agriculture, forestry and hunting, fisheries from the State budget of Ukraine (average according to 2008–2019), %

Source: calculated and built on [1].

The amount of funding for agriculture, forestry, and fisheries from local budgets is insignificant, and the level of funding is low. During 2007–2017, fisheries were not financed from local budgets; in 2018, the planned expenditures from the general fund in the amount of UAH 0.1 million were funded 100 percent. During 2015–2016, the share of financing for the agricultural sector from the special fund of local budgets (27.16 % and 31.38 %, respectively), in fact, exceeded the planned amount of funding (27.13 % and 31.21 %, respectively), and was the highest for the entire period – 2007–2018. The described growth of the role of local budgets can be explained by the processes of decentralization of public sector financial management, which began to operate actively in 2015. The average share of financing agriculture, forestry, and fisheries from local budgets, calculated according to 2007–2018, is 6.79 %, in fact – 6.74 %. The dynamics of implementation of the plan for financing the agricultural sector of the economy from the Consolidated budget of Ukraine was as follows: during 2007–2018, the volume of expenditures of the Consolidated budget of Ukraine increased from UAH 8037.7 million to UAH 14107.3 million. In fact, the volumes of the Consolidated budget of Ukraine during 2010–2013 fluctuated at the level of UAH 7–8 billion, and the values close to the theoretical level were

observed in 2009 (UAH 6285.6 billion), 2014–2016 (reduction from UAH 5,868.4 billion to UAH 5,781.8 billion). The main part of the Consolidated budget of Ukraine is the general fund, its share decreased from 86.77 % to 75.19 % with the theoretical minimum value in 2013 (55 %). The actual minimum value was shifted in 2010 and is 48.34 %. The average percentage of financing planned expenditures for the agricultural sector of the economy for 2007–2018 was 86.04 % for the Consolidated budget of Ukraine, 92.92 % for the general fund, and 76.80% for the special fund. In 2011, the State budget of Ukraine under code 2801170 “Financing measures to protect, reproduce and increase soil fertility” planned expenditures in the amount of UAH 5,000.0 thousand, but no actual funding took place. Budget funds were to be used to compensate agricultural producers for costs related to the implementation of measures for liming of very strongly acidic (pH of salt extract < 4.1) and strongly acidic (pH of salt extract = 4.1–4.5) soils at the rate of UAH 500 per 1 ha of land and provided on a competitive basis [4]. The lack of funding for the agricultural sector of the economy under the budget program code 2801170, focused on the reproduction of soil fertility, should be assessed negatively, as the rational use of soil resources has geopolitical significance for Ukraine, which accounts for 7–8% of world chernozem reserves [5]. These negative processes are a consequence of the lack of a well-established and effective legal framework, including, inter alia, public administration in the field of ecology. It is necessary, first, at the legislative level to define a list of criteria, by which the degree of risk and damage to the environment will be assessed; secondly, economic activity in the agricultural sector must be subject to environmental responsibility; we also consider it appropriate to financially encourage agricultural producers who in the process of economic activity support the reproduction of soil fertility in economic turnover [6, p. 220]. Prominent American scientist Lester Russel Brown, one of the founders of the concept of sustainable development (including based on research in the field of agriculture), stressed the need to create an eco-economy; at the same time, he noted that the question is not how much the transformation of the economy costs the state but what will be the cost of capital to restore the ecological balance if such a transformation is not carried out

[7]. We consider the opinion of Ukrainian scientists, who focus on the tasks for the state to develop and implement organizational, legal, and financial levers aimed at ensuring the conservation and biological enhanced reproduction of resources, which are the main and determining means and objects of labor in agriculture [8, p. 369, 372]. The earth with its soil cover is a crucial condition for the existence of biogeocenosis; soil and its productive force are the main means of agricultural production, hence – the primacy of the principle of soil fertility, the possibility of its reproduction and program management [8, p. 363]. We agree with scholars who argue that the state must become a partner of agricultural producers in the reproduction of the productive power of agricultural land as a national wealth of society, by providing in the structure of land policy financial levers to stimulate agricultural production using compensation payments [8, p. 415].

The order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 22, 2014, № 1024-r approved the Concept of combating land degradation and desertification [9]; the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 30, 2016, № 271-r approved the National Action Plan to combat land degradation and desertification [10], which provided for improving the effectiveness of the public policy on the rational use and protection of soils based on strengthening and improving the coordination of the activities of authorized state bodies. Ensuring high productivity in the agricultural sector of the economy, in particular, is directly dependent on land quality. At the same time, it is necessary to take into account that “only by new capital investments in plots of land already transformed into means of production, people increase land-capital without any increase in the matter of land, i.e. land space... But land-capital is no more eternal than any other capital... Land-capital is fixed capital, but fixed capital is just as worn out as working capital” [11, p. 176]. Expanded reproduction of land-capital (its productive capacity) is subject to “ensuring a balance between scientific and technical and environmental resource-saving activities of people aimed at reducing or eliminating the negative anthropogenic impact on the environment, preventing land degradation, reducing its ability to self-reproduction” [8, p. 367]. This usually requires additional financial capital, the investment of which in

improving the quality of soil (land-capital) not only reimburses the cost of crop growth (maximizing profitability) but also fully covers the nutrient deficit in relation to natural soil fertility, reproduction of rural fertility. FAO estimates that by 2050, \$°160 billion will need to be allocated to protect and maintain land resources; in Ukraine, about UAH 30 billion is needed to overcome the negative balance of humus and NPK alone [8, p. 423].

It should be noted that budget expenditures to support agriculture in Ukraine decreased from \$ 12.39/ha (2011) to \$ 7.04/ha (2019), the lowest being in 2015–2016 – \$ 1.01/ha. Per hectare payments are the main form of state support for farmers in Europe, accounting for up to 80°% of total support for farmers: for example, for per hectare payments, the basic subsidy in Poland was \$ 115/ha, the subsidy for “greening” – \$ 77/ha, and the average size of direct payments was € 240/ha; in Germany, the average per hectare payments were € 308/ha, in Greece – € 551/ha, in Malta – € 645/ha [12].

The set of methods for developing and implementing public financial policy for the agricultural sector of the economy has its specifics depending on the type of model of state regulation in the agricultural sector of the economy. The traditional approach to the identification of such models is based on the generalization of the principles and typical features established by researchers based on the empirical study of the experience of their practical application, formed under the influence of economic scientific schools formed and developed by scientists. Thus, traditionally, it is customary to distinguish between the American and European models of state regulation, which have opposite worldviews on the feasibility and limits of state intervention in economic development in general and the agricultural sector in particular (Table 2).

2. Models of state regulation of the agricultural sector of the economy

Feature	Characteristics of the model	
	American	European
Type of financial policy	liberal	expansionary
The level of state intervention	limited intervention	a significant amount of budget support
Target orientation	leveling of unfavorable natural	social – lower food prices

	and climatic conditions	
Implications for the market environment	supporting the competitiveness of agricultural sector entities	weakening of the competitive environment (distortion of market forces, complex mechanism of price regulation for agricultural products, deterioration of adaptive abilities of agricultural producers to changes in market conditions, etc.)
The leading mechanism of influence on the processes of capital reproduction	compensation and costs redistribution of financial resources in favor of the agricultural sector	subsidiary financing of expenses
Methods of state influence	direct	indirect
Applying countries	Canada, USA, Australia, New Zealand	EU countries

Source: generalized on the basis of [13].

The American (or North American) model of state regulation of the agricultural sector of the economy is liberal, as it provides for limited state intervention in the processes of capital formation and capital movement, based on comprehensive support of farmers' competitiveness in adverse periods in terms of climatic or economic conditions. Adversely affect, first of all, the efficiency of agricultural production, increase its profitability as the main direction of improving the reproduction of capital in the agricultural sector of the economy, because profit is the main internal source of increasing equity of agricultural producers. The efficiency of the reproduction process (including capital reproduction) of the agricultural sector according to this model is achieved, as a rule, by redistributing the resources of leading sectors of the economy in favor of agricultural producers, based on the compensatory and spending financial policy of the government [13]. Support for agricultural producers according to the American model (which, in particular, is followed by Canada, the United States, Australia, and New Zealand), is based on guaranteed prices and is subject to government regulators as much as possible.

The European model of state regulation of the agricultural sector of the economy is expansionary, as it provides a significant amount of budget support to the agricultural sector of the economy, solves an important social problem – lower food

prices. However, its negative manifestation is the weakening of the competitive environment due to the distortion of market levers, a complex mechanism for regulating prices for agricultural products, the deterioration of the adaptive capacity of agricultural producers to changes in market conditions [13]. This model is characterized by special methods of agricultural policy, based on the principle of subsidiarity of cost financing. The common agricultural policy pursued by the Member States of the European Union is based on maximum protection against existing or potential risks to farmers' income and capital arising from adverse price fluctuations in the agricultural market. At the same time, the value and structural proportion of capital for financial support of the agricultural sector is determined in proportion to the required amount of state aid for convergence of regions on incomes of agricultural producers, bringing these incomes to other sectors of the economy, preventing social problems in the agricultural sector. The key element of state support is the target prices, which are supported by the state for the products of the agricultural sector, and ensure the functioning of agricultural enterprises on certain indicators of profitability. This model of government regulation is followed by major exporters of food and agricultural raw materials in the European Union and some other food-importing countries. In our opinion, first of all, it is necessary to determine for which types of economic development of the state these models can be chosen, through systemic connections on the selected key features. We believe that the type of model of state regulation of the agricultural sector in Ukraine should be considered intermediate (between the American and European), with a specific mechanism of financial regulation, which gives preference to direct methods of state regulation, with a set of appropriate levers and tools.

It should be noted that the areas of financial support laid down in the annual budgets of Ukraine (budget supplements № 3–5) differ significantly by year; some of the programs ceased to operate (due to the reorganization of institutions, the termination of direct state support), while others, on the contrary, were allocated additional funds [14]. In our opinion, the main factors in this process were the following: first, the EU requirements to reduce direct support to the manufacturer;

secondly, change of strategy and opportunities of state financing through reorganization of governing bodies of the agricultural sector of the economy (ministry, apparatus, services, departments, commissions, and committees), its financial and commodity infrastructure (state land bank, wholesale markets, advisory service); third, the manual regime of budget program management, which gave rise to corruption, led to lobbying the interests of certain groups of entities in the agricultural sector of the economy [15].

Also, we emphasize the following: in 2016, state support at least 1°% of agricultural gross domestic product (GDP) as the main instrument of public financial policy for the agricultural sector of Ukraine at the legislative level was fixed (proposed as an alternative to abolish the special value-added tax regime for farmers), with further prolongation of the specified for the next 5 years [16]. However, in 2018, there were adjustments at the legislative level: state support was set at no more than 1°% of agricultural GDP, which actually reduced the annual amount of funds from the State budget for the agricultural sector of the economy [17]. Accelerated dismantling of state regulation mechanisms has endangered the effectiveness of public financial policy instruments in the agricultural sector of Ukraine and encouraged financial and economic imbalances. Ensuring the long-term macroeconomic and financial stability of the country is crucial for public financial policy, and public support as a form of financial security is crucial for the capital reproduction in the agricultural sector of the economy on an expanded basis [13, p. 203]. We emphasize the imperative of our sources of funding, however, budget support is necessary for sustainable economic growth due to the low investment capacity of the agricultural sector. Therefore, it is necessary to optimally combine the state financial levers of influence with the market-competitive mechanism of functioning and development of the agrarian economy. To do this, the redistribution of GDP in favor of the agricultural sector should be systemic: on the principle of a protected balance sheet (mandatory) it is necessary to consolidate the level of state support for at least 1% of agricultural GDP until 2025, with the possibility of adjustment to increase up to 3.5–5°, if necessary). Secondly, the target vector of

state support should be the positive dynamics of creating added value in the agricultural sector of the economy and stabilizing the financial stability of agricultural enterprises, which will form the basis of expanded capital reproduction and encourage accelerated sustainable development of the agricultural sector. Third, based on appropriate financial and economic policies, government regulation should make structural changes to the optimal ratio between the accumulation and consumption of capital, which should be supported by public finances.

Conclusions. To ensure sustainable development of the agricultural sector, the main vector of state regulation should be aimed at expanding investment demand, sustainable reproduction of capital on an expanded basis (through increasing the added value of the agricultural sector), which in turn will have a multiplier effect and affect the national economy positively. The main directions of budget financing of the agricultural sector of Ukraine's economy are as follows: increase in the absolute volume and share in the total expenditures of the Consolidated budget of Ukraine at the level of the industry's contribution to the country's GDP; improving the quality of budget planning of expenditures, limiting the possibility of adjusting their volumes for the general and special funds; expenditures to support food security and export potential of the agricultural sector of the economy under-protected items; ensuring structural changes in favor of the development budget and its formation on a medium-term basis; prohibition of discretion in the financing of state and regional target programs in accordance with the approved passports, specification of these expenditures in accordance with the departmental and program classification to ensure the transparency of the budget process. These recommendations are aimed at the fullest possible implementation of financial management functions in the budget sphere – forecasting, planning, control in the form of a state audit of the legality and efficiency of budget funds by their managers – subjects of the agricultural sector in Ukraine.

References:

1. Derzhavna Kaznacheiska Sluzhba Ukrainy. Zvitnist [State Treasury Service of Ukraine. Reporting]. (2020). Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/en/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (in Ukrainian).

2. On the State Budget of Ukraine for 2019: Law of Ukraine of December 13, 2018, № 2629-VIII. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 50. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text> (in Ukrainian).

3. Polishchuk, O. (2020). Pidtrymka fermeriv derzhavoiu: ye varianty. Ale ye y niuansy [State support for farmers: there are options. But there are nuances]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3012834-pidtrimka-fermeriv-derzhavou-e-varianti-ale-e-j-nuansi.html> (in Ukrainian).

4. Postanova pro poriadok vykorysnnia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia finansuvannia zakhodiv iz zakhystu, vidtvorennia ta pidvyshchennia rodiuchosti hruntiv [Resolution on the procedure for using funds provided in the state budget to finance measures to protect, reproduce and increase soil fertility]. The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2011). Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/newsnpd?npdList_stind=181.

5. Petrychenko, V., Baliuk, S., & Nosko, B. (2013). Ukrainським chornozemam – efektyvne vykorystannia i nadiynyi zakhyst [Effective use and reliable protection for Ukrainian chernozems]. *Government courier*, 151. (in Ukrainian).

6. Lemishko, O. (2019). *Osoblyvosti mekhanizmu realizatsii ekonomichnoi polityky v ahraranomu sektori ekonomiky Ukrainy* [Features of the mechanism of implementation of ecological policy in the agrarian sector of economy of Ukraine], The International Scientific and Practical Conference “Environmental policy and EU law and their implementation in the legal system of Ukraine”. Kyiv: Publishing Center of NULES of Ukraine. (in Ukrainian).

7. Brown, L. R. (2001). *Eco-Economy: Building an Economy for the Earth*. Earth Policy Institute. Norton Company. Retrieved from http://library.uniteddiversity.coop/Money_and_Economics/Eco-Economy.pdf

8. Shubravska, O. V. (Ed.). (2017). *Resursni mozhyvosti rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy* [Resource opportunities for the development of the agricultural sector of the economy of Ukraine]. Kyiv: NAN of Ukraine. (in Ukrainian).

9. Rozporiadzhennia pro shvalennia konceptzii borotby z dehradatsiieiu i opusteliuvanniam zemel [Order On approval of the Concept to combat land degradation and desertification]. The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-%D1%80#Text> (in Ukrainian).

10. Rozporiadzhennia pro shvalennia konceptzii borotby z dehradatsiieiu I opusteliuvanniam zemel [Order On approval of the Concept to combat land degradation and desertification]. (2016). The Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-%D1%80#Text> (in Ukrainian).

11. Marx, K., & Enhels, F. (1955). *Sochineniia* [Essays]. Moscow: Politizdat. (in Russian).

12. Mezhdunarodnyi obzor gostotatsyi agrariram [International review of state subsidies to farmers]. (2020). Retrieved from <https://smebanking.news/ru/18320-mezhdunarodnyj-obzor-gosdotacij-agrariyam/> (in Russian).

13. Lemishko, O. O. (Ed.). (2018). Finansove zabezpechennia vadtvorennia kapitalu v ahrarnomu sektori Ukrainy (pidrozdil 2.2). In Davydenko N. M. (Ed.), *Financial support for the development of the Ukrainian agricultural sector* (191-215). Steyr, Austria: Shioda GmbH.

14. Sus, L. V. (2014). Holovni aspekty derzhavnoho biudzhethnoho finansuvannia haluzi tvarynnyztva. Produktyvnist ahro-industrialnoi produktsii [The main aspects of state budget financing of the livestock industry. Productivity of agro-industrial production]. *Economic sciences*, 39-44. (in Ukrainian).

15. Lemishko, O. O., & Solomatina, T. V. (2016). Superechnosti realizatsii biudzhethnoi polityky ahrarnoho finansuvannia: praktychnyi aspekt [Contradictions in the implementation of fiscal policy of agricultural financing: a practical aspect]. In Nesterchuk Yu. O. (Ed.), *Naukovi ta metodolohichni zasady sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ahrarnoi sfery ekonomiky Ukrainy v umovah yevrointehratsiinyh protsesiv* [Scientific and methodological principles of socio-economic development of the agrarian sphere of the economy of Ukraine in the conditions of European integration processes] (35-44). Uman: Uman National University of Horticulture. (in Ukrainian).

16. On adoption the Law of Ukraine on Amendments as a basis of the draft to the Budget Code of Ukraine to improve the preparation and implementation of budgets 2017: Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). (in Ukrainian).

17. On amendments to the Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine № 2621-VIII. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2, 9. (in Ukrainian).

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

О. О. Лемішко

Анотація. Стаття присвячена опрацюванню методичного інструментарію бюджетного фінансування аграрного сектору економіки України. Обґрунтовано, що аграрний сектор є базовою складовою сталого розвитку національної економіки, мультиплікатором загальноекономічного зростання. Діагностовано низьку якість бюджетного планування, що негативно вплинуло на формування системи бюджетного фінансування аграрного сектору економіки України. Системними вадами фінансового забезпечення аграрного сектору економіки із Державного бюджету України визначено: багаторазове корегування планових показників видатків за загальним і, особливо, за спеціальним фондом, через невиконання планових обсягів і несвоєчасність бюджетного асигнування щодо потреб аграрного сектору, відсутність спадкоємності в щорічному прийнятті рішень за переліком і обсягом фінансування державних програм та ін. Встановлено, що сільське господарство України на 2/3 фінансується із загального фонду Державного бюджету, зі спеціального – на третину; основним джерелом фінансування інших галузей аграрного сектору є загальний фонд. Визначено типи моделей державного регулювання аграрного сектору економіки в розрізі базових ознак – тип фінансової політики, рівень втручання держави, цільова спрямованість, наслідки для ринкового середовища, та країни, що

застосовують відповідні моделі. За цим комплексом ознак виділено американський та європейський типи моделей. Діагностовано тип моделі відтворення капіталу в аграрному секторі економіки України як проміжний тип (між американським і європейським) зі специфічним механізмом фінансового регулювання, перевага в якому надається прямим методам державного регулювання з відповідними важелями та інструментами. Наголошено, що цільовим вектором державної підтримки повинна стати позитивна динаміка щодо створення доданої вартості в аграрному секторі економіки та стабілізація фінансової стійкості аграрних підприємств, що сформує базис розширеного відтворення капіталу і спонукає до прискореного сталого розвитку аграрного сектору економіки. Сформовано основні напрями бюджетного фінансування аграрного сектору економіки України: збільшення абсолютного обсягу й питомої ваги в загальних видатках Зведеного бюджету України на рівні внеску галузі у ВВП країни; підвищення якості бюджетного планування видатків, обмеження можливостей корегування їхніх обсягів за загальним і спеціальним фондом; проведення видатків на підтримання продовольчої безпеки й експортного потенціалу аграрного сектору економіки за захищеними статтями; забезпечення структурних змін на користь бюджету розвитку і його формування на середньостроковій основі; заборона дискретності у фінансуванні державних і регіональних цільових програм відповідно до затверджених паспортів, конкретизація зазначених видатків згідно з відомчою і програмною класифікацією, для забезпечення прозорості бюджетного процесу.

Ключові слова: методичний інструментарій, бюджетне фінансування, аграрний сектор, моделі державного регулювання, додана вартість, загальний фонд, спеціальний фонд.

АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Р. М. Мамчур, кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи та страхування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-3733-8182

E-mail: tagrin@ukr.net

Є. В. Ткаченко, магістр економічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: jenyatv198@ukr.net

Анотація. *Процеси глобалізації, удосконалення технологій та зростання конкуренції ставлять банки і страхові компанії перед необхідністю збільшувати та змінювати спектр своїх послуг. Вимога щодо зростання рівня прибутковості власної діяльності стимулює інтеграційні процеси банків та страхових компаній та є одним із варіантів збільшення пропозиції фінансових активів та зростання попиту на них.*

Визначено, що за розгляду інтеграційних процесів між банками та страховими компаніями актуальним є дослідження таких напрямів взаємодії, як спільне формування та використання фінансових ресурсів, створення спільних фінансових продуктів та ведення сумісної маркетингової політики.

Доведено, що банківські вклади займають найбільшу частку серед усіх інших фінансових інструментів і, як наслідок, забезпечують страховикам найбільшу частку фінансових доходів, а інвестування в капітал страхових компаній залишається для банків пріоритетним джерелом формування кредитно-інвестиційних ресурсів.

Розглянуто основні види спільної діяльності банків і страхових компаній. Доведено, що в Україні найбільш перспективною у функціонуванні банків та страхових компаній є така форма співпраці, як bancassurance, оскільки населення має попит більше на банківські продукти й довіряє більше банкам, аніж страховим компаніям. Така концепція співпраці призведе до отримання синергічного ефекту, тобто попит на придбання одного продукту (банківського) сприятиме купівлі іншого (страхового), що і є основною метою bancassurance.

У ході проведеного дослідження визначено основні переваги взаємодії банків та страхових компаній, серед яких збільшення обсягів обслуговування в результаті поєднання банківських і страхових продуктів, надання нетрадиційних банківських послуг, створення джерел для отримання додаткового доходу, скорочення витрат на надання певних страхових послуг.

Ключові слова: *інтеграція, страхування, банк, страхова компанія*

Актуальність. Постійний розвиток фінансового ринку змушує фінансові установи адаптуватись та шукати нові прогресивні способи для позиціонування своїх послуг. Процеси глобалізації, удосконалення технологій, зростання конкуренції ставлять банки та страхові компанії в становище необхідності збільшувати та змінювати спектр своїх послуг. Не можна забувати і про прагнення фінансових установ до зростання рівня прибутковості власної діяльності, адже цей чинник стимулює інтеграційні процеси банків та страхових компаній. У такий спосіб консолідації капіталу та пропозиції нових інтегрованих продуктів обидва учасники досягають заданої мети.

Загальноприйнятим тлумаченням сутності інтеграції є процес інтенсифікації взаємовідносин між відповідними установами. Тому під час розгляду інтеграційних процесів між банками та страховими компаніями актуальним залишається дослідження таких напрямів взаємодії, як спільне формування та використання фінансових ресурсів, створення спільних фінансових продуктів, ведення сумісної маркетингової політики. В більшості розвинених країн, процес інтеграції банківського та страхового секторів фінансового ринку поклав початок ще в минулому столітті.

Основними перевагами такого співробітництва для банків стало забезпечення власної конкурентоспроможності на ринку та популяризації банківських послуг поміж учасників страхового ринку, а також збільшення фінансових потоків за рахунок кредитно-інвестиційною підтримки страховиків. Для страхових компаній з'явилась можливість отримувати фінансову підтримку, додаткові канали збуту своїх продуктів та джерела доходів, покращити свої позиції на фінансовому ринку завдяки консолідації з банками.

В Україні процес інтеграції банківських установ та страхових компаній знаходиться на стадії розвитку й на сьогодні консолідація цих учасників ринку є одним із варіантів збільшення кількості пропозиції фінансових активів та зростання попиту на них.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями актуальних питань, пов'язаних з інтеграційними процесами банківських установ та

страхових компаній, займаються провідні вітчизняні й зарубіжні вчені-економісти. Значний внесок у дослідження цієї тематики зробили такі зарубіжні вчені як Р. Борнефельда, Х. Камеза, В. Клейна, Р. Світала, М. Сліперського. Сутності інтеграції банківських і страхових інститутів присвячено праці вітчизняні авторів: Ю. Гавриленко, С. Зубик, В. Корнєєв, Л. Кузнєцова, І. Лютий, Р. Мамчур, С. Науменкова, В. Фурман, В. Ходаківська, В. Шелудько.

Завдяки їхнім розробкам було сформовано основу теорії та практики інтеграційних процесів у діяльності банків та страхових компаній, проте в умовах постійних змін на фінансовому ринку залишається необхідність подальшого дослідження основних аспектів інтеграції обох фінансових інститутів.

Мета дослідження. Аналіз інтеграційних процесів банківських установ та страхових компаній, визначення основних переваг та перспективи консолідації цих інститутів в Україні.

Матеріали і методи дослідження. У статті застосовувались такі методи дослідження: абстрактно-логічний та діалектичний (для теоретичних узагальнень та формування висновків); аналізу й синтезу (для деталізації об'єкту дослідження, оцінки динаміки, структури та ефективності змін в страхуванні ризиків; історичний та логічний (для визначення напрямів подальшого розвитку).

Результати дослідження та їх обговорення. На сьогодні банки постійно прагнуть збільшити кількість наданих послуг, задля отримання більших доходів. У зв'язку з цим, банківські установи, пройшовши шлях від формування відокремлених підрозділів, спеціалізованих на певних фінансових послугах (споживчому кредитуванні, іпотеці, лізингу) та становлення єдиного фінансового центру («фінансовий супермаркет»), де банками було розроблено та реалізовано програми комплексного обслуговування клієнтів, до створення перспективного тандему банків та страхових компаній через привабливість, функціональну схожість та вигідність страхового ринку.

Основою передумовою інтеграції банків та страхових компаній є досить схожий характер інтересів діяльності обох фінансових установ [3]. У процесі консолідації інститути досягають зазначених цілей:

- фінансові установи набувають можливість створювати комбіновані фінансові продукти для одного споживача (спільного клієнта);
- інтегруючись банки та страхові компанії забезпечують умови для різностороннього розвитку, диверсифікації діяльності та ризиків;
- страхові компанії реалізують своє призначення, мінімізують банківські ризики та можливі їх негативні наслідки і, водночас, отримують надійних клієнтів [5].

В Україні ця інтеграція передбачає насамперед перетин потоків капіталів двох установ. Спираючись на дослідження праць, як українських, так і зарубіжних вчених виділяють чотири форми інтеграції банківського та страхового капіталу (табл. 1).

1. Загальний зміст форм інтеграції банківського та страхового капіталу в Україні

Форми інтеграції банківського та страхового капіталу			
Участь у фінансовій холдинговій групі (банки і страхові компанії в складі єдиного холдингу)	Материнсько-дочірні відносини (корпоративне підпорядкування однієї фінансової установи іншою – контрольний вплив (пакет акцій))	Спільна участь у капіталі фінансової установи (участь власними коштами в капіталі інших банків чи страхових компаній)	Перехресне володіння капіталом (опосередковано) (участь у капіталі один одного через треті установи спільного власника)

Джерело: сформовано автором за даними [2]

Закріплення банківської та страхової сфери «в одних руках» дає змогу інвестору втілювати свої проєкти в життя, користуючись послугами однієї інституції, акумулюючи всі свої фінансові ресурси в одному місці.

Також, визначальну роль, щодо інтеграції банків та страхових компаній в Україні становлять високі вимоги вітчизняного законодавства щодо статутного капіталу за старту в страховій сфері, у зв'язку з чим все більше банків приймають участь в капіталі страхових компаній.

Як доказ, поступової консолідації банківської та страхової сфер є структура активів страхових активів упродовж останніх років (табл. 2).

2. Динаміка активів страхових компаній України у 2015-2019 рр.

Показники	Значення на кінець року, млн. грн.					2019/ 2015, %
	2015	2016	2017	2018	2019	
<i>Категорії активів, визначених ст. 31 Закону України «Про страхування»</i>						
Активи страхових компаній	36418,8	35071,9	36084,6	40666,5	44609,9	122,49
Грошові кошти на поточних рахунках, в т.ч.	2531,3	2925,4	2757,4	2968,5	3167,6	125,14
- в іноземній валюті	759,9	714,7	520,4	466,9	470,8	61,96
Банківські вклади, в т.ч.:	12603,8	11528,6	12238,2	14101,8	15884,0	126,03
- в іноземній валюті	3303,7	2087,0	1793,3	1526,2	1367,5	41,39
Банківські метали	36,9	30,4	39,9	32,2	39,2	106,23
Нерухоме майно	2216,4	2601,0	2655,1	3014,0	4083,6	184,24
Акції	11901,4	7968,6	6653,6	5077,3	3734,7	31,38
Цінні папери, що імітуються державою	2604,3	5540,2	6572,1	7895,9	9643,4	370,29
Інші активи	4524,7	4477,7	5168,3	7576,8	8057,4	178,08

Джерело: сформовано автором за даними [6]

Структура активів страхових компаній, визначених статтею 31 Закону України «Про страхування» для представлення страхових резервів (табл. 2), станом на 31.12.2019 р. у порівнянні з інформацією станом на 31.12.2018 р. показує, що обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладками (депозитами) збільшився на 1782,2 млн грн (або на 12,6 %) і становив 15884,0 млн грн (або 35,6 % від загального обсягу активів). Така тенденція спостерігається упродовж усіх аналізованих років, що підтверджує наявність в Україні поступової інтеграції банків та страхових компаній. До того ж, банківські вклади займають найбільшу частку поміж усіх інших фінансових інструментів і, як наслідок, забезпечують страховикам найбільшу частку фінансових доходів (рис. 1), а інвестування в капітал страхових компаній залишається для банків пріоритетним джерелом формування кредитно-інвестиційних ресурсів.

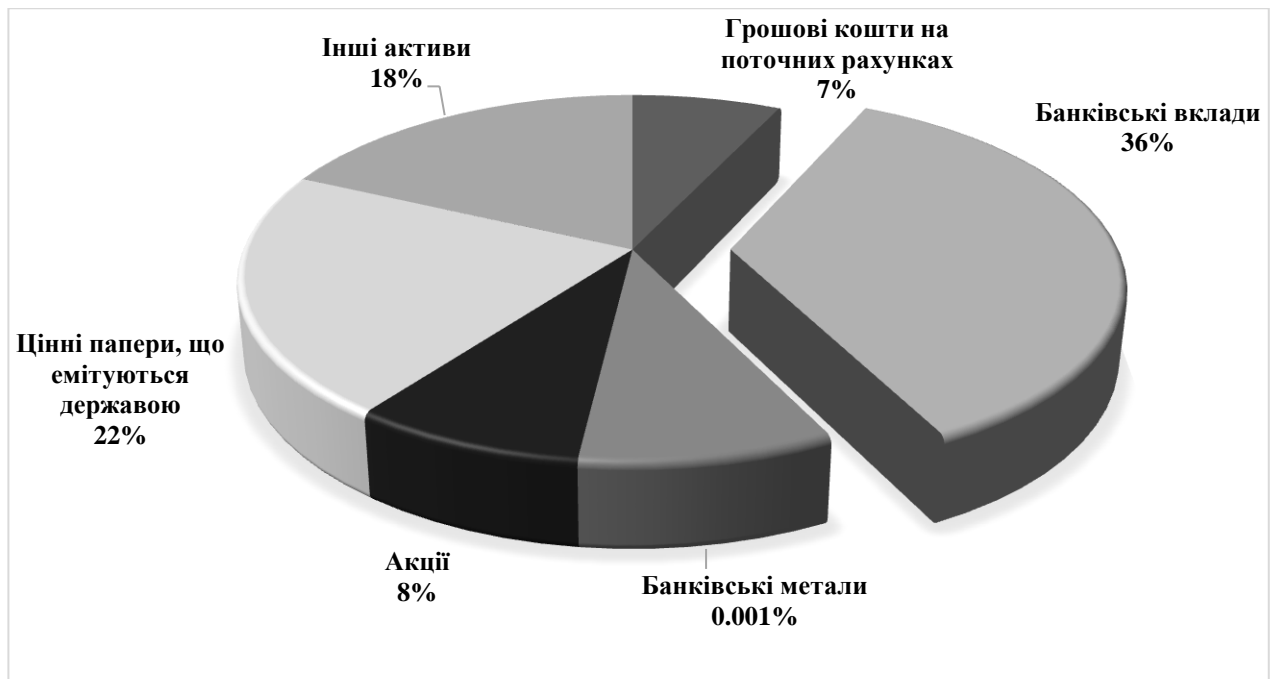

Рис. 1. Структура активів страхових компаній України на кінець 2019 р.

Джерело: сформовано автором за даними [6]

В Україні з кожним роком дуже гострою проблемою є постійне скорочення кількості банків та страхових компаній. Якщо поміж банків за 2019 рік ситуація більш-менш стабільна, то страхових компаній за рік зменшилося майже на 17% (47 компаній) (рис. 2).

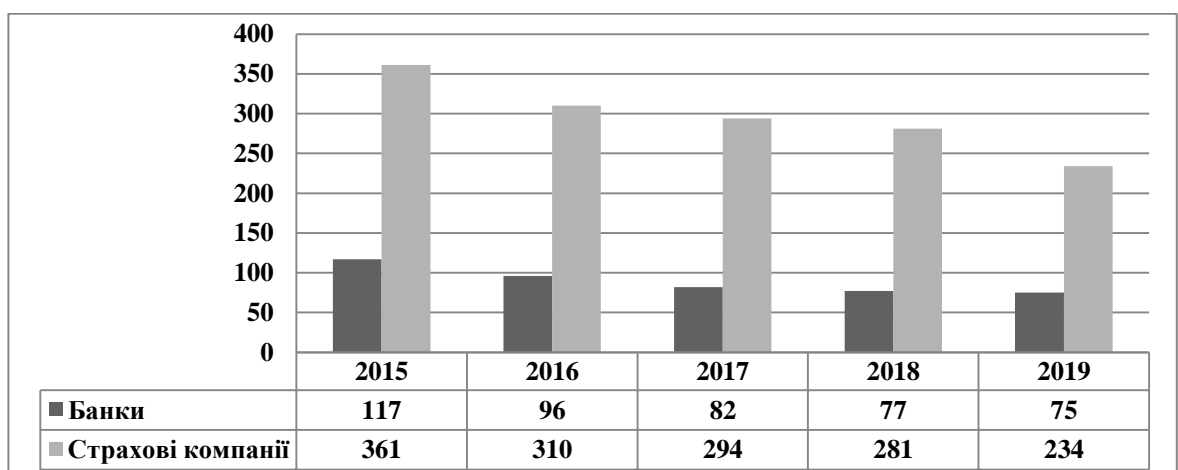

Рис. 2. Кількість банків та страхових установ за період 2015-2019 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [6]

Така ситуація ще більше підштовхує до подальшої інтеграції банків та страхових компаній, задля надання невідомим і малопотужним компаніям

нових можливостей. Для більш наочної демонстрації перспектив банківської та страхової інтеграції в таблиці 3 наведено основні переваги такої співпраці.

3. Основні переваги взаємодії банків та страхових компаній

Переваги взаємодії	
Для банків	Для страхових компаній
1. збільшення обсягів обслуговування в результаті поєднання банківських і страхових продуктів; 2. надання нетрадиційних банківських послуг; 3. створення взаємних фондів 4. створення джерел для отримання додаткового доходу (комісійний, посередницький дохід)	1. розширення клієнтської бази; 2. скорочення витрат на надання певних страхових послуг; 3. збільшення обсягів продажів (в разі введення обов'язкового страхування кредитів); 4. можливість конкурувати на територіях, де відсутні філії страховика, але присутні банки-партнери

Джерело: сформовано автором за даними [1, 5, 7]

На сьогодні, у світі є 2 види спільної діяльності банків і страхових компаній:

- Assurbanking – надання банківських послуг через страхові компанії.
- Bancassurance – надання страхових послуг через банківські установи, а також надання банківських і страхових послуг через торговельні мережі.

В Україні перспективою у функціонуванні банків та страхових компаній є bancassurance, оскільки населення має попит більше на банківські продукти і довіряє більше банкам, аніж страховим компаніям. Така концепція співпраці призведе до отримання синергійного ефекту, тобто попит на придбання одного продукту (банківського) сприятиме купівлі іншого (страхового), що і є основною метою bancassurance [1].

Банк зі свого боку, як «лідер» проекту, забезпечує максимальне завантаження мережі відділень, розширює спектр фінансових послуг завдяки страховим і внаслідок останнім отримує додаткову комісійну вигоду.

Доцільність інтеграції банків та страхових компаній треба також розглянути зі сторони витрат. Кожен учасник такої співпраці витрачає свої

кошті для різних цілей. Так, страхова компанія несе витрати щодо оцінки страхового ризику, дослідження ринку, обслуговування страхування, моніторинг та розвиток дистрибуції. Банки, зі свого боку – на підготовку працівників, утримання представництва, активації продажів, користування базою клієнтів і її перетворенням, поточні банківські операції.

Найбільш популярною у світі програмою щодо страхування банківських ризиків залишається поліс комплексного банківського страхування від злочинів і професійної відповідальності фінансових інститутів Bankers Blanket Bond – BBB. В Україні цей страховий продукт майже не використовується, на що є об'єктивна причина – низька культура страхування. Для більшості фінансових інститутів страхування є чимось далеким, незрозумілим і користується недовірою, через що банкам простіше самостійно відшкодовувати збитки, виявлені в результаті махінацій замість того, щоби забезпечити себе страховим захистом. Також однією із причин низького попиту на поліс BBB є необхідність дороговартісної сюрвейерської перевірки під час укладання договору, для проведення аналізу ризикозахищеності банку [4].

Поміж ризиків, які покриваються умовами цієї програми виділяють:

- збитки від неправомірних дій співробітників банку;
- збитки від втрати майна в приміщенні банку;
- збитки від підробок документів;
- збитки від операцій із цінними паперами;
- збитки від прийняття фальшивої валюти.

Поміж основних переваг полісу BBB можна виділити: меншу вартість страхування двох ризиків у комплексі, аніж страхувати їх окремо; ризики, які покриваються за одного різновиду страхування, виключають за іншим; широкий страховий захист банківської установи. Водночас, попри наявні проблеми функціонування цієї програми в Україні, є велика кількість позитивних моментів впровадження її у фінансовий простір нашої держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогодні є як суб'єктивні, так і об'єктивні причини інтеграції банківських установ та

страхових компаній. Банки постійно прагнуть збільшити кількість наданих послуг із метою отримання більших доходів та мінімізують ризики. Страхові компанії здобувають можливість для надання власних послуг новому колу клієнтів без зайвих витрат на персонал і представництво. Об'єктивною причиною такої співпраці є функціональна схожість та постійне скорочення кількості банків та страхових компаній.

Процес поступової інтеграції спостерігається під час аналізу структури активів страхових компаній протягом останніх років, основну частку яких займають банківські вклади, що підтверджує поступову залежність страхових компаній від банківського капіталу. Поміж усіх різновидів співпраці банків та страхових компаній в Україні перспективним залишається bancassurance, сутність якого полягає в просуванні страхових послуг у банківських установах. Причиною прояву саме цього різновиду консолідації є ситуація в нашій країні, де більш стабільною і прогресивною залишається банківська сфера, а сфера страхування викликає недовіру з боку населення.

Якщо в усьому світі звичайною практикою є надання клієнтам комплексної програми страхування банківських ризиків Bankers Blanket Bond (BBB), то в Україні ця програма так і не набула популярності поміж фінансових установ, які через низьку страхову культуру та недешеву попередню перевірку, згодні самотійно відшкодувати збитки клієнтів. Міжнародний досвід залишає відбиток на діяльності фінансових і кредитних інститутів, що призводить до її прозорості й цивілізованості та необхідності постійного підвищення надійності. Водночас страхування, як частина загальної системи управління ризиками, є найважливішим елементом стійкості бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Аванесова Н. Е. BANCASSURANCE як форма співпраці страхових компаній та банківських установ. Вісник Нац. техн. ун-ту «ХП»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. Харків: НТУ «ХП». 2012. № 45 (951). С. 3-9.

2. Арутюнян Р. Р. Розвиток інтеграційних процесів в діяльності банків та страхових компаній: дис. канд. екон. наук: 08.00.08. Одеський державний економічний університет. Одеса. 2007.

3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

4. Інтернет-журнал «Фориншурер». Огляд ринку BANCASSURANCE: стратегічний напрямок розвитку страхового ринку України URL: <https://forinsurer.com/public/04/11/21/1762>

5. Мамчур Р.М. Перспективи розвитку страхування кредитних ризиків в Україні. Науковий вісник НУБіП України. 2012. № 177. Т.4 С. 25-30.

6. Офіційний сайт «Мінфін» URL: <https://minfin.com.ua>

7. Фурман В. М. Формування ефективної стратегії взаємодії страхових компаній та банків. Фінанси України. 2003. № 1. С. 137-141.

References

1. Avanesova N.E. (2012). BANCASSURANCE as a form of cooperation of insurance companies and banking institutions. *Bulletin of the National. tech. «KhPI» University: Coll. Science. Topic issue: Actual problems of management and financial and economic activity of the enterprise*, 45 (951), 3-9 [in Ukrainian].

2. Harutyunyan R.R. (2007). *Rozvytok intehratsiinykh protsesiv v diialnosti bankiv ta strakhovykh kompanii* [Development of integration processes in the activities of banks and insurance companies]. (Candidate's thesis). Odessa State University of Economics. Odessa [in Ukrainian].

3. Law of Ukraine «About Banks and Banking Activity» № 2121-III. (2020, December 7). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

4. Ohliad rynku BANCASSURANCE: stratehichnyi napriamok rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [Market review BANCASSURANCE: strategic direction of insurance market development in Ukraine]. *Insurance business*. Retrieved from: <https://forinsurer.com/public/04/11/21/1762> [in Ukrainian].

5. Mamchur R.M. (2012). Prospects for the development of credit risk insurance in Ukraine. *Scientific Bulletin of NULES of Ukraine*, 177, Vol.4, 25-30 [in Ukrainian].

6. *Official site of the Ministry of Finance*. (2020). Retrieved from: <https://minfin.com.ua> [in Ukrainian].

7. Furman V.M. (2003). Formation of an effective strategy of interaction of insurance companies and banks. *Finance of Ukraine*, 1, 137-141 [in Ukrainian].

ANALYSIS OF INTEGRATION PROCESSES OF BANKING INSTITUTIONS AND INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

R. Mamchur, Y. Tkachenko

Abstract. *The processes of globalization, technology improvement and increasing competition put banks and insurance companies in need of increasing and changing the range of their services. The requirement to increase the level of profitability of their own activities stimulates the integration processes of banks and insurance companies and is one of the options to increase the supply of financial assets and increase demand for them.*

Was determined that when considering the integration processes between banks and insurance companies, it is important to study such areas of cooperation as the joint formation and use of financial resources, the creation of joint financial products and the conduct of joint marketing policy.

During the analysis was proved, that bank deposits occupy the largest share among all other financial instruments and, as a result, provide insurers with the largest share of financial income, and investing in the capital of insurance companies remains a priority source of credit and investment resources for banks.

The article proves that in Ukraine the most promising in the functioning of banks and insurance companies is a form of cooperation such as bancassurance, as the population has a greater demand for banking products and trusts more banks than insurance companies do. This concept of cooperation will lead to a synergistic effect, i.e. the demand for the purchase of one product (banking) will facilitate the purchase of another (insurance), which is the main purpose of bancassurance.

The study identified the main benefits of cooperation between banks and insurance companies, including increased service because of a combination of banking and insurance products, providing non-traditional banking services,

creating sources of additional income, reducing the cost of certain insurance services.

Key words: *integration, insurance, bank, insurance company*

UDC 332.36

ECONOMIC ASPECTS OF LAND USE IN THE KYIV AND SUBURBAN AREAS

V. A. NAZARENKO, PhD student, Department of Land-Use Planning
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORCID 0000-0002-7433-2484

E-mail: nazarenko.vladymyr@gmail.com

Abstract. *In the article, the author has focused on analyzing the current state of land use by types of enterprises' economic activity, regional economic and financial data to propose a new robust model for cost-effective land use planning for commercial and non-commercial enterprises. The research results can serve as an important material for the decision-making process on how to develop the land and the city areas in the context of new global economic development. It provides extensive overview of existing land use trends for Kyiv city based on analytical data and scientific assumptions. The author believes that this research will be beneficial for government organizations, local government authorities, international organizations, private institutions, and researchers.*

The goal of the research paper is to build a solid scientific model based on a general understanding of underlying economic challenges of efficient land use considering past data, short-term and long-term planning. The paper has an overview of city planning documentation and city statistical data in the context of real estate, urban population, economic data, including research of real estate and currency exchange rate data to median salary in Kyiv starting from the 2000s. It is important not to put too much focus on the existing models and systems, as they rely too much on the assumptions and complicated calculations that are hard to make use of in real-world planning. Instead, we build our research on real-world data and developed a forecast for the size of investment in land use, average real estate prices for the next 5 years.

The paper noted an existing problem of inconsistency of the existing norms and regulations in Ukraine concerning rational and effective land use and planning, especially for local authorities and commercial organizations. The author substantiates why the economy in the context of urbanization needs a new look. The paper uses the planning of Kyiv city. It is a suitable example of a developing city, so the proposed model can be developed based on the city's economic and land use data. This research can help solve the existing problems of urbanization in Ukraine and have a positive impact on the economic development of the city and the region.

Keywords: *urbanization, economics, economic modeling, modern city problems, land management, zoning, spatial planning, strategic planning.*

Introduction. In present times large urban agglomerations serve as none of the major catalysts of economic trends. Urbanization, as a process, plays a key role in the transformation of the local, regional, and world economies. Urbanization should be considered an important factor in the development of the economy in both the city and the state. It dictates the path of micro- and macroeconomic development in regions, although not directly. And, in the context of long-term land use and spatial development, this process may play a significant role. The issues of suburban development, industrialization, post-industrialization, environmental problems, and the issues of further existence and development of agricultural regions bordering on urban centers (urban agglomerations) cannot be excluded from the field of view. Alongside new possibilities that arise from a large urban economy, a great number of challenges that need to be addressed appear. Besides the economic-related issues, irreversible ecology changes (rise of sea level, forest fires, etc.), global pandemics, and new technologies, a manufacturing process must be included in urbanization research. This requires a novel approach to how we view the city, build economic models, and make forecasts for future development. In this paper, we set the initial stage for the development of such a robust economic model, while using data and statistics of Kyiv city. This city can serve as a great test ground for a proposed model, as it is a relatively new urban center that is a part of the developing country's economy.

Analysis of recent researches and publications. According to the global real estate research agency research data, the main factors that will determine city growth in the next 15 years will be narrowly focused specializations in high technology, rapid movement of much qualified personnel to such regions, increasing regional turnover through major seaports, and national transport nodes. The center of economic development of the world will move to certain regions of Asia. Meanwhile, London, Paris, Tokyo, New York, Los Angeles, Singapore, Chicago, Shanghai, Guangzhou, Shenzhen, and others are centers of economic development. Unfortunate Ukraine and its

largest urban center Kyiv, fall behind in economic development with an average monthly wage of \$ 560 and the main type of economic and labor activity are construction and trade. It is necessary to change the approach to the existing closed model of land use and stimulate the production of finished products with high added value in order to compete effectively in the world market, and thus ensure high employment of the population of Ukraine, following examples of neighboring cities of Warsaw, Bratislava, and Berlin.

According to the previous research data, the main challenges in the existing economic and land use planning are the lack of a holistic picture and general theoretical models that could be used in practice by the institutions, research individuals, and officials alike [1]. In this scientific work, the author proposes such a model. That is why we started working on the analysis of existing data and accepted models to have a clear idea of the situation. This will provide an opportunity to develop further steps towards creating a common model of urbanization, considering environmental, industrial, and other modern challenges.

In the current conditions of rapid urbanization and future climate change, it is advisable to pursue a prudent policy in the context of sustainable urban development and rational use of land resources and make forecasts and plans for the next 20–25 years. When studying the process of urbanization, it is worth paying attention to the development of the real estate market, as urbanization is associated with population growth and relocation of people from the periphery to the urban center – cities and suburbs. In addition, new enterprises are being created and developed, around which the need for the organization of the service sector is increasing. All this attracts people from different regions of the country, as well as other countries and even continents [2].

This paper is a continuation of the author's previous research on general economic patterns concerning urban development in Kyiv. In our previous work, we stated that the economic and environmental situation in Kyiv is uneven. Major factors that influence this were outlined, such as high rates of housing, transport, and civil development, as

well as the concentration of enterprises in certain city districts. While other districts are referred to as living districts, they require financial investment and attention from the city officials to boost their economic development and make them striving communities. In the microeconomic context, the author noted that costs of construction, land price and land rent for commercial use should be considered while working on the economic model for land use in the city of Kyiv and its suburbs [1].

The purpose of the research is to analyze current and past land use patterns, outline existing issues and economic inefficiencies in those patterns in a large urban city. In addition, we plan to look at land use from several viewpoints, that of the researcher, governmental institutions, commercial company, personal level. This will enable us to make correct assumptions and help build an economic model for future land use development.

Materials and methods. Research work is based on official statistics data, provided by State Statistics Service of Ukraine, the Kyiv city council, Municipal Enterprise “Kyivgenplan”, private real estate companies, economists, and Public cadastral map of Ukraine [3]. We used statistical analytics, mathematical correlation, polynomial and linear approximations, Ratio analysis, utility curves, profit curves, and growth models. For predictions, modeling of key economic parameters was identified. This data was used to build linear dependency models of functions and plotted charts, diagrams based on calculations data.

Results of research and discussion. Ukraine does not stand aside from the global challenges of time related to globalization and urbanization. These are indicators such as significant labor migration, outdated land legislation, and inefficient use of land resources. Therefore, the author of the study analyzed the social, environmental, and economic factors influencing the development of the economy of individual united territorial communities of Ukraine with emphasis on Kyiv city. The main reason for focusing research work on this city is the general availability of statistical information and economic data from the 2000s.

The increase in population growth in large cities requires a proportionate amount of housing for people, as well as the development of new housing complexes and infrastructure around them for the future. In the early stages of urbanization, there may be a high demand for real estate and a small supply, as in the later ones. Therefore, prices for existing real estate are rising significantly. This is happening at a time when the rapidly developing urban region needs a new workforce and workers do not have the financial means to buy expensive housing. This leads either to the development of agglomerations adjacent to the center and the development of new transport routes or to the collapse of the real estate market. In addition, it is worth mentioning the process called “Soap Bubble in Real Estate”. It is characterized by an increase in real estate prices to an excessively high value, and then a sharp decline to a minimum. This phenomenon can lead to economic collapse. Investments are increasing but they are not covered.

In recent history, several events have happened that made dramatic effects on Ukraine and Kyiv’s land use economic situation. The global financial crisis of 2008 has affected real estate prices in Ukraine, in addition to Ukraine’s currency devaluation. In 2014, military conflict, war in the east part of Ukraine, and the Russian annexation of Crimea had its impact on the housing market, as well as further currency devaluation.

The current land area of Kyiv is 82.64 thousand hectares with a population of 2 967.4 million people [3]. As seen in Table 1, the land use is classified by the following types: Residential buildings; Public buildings; Industrial, research and production and utility territories; Transport infrastructure; Green areas; Water resources; Agricultural companies, and others. Analysis of the types of buildings in the capital shows that the largest share in the Residential housing has private houses – 3.76 thousand hectares and high-rise buildings – 8.4 thousand hectares. Non-residential real estate – buildings, premises that are not classified in accordance with the law to the housing stock, are divided into the following types: hotel buildings, office buildings, commercial buildings,

garages, industrial buildings and warehouses, buildings for public performances, outbuildings, and other buildings.

1. Land use in Kyiv by type and district

Land type	Land use, %	Land Area, thousand hectares
Residential buildings	1.56	12.97
Public buildings	4.75	3.93
Industrial, research and production, and utility territories	7.99	6.61
Transport infrastructure	7.45	6.16
Green areas	54.48	45.03
Water resources	7.33	6.06
Agricultural companies	0.21	0.18
Other	16.3	13.47
Total	100 %	82.64

Source: prepared on the basis of the Kyiv city data of the State Statistics Service of Ukraine.

To make better predictions and effectively analyze land use data, we will start with real estate data and general social information – such as monthly salary, an average number of employees per company, followed by the currency exchange rate, average office rent price, and average living apartment price in USD.

According to official data, the average salary for full-time employees in 2020 was UAH 16.186. As of 2018, the highest monthly wage was in the mining industry (UAH 44.405), and the lowest – in construction (UAH 8.311) and health care (UAH 8.406) [4]. The prices in Kyiv suburbs are much lower than in the city, with an average cost of sq. m being around UAH 13.500.

Based on the Kyiv city data of the State Statistics Service of Ukraine, the housing stock in Kyiv in 2019 had a total area of 59.1 million m² and an average of 20.2 m² per person [3]. The total number of apartments in Kyiv was 991.6 thousand. If we look at the state building codes as of 2019, the minimal area of a one-room apartment is 28 sq. m [5]. At the same time, according to the Kyiv city data of the State Statistics Service of Ukraine in 2019, the average available housing area per single person living in Kyiv was 20.2 sq. m. Let's look at \$ 26600 for 28 square meters apartment, with an average

monthly wage of UAH 16.186, which is \$ 575, it will take 46 months on average to buy an apartment if there are no other expenses and the salary is tax-free. Median flat rent in Kyiv in 2020 was \$ 9.4 per sq. m, which makes \$ 263.2 for 28 square meters apartment per month or UAH 7401.

Afterwards, we conducted studying of enterprise operation statistics between 2018 and 2019. As a result, the following data was produced: the number of business entities was 294.458 companies, a number of full-time employees was 1,149,074 people, the volume of sold products produced by one (average) enterprise was 36,843.35 thousand UAH per year or 3070.2 thousand UAH per month, with the average number of employees in one company being 16 people [4]. Today, there are about 500,000 square meters of commercial real estate in Kyiv, and according to experts, by the end of 2020, this figure will increase by at least another 150,000 square meters.

Based on available data, we analyzed the average rent price that a company needs to pay for one month in Kyiv. If one office employee needs at least 6 sq. meters of office space, then the average company that consists of 16 employees will need to rent 96 sq. m of office space. Using 2020 data, on average the monthly rent is \$ 2400 per month, so the company will need to pay \$ 28,800 per year. The study showed that the average cost of office space is as follows: \$ 1200 per sq. m in 2020; \$ 1500 per sq. m in 2019; \$ 1300 per sq. m in 2018; \$ 903 per sq. m in 2017.

2. Economic parameters of Kyiv real estate market from 1996 to 2020

Year	Currency exchange rate, UAH to USD	Average office rent, \$ per sq. m	Average living apartment price, \$ per sq. m
1996	1.8	-	-
2000	5.51	-	350
2005	5.07	-	1700
2007	5.09	56.6	1750
2008	7.62	25	2750
2010	7.96	16,3	2000
2015	23.79	19,3	1250
2018	27.69	45	1200
2019	25.14	40	1050
2020	28.12	25	950

Source: prepared on the basis of personal data.

Table 2 shows the economic parameters of the Kyiv real estate market from 1996 to 2020 [6]. The data provides a clear indication when major shifts occurred – the 1990s to 2000, 2007 to 2008 (global financial crisis), 2010 to 2015 (war in Ukraine), 2019 to 2020 (global pandemic). It is important to analyze the information about the housing stock in Kyiv in the context of our economic modeling.

The author analyzed the dynamics of increasing the number of living apartments by year. In 1995, their number (in thousands) was – 889.4; 2000 – 926.9; 2005 – 984.4; 2010 – 1037.9; 2015 – 1112.1; 2018 – 1081.7; 2019 – 991.6. It should be noted that since 2001 the total area is determined considering the summer premises with the established reduction factors. Since 2004, the total area of the housing stock and the number of apartments has included data on bankrupt enterprises and those that have completely ceased operations (stat data). The population of Kyiv, according to official statistics, is as following (by year): 1995 – 2643.8 thousand people; 2000 – 2615.3 thousand people; 2005 – 2666.4 thousand people; 2010 – 2785.1 thousand people; 2015 – 2888.0 thousand people; 2018 – 2934.5 thousand people; 2019 – 2950.8 thousand people; 2020 – 2967.4 thousand people. Total income per all officially employed in the Kyiv city: 2010 – UAH 5286.46; 2015 – UAH 6255.92; 2018 – UAH 13243.96; 2019 – UAH 17546.89. The total share of income from business and self-employment as compared to total income in Kyiv per year: 2010 – 8°%; 2015 – 4.5 °%; 2018 – 6.3°%; 2019 – 6.2°%.

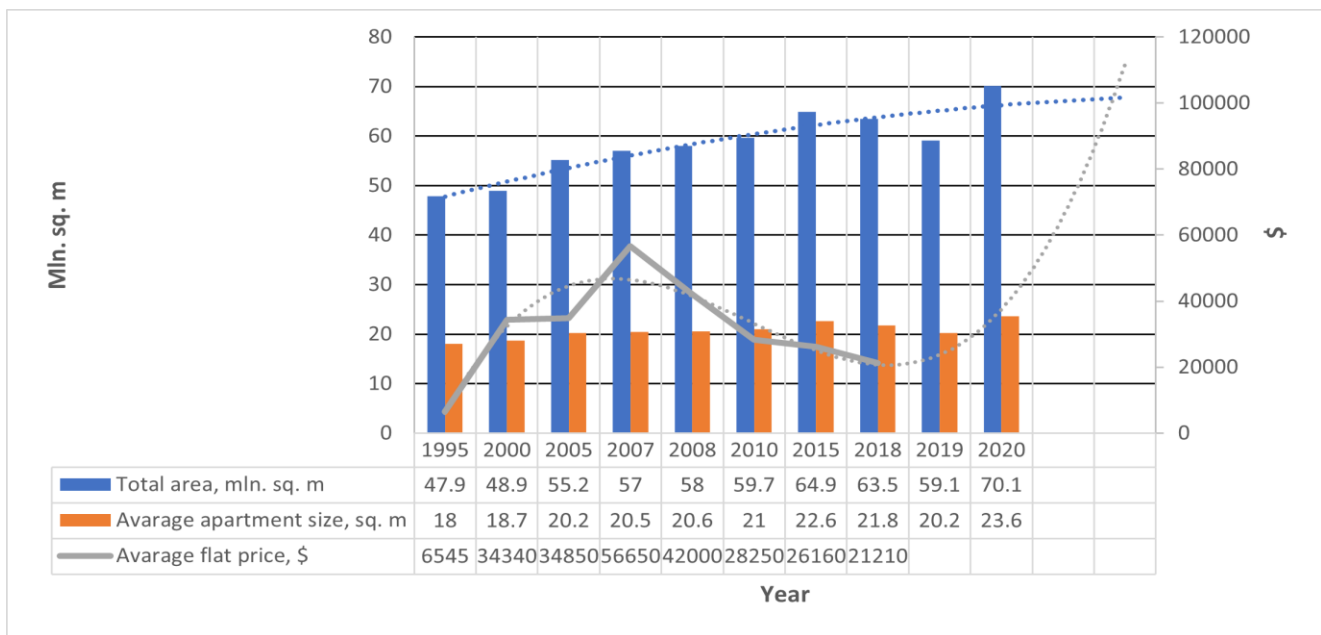

Fig. 1. Diagram of economic parameter dynamics based on Kyiv real estate data from 1996 to 2020

Figure 1 describes the dynamics of economic parameters based on Kyiv real estate data from 1996 to 2020. We made a short-term prediction based on this dynamic that states that the total area of real estate spaces will remain relatively unchanged, while the price for flats will increase.

There is a wide range of office spaces available in Kyiv (Fig. 2). They are classified by the following categories – A, B, C, D, and E. The size of average office space ranges from 40 sq. m to the big open space offices with more than 1000 sq. m. The most common office categories in Kyiv are A (mostly located downtown), B (historical center), and C (in sleeping areas and on the site of old research institutes).

Class “A” offices are the most prestigious premises located in new office complexes and business centers in the city center. These buildings have the highest level of service. Class “B” offices are premises with almost the same characteristics as class “A” offices. They can be in new or newly renovated buildings that have the necessary utilities, Class “C” offices – a room, usually rented from a research institute or manufacturing plant. Sometimes they are called “Soviet”. The last repair in them can be made more than 10 years ago using those materials that were at that time. In such a room

there is usually no modern communication, central air conditioning, a ventilation system – normal, and a toilet in the hallway.

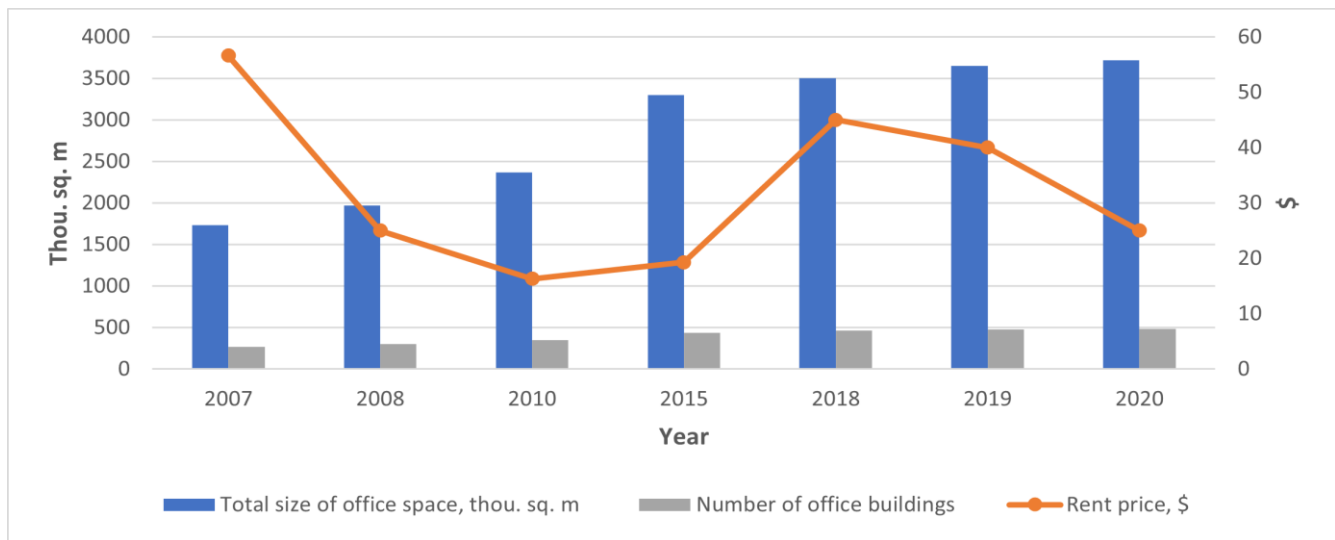

Fig. 2. Diagram of economic parameter dynamics based on Kyiv real estate data from 1996 to 2020

Another trend is the rapid reduction of vacancies in the Kyiv office centers. During the first half of 2019, the growth of demand and the small amount of new supply of office space led to a decrease in the average vacancy rate from 6.5 to 6%, these data were taken from reports of international real estate agencies. In some office buildings, the vacancy was in the range of 4–5%. For comparison: in 2016, on average, 16% of the spaces were vacant in Kyiv business centers, and in 2015 – more than 20% of spaces were vacant. We analyzed which types of industries have formed the highest demand for real estate office rent in Kyiv in recent years to form this trend. The highest percentage is 52% in IT companies; professional services in various fields – 35%; FMCG – 7%; pharmaceutical companies – 3%, energy companies – 2%, and agricultural companies – 1%.

To have a better understanding of how real estate prices were formed we need to study the land rent price through the city. Unfortunately, this information is not publicly available in the format and the existing data is very scarce to make economic models and take it into account while modeling land use. The data that we found from online

sources is from 2016. The statistical data in the field of land relations shows that the monetary value of land is very different in the districts of Kyiv – the closer to the city center, the higher its value, the further – the lower. The average level of normative monetary valuation of commercial land plots in remote areas of the capital is UAH 250,000 per 100 sq. m. We can calculate that the rent for a small plot of land, such as 400 sq. m that can be used by the small commercial facility, will be a minimum of UAH 1,000,000 per year. In the city center, the amount of rent was much higher, about 10% of the regulatory monetary value.

An important part of the research on land use is real estate investment [7]. The data is based on the official statistics of capital investments in Kyiv’s real estate and is the following: 53,725,841 thousand UAH in 2010 (14.9% of total investments), 213,247,802 thousand UAH in 2019 (6.7% of the total), 52,090,467 in 2020 (8.6% of the total). The calculation of the share of housing, non-housing, engineering structures, land from the total investment by type of assets by years amounted to (in thousands UAH): 2010 – 53,725,841; 2015 – 88,138,606; 2018 – 200,308,295; 2019 – 213,247,802; 2020– 52,090,467. The above listed data was used to build the Real estate investments ratio index for Kyiv from 2010 to 2025 (Fig. 3).

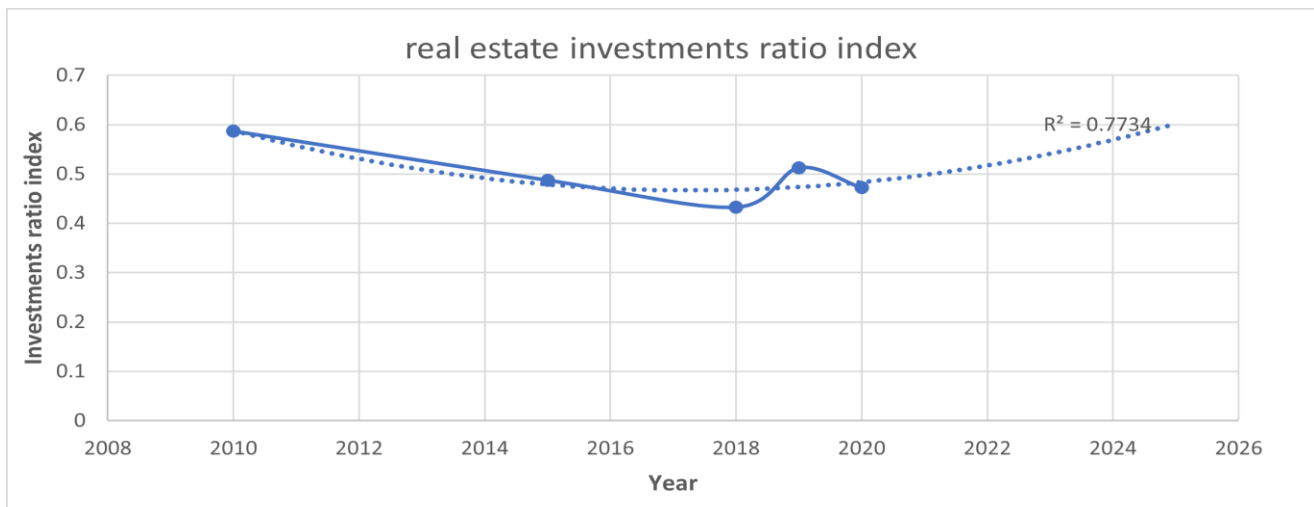

Fig. 3. Real estate investments ratio index for Kyiv from 2010 to 2025

An important factor influencing the pricing policy in real estate is the saturation level of European capitals with quality retail space. This figure is calculated in square meters per 1,000 inhabitants of the capital. We analyzed data from neighboring European capitals. The highest saturation level of quality retail space per 1000 citizens is in Bratislava, the capital of Slovakia – 1405 sq. m, Warsaw – 1013 sq. m, Prague – 711 sq. m, Bucharest – 595 sq. m, Kyiv – 535 sq. m, Sofia – 396 sq. m, Belgrade – 360 sq. m. If all the planned facilities are put into operation in 2020, Kyiv may reach 3rd place with an indicator of 801 sq. m per 1,000 inhabitants.

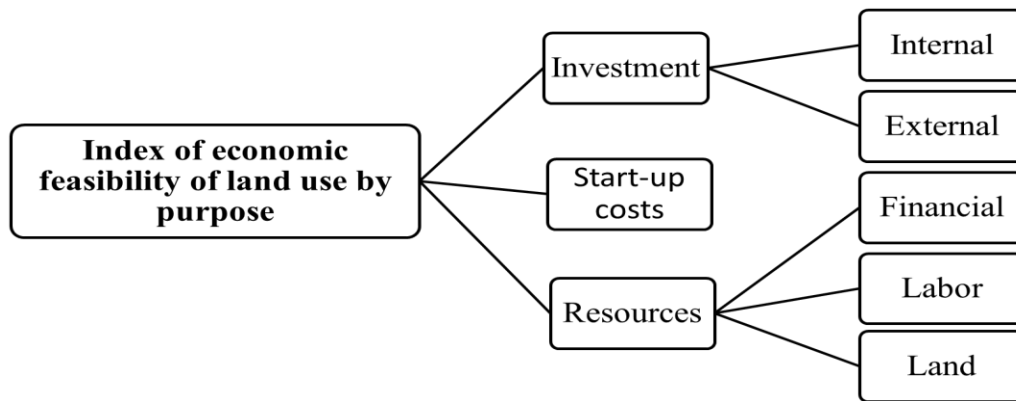

Fig. 4. Index of economic feasibility of land use by purpose

Conclusions and future perspectives. A new period of urban development requires new theories and qualitatively new research. It is an indisputable fact that urbanization is a process that will continue. Its pace will be determined by the state of the world and regional economy, as well as innovation and the results of the fourth industrial revolution. In our future research, special attention will need to be paid not only to the economic and social components of the urbanization process but also to environmental factors. Environmental issues are one of the main problems in the process of urbanization. This is due to the rapid development of infrastructure, development of cities and adjacent areas. And as a result – an uncontrolled very rapid increase in population, an increase in the number of personal transport and the development of new enterprises. All these factors negatively affect the quality of life in cities and can reduce the attractiveness of real estate. Therefore, people do not move to such centers but begin

to build others. The proposed Index of economic feasibility of land use by purpose is a result of mathematical modeling of main economic parameters that include land use, such as land price, real estate prices, investment ratios, and personal income levels (Fig.°4). It will serve as a foundation to build a more robust economic model that will describe conditions needed for future economic growth, efficient land used patterns in urban and sub-urban areas. It should be noted that for making more accurate future predictions, land use patterns, and economic data of close (up to 50 km) and distant sub-urban areas (region) should be studied and added to the model.

References:

1. Nazarenko, V. A. (2019). Determening economic aspect of contemporary urbanization: the case of Kyiv. *Land management, cadastre and land monitoring*, 3, 969-980. (in Ukrainian).
2. Glaeser, E. L., & Ward, B. A. (2009). The causes and consequences of land use regulation: Evidence from Greater Boston. *Journal of urban Economics*, 65(3), 265-278.
3. Kyiv State general plan for 2020. (2020). Retrieved from <https://kga.gov.ua/generalnij-plan>
4. State Statistics Service of Ukraine Kyiv Statistics. (2020). Retrieved from <http://kiev.ukrstat.gov.ua/>
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). The Law of Ukraine «On Regulation of City Planning Activity». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3038-17>
6. Statistics of apartment prices from 2000. (2020). Retrieved from <https://blagovist.ua/uk/realtystat>
7. Harvey, J., & Jowsey, E. (2004). *Urban land economics*. New York: Palgrave Macmillan.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В МІСТІ КИЄВІ ТА ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

В. А. Назаренко

Анотація. У статті автор зосередив увагу на аналізі поточного стану землекористування за видами економічної діяльності підприємств, регіональними економічними та фінансовими даними, щоби запропонувати нову сучасну модель економічно ефективного планування землекористування для комерційних та некомерційних підприємств та установ. Результати досліджень можуть слугувати важливим матеріалом для процесу прийняття рішень про те, як розвивати наявні земельні ділянки та райони міста в контексті нового глобального економічного розвитку. Наведено детальний огляд нинішніх тенденцій землекористування в місті Києві на основі аналітичних даних та

наукових гіпотез. Автор статті вважає, що це дослідження буде корисним для урядових організацій, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій, приватних установ та деяких науковців і дослідників.

Метою цієї роботи є побудова сучасної наукової моделі, що ґрунтується на загальному розумінні основних економічних проблем ефективного землекористування з урахуванням нинішніх даних, а також короткострокового та довгострокового планування. У статті наведено огляд містобудівної документації та статистичних даних столиці в контексті інформації про нерухомість, міське населення, економічні дані, включно з дослідженнями даних про нерухомість і курс валют до середньостатистичної зарплати в Києві, починаючи з 2000 років. Важливо не надто суттєво зосередитися на нинішніх моделях і системах, оскільки вони занадто покладаються на припущення і складні розрахунки, які важко використовувати в реальному плануванні. Замість цього ми будемо наші дослідження на реальних даних, тому розробляємо прогноз розміру інвестицій у землекористуванні та середні ціни на нерухомість на найближчі 5 років.

У статті відзначено наявну проблему невідповідності сучасних норм і нормативно-правових актів в Україні щодо раціонального та ефективного землекористування та планування, особливо для місцевих органів влади та комерційних організацій. Автор дослідження обґрунтує, чому економіка в умовах урбанізації потребує нового погляду. У статті використовується інформація про планування міста Києва. Київ – вдалий приклад європейського міста, яке інтенсивно розвивається, тому запропоновану модель можна розробити на основі даних міського економічного планування та землекористування. Це дослідження може допомогти вирішити наявні проблеми урбанізації в Україні та позитивно вплинути на економічний розвиток міста та регіону.

Ключові слова: урбанізація, економіка, економічне моделювання, сучасні проблеми міст, управління земельними ресурсами, зонування, просторове планування, стратегічне планування.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

В. В. Самсонова, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
ORCID 0000-0003-2565-2497
E-mail: samsonova_v@nubip.edu.ua

Анотація. У статті проведено дослідження викликів та наслідків пандемії COVID-19 для світової економіки, професійних моральних норм. Проаналізовано шість мегатрендів, що трансформують світ після закінчення пандемії, визначених Організацією Об'єднаних Націй, зокрема, настання ери економіки великих даних; економіки добробуту; низьковуглецевої економіки; циркулярної економіки; економіки біологічного зростання; економіки досвіду.

Відмічено, що ймовірне виникнення нових підходів до професійної діяльності може створити нові загрози або вплинути на рівень раніше ідентифікованих загроз дотриманню фундаментальних принципів професійної етики та призвести до виникнення певних етичних дилем під час виконання професійних обов'язків.

Наведено приклади застосування основних принципів професійної етики в сучасних умовах, що допоможе не тільки сформулювати потрібні етичні цінності для кожної людини та краще орієнтуватися професіоналам у вирішенні складних проблем, що виникають наразі під час прийняття рішень, але й створити етичну інфраструктуру, яка дасть можливість удосконалити культуру управління бізнесом на оперативному і стратегічному рівні, що в свою чергу підвищить ефективність управління економічним розвитком країни. Акцентовано увагу на етичній відповідальності професіоналів будь-яких галузей у пост пандемічний період.

Результати дослідження дають змогу стверджувати, що на тлі розгортання пандемії збільшується ризик компрометації етичності. Окреслено основні напрями подолання цих викликів, тенденції у розвитку професійних етичних систем. Встановлено зростання потреби в етичній регламентації професійної поведінки та дій у життєво важливих сферах людської життєдіяльності.

Ключові слова. професійна етика, пандемія COVID-19, економіка, мораль, принципи етики, етичні норми

Актуальність. Пандемія COVID-19 породила безпрецедентні виклики для бізнесу та організацій у державному і приватному секторі всього світу. Вона назавжди змінила умови ведення бізнесу й підштовхнула компанії до

переломного моменту зміни технологій. Перебої у виробництві, втрата або скорочення бізнесу та зайнятості, а також фінансові негаразди є основними економічними наслідками поширення коронавірусу світом. Вражають катастрофічні наслідки пандемії для здоров'я людства, його психологічної витривалості, емоційної стійкості й моральної свідомості. Тому в найближчий час необхідно підготуватися до подолання наслідків пандемії не лише щодо медичних та практичних аспектів, але також щодо етичних питань.

COVID-19 – це глобальний виклик, немає таких країн, які б не зазнали економічних втрат. Отже, однозначно можна сказати, що світова економіка вже перебуває в рецесії, оскільки наслідки впливу пандемії коронавірусу на економічну активність все значніші. Частина експертів вважає, що пандемія – це і загрози, і можливості. Є західні вчені, які стверджують, що пандемія загострить нерівності, поглибить їх та породить нові види. Інші, не менш поважні, стверджують, що вона дасть поштовх науці [1]. Але, як би там не було – слід готуватися до нового дизайну організації життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною проблематикою професійної етики займалися І. Бентам, Ш. Монтеск'є, О. Конт, Е. Дюркгейм, А. Сміт, М. Фрідмен, П. Друкер, Г. Кессем, Т. Герет, І. Фролов, Б. Юдін, Ю. Петрунін, В. Борисов, М. Рудакевич та інші. Це дає підставу стверджувати, що дослідження розвитку професійної етики є актуальним і привертає увагу багатьох науковців. Проте, незважаючи на неодноразові звернення дослідників до різних аспектів цього процесу, методологічні напрацювання з цього питання є результатом наукових праць, а не практичної діяльності. Наразі, у час глобальних викликів світової пандемії, бракує досліджень, у рамках яких напрями розвитку професійної етики вивчалися б цілісно в сукупності всіх чинників, які мають на неї вплив.

Метою дослідження було визначення впливу пандемії COVID-19 на тенденції розвитку професійної етики.

Матеріали і методи дослідження. Для дослідження впливу пандемії COVID-19 на тенденції розвитку професійної етики, збору, аналізу, оцінювання інформації та формування висновків було використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, логіко-аналітичний метод опрацювання теоретичних джерел та економіко-статистичні методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Організація праці й бізнесу, екологія, стандарти поведінки в суспільстві – це далеко не повний перелік очікуваних змін пост пандемічного розвитку людства. Такі глобальні повороти, разом з негативними економічними, екологічними наслідками, несли за собою потужніший розвиток людства і пробудження свідомості людей.

Організація Об'єднаних Націй у своєму звіті Future Possibilities Report 2020 [2] визначає шість мегатрендів, що трансформують світ після закінчення пандемії COVID-19. Вони такі:

1. Економіка великих даних: гіперпов'язане суспільство. На фоні впровадження технологій 5G, здешевлення та підвищення ефективності обчислювальних потужностей і сховищ даних, очікується проривне підвищення рівня комунікацій між людьми. Можливість передавати надвеликі потоки даних, швидко аналізувати й обробляти їх із використанням штучного інтелекту дасть змогу суттєво покращити здатність оптимізувати процеси та послуги і створювати нові, ефективні бізнес-моделі в різних сферах людської діяльності.

Наразі швидко розвиваються технології дистанційної роботи в бізнесі, освіті, державній службі, у медичній діагностиці та деяких інших сферах. Це призводить до радикальних змін методик та професійних підходів до роботи.

З приходом пандемії та запровадженням карантину люди перевели у Інтернет соціальні зв'язки різного роду. Відтак формується соціальний віртуальний простір, і з такими людьми відбувається так звана «третинна соціалізація».

За оцінками ООН економіка великих даних до 2025 р. може вирости до 8 трлн. доларів США.

Рис. 1. Основі тренди трансформації світу після пандемії COVID-19.
Джерело: складено на основі звіту ООН [2]

2. Економіка добробуту. Переосмислення фундаментальних цінностей життя людей, зацікавленість до фізичного та психологічного добробуту наразі величезний, а після закінчення пандемії він буде суттєво зростати. Нові підходи до підвищення якості життя людей швидко переосмислюються й починають впроваджуватися на індивідуальному, організаційному та громадському рівнях. У цьому секторі з'являється багато нових можливостей, особливо у країнах із високим рівнем доходу. Але за розвинутими країнами цим шляхом будуть рухатися і країни із середнім та навіть із низьким рівнем доходу.

Насамперед буде значно підвищуватиметься зацікавленість до переосмислення здоров'я, до фізичного та психологічного добробуту. Будуть

затребуваними профілактика здоров'я, тренінги, спрямовані на самовдосконалення, організаційні та освітні програми, фітнес, дієта, здоров'я та краса, подорожі. Лише за півроку поширення пандемії COVID-19 споживчий попит на органічні продукти харчування в країнах Євросоюзу виріс в середньому на 6 %, виробництво електроніки та спеціальних систем для медичних і освітніх потреб зросло на 40 %-50 % [1]. Сукупна цінність цього сегменту економіки за кілька років може досягти 7 трлн. доларів США.

3. Низьковуглецева економіка. Відповідно до Парижської угоди, схваленої у грудні 2015 року 21-ю сесією конференції ООН з питань зміни клімату «COP21», 195 країн світу зобов'язалися здійснювати поступовий перехід до моделі низьковуглецевої економіки. Метою запровадження цієї моделі є недопущення підвищення рівня температури Землі на 2 градуси, яке на думку експертів є пороговим значенням, після якого, в результаті глобального потепління, почнуться незворотні процеси в екології планети. Парижська угода стала новим важливим орієнтиром для світової економіки. Зростаючий попит ринків на енергію має задовольнятися завдяки розвитку нової, зеленої енергетики. Уже зараз набувають особливого значення інвестиційні моделі та інновації в енергозберігаючі технології, принципово нові акумуляторні технології, електричний транспорт, енергоефективні будівлі, паливні елементи, що працюють на водні. Важливим постане формування етично-екологічної свідомості у громадян. Зростаючий попит на відновлювану енергію може упродовж ближчих років сформувати сегмент низьковуглецевої економіки обсягом 2,3 трлн. доларів США.

4. Циркулярна економіка. Усвідомлення світової громадськості про необхідність зменшення негативного впливу від життєдіяльності на довкілля стає важливим мотиватором розвитку циркуляційної економіки, спрямованої на вторинне використання ресурсів та зменшення відходів. Основою цієї економіки є вторинний ресурсний потенціал. Циркулярна економіка зробила великий запит на створення нових, інноваційних технологій переробки та утилізації відходів і їх вторинного застосування, переосмислення моральних

та матеріальних цінностей, формування філософії мінімалізму. За оцінками експертів ООН, використання циркулярної економіки може відкрити ринкові можливості в цій сфері на загальну суму до 4,5 трлн. дол. США.

5. Економіка біологічного зростання. Пандемія COVID-19 надає нового поштовху розвитку економіці біологічного зростання, зокрема, індустрії органічної їжі, технологіям точного землеробства (на основі супутникових і безпілотних моніторингових систем, систем штучного інтелекту, високого рівня механізації), створенню біоматеріалів із новими якісними характеристиками. Швидкий прогрес у галузі біоматеріалів, рослинництва та синтетичної біології призведе до створення стійких культур, переробки палива із сільськогосподарських відходів, створення заміників білків тваринного походження, біологічних матеріалів, які розкладаються і не загострюють проблему відходів. Це теж сприятиме формуванню етично-екологічної свідомості у населення. До 2025 року обсяг економіки біологічного зростання може досягти 1 трлн. дол. США.

6. Економіка досвіду. Економіка досвіду розглядається як наступна ланка еволюційного ланцюжка: аграрна, промислова, економіка послуг, економіка досвіду. Ця форма економіки зберігає зв'язок між потребою в товарах, які загалом корисні або функціональні, з потребою в товарах, що забезпечують позитивний індивідуальний досвід, моральне (психічне) задоволення, прагнення людей до кращої «якості життя». У цій економіці виробники товарів додають «психічне навантаження» до базової продукції. Ця емоційна компонента пов'язана з позитивними спогадами про споживання тих, чи інших товарів, брендів в минулому, до яких звикли і які полюбили люди.

Експерти називають цю тенденцію комерціалізацією емоцій, коли люди купують переважно історії, легенди, емоції та спосіб життя, до якого вони звикли. Економіка досвіду набуває особливого поштовху під час пандемії, коли виникає особлива потреба в компенсації негативного психічного стану, який несе ця хвороба, комплексом позитивних відчуттів, спогадів і емоцій.

Зокрема, стають особливо затребуваними віртуальний туризм, 3D і 4D кіноіндустрія, індустрія розваг, соціальні мережі. Економіка досвіду може досягти 6,5 трильйонів доларів США до 2025 року.

Експерти McKinsey вважають, що в разі, якщо епідемія затягнеться або прийдуть її хвилі, ймовірно виникнення нових практик поведінки, немислимим ще кілька місяців тому, а це може призвести до виникнення важкої етичної дилеми [3]. Відомо, що суспільство може нормально функціонувати, розвиватися тільки за умов безперервного процесу виробництва матеріальних і моральних цінностей. У сучасному світі вважається, що головною цінністю є людське життя. Економісти навіть доводять, що цю цінність можна підрахувати. Життя громадян різних країн і різних вікових груп «коштують» неоднаково. Для прикладу, британські засоби масової інформації стверджували, що етична дилема була найбільш ясно сформульована Домініком Каммінгсом, головним радником прем'єр-міністра Бориса Джонсона, який зауважив, що задля отримання більшістю населення групового імунітету доречно послабити карантинні заходи, а якщо із-зі цього помре якась кількість людей, то це менша втрата, ніж економічні падіння. Усупереч, хочемо зазначити, що найвища суспільна й особистісна цінність моралі полягає в її загальнолюдяності, ідеал моралі підноситься над вузькопрофесійними інтересами.

Пандемія COVID-19 не оминула впливом трудову сферу, її наслідки встановлюють нові правила трудових відносин, активно впливають на основи моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків. Прогнозовано будуть «узаконені» нові трудові відносини, постануть нові форми і норми спілкування між людьми. Коли відсиджувати свої 8 годин в офісі стане не обов'язковим, а подеколи – небажаним. Виникне необхідність адаптувати способи роботи до «нових норм» або запровадити нові підходи до професійної діяльності. Залежно від ролі та сфери професійної діяльності, ця різка зміна може створити нові загрози або вплинути на рівень раніше

ідентифікованих загроз дотриманню фундаментальних принципів професійної етики.

Зауважимо, що основні принципи професійної етики були сформовані на засадах філософії прагматизму. Теоретик прагматизму У. Джеймс виходить із розуміння людини, як такої, що керується емоціями, а не розумом, а предметом емоційного переживання є, власне, особа [4]. Загальні етичні принципи завжди однакові, а саме справедливість та солідарність, доброзичливість, чесність, професійна компетентність, конфіденційність тощо. Проте дотримання цих принципів наразі настільки ж актуально, як і носіння масок та використання дезінфекторів.

Чесність, компетентність та об'єктивність є чеснотами, що високо цінуються для всіх професіоналів, особливо в умовах сьогодення. Дотримання принципу чесності означає бути прямим та чесним в усіх професійних та ділових відносинах. Це також передбачає чесні професійні стосунки та справедливість. В умовах ринкової економіки чесність і довіра є найбільш важливими етичними якостями. Наприклад, незважаючи на те, що контракти з обов'язковими законодавчими обмеженнями – це основа діяльності будь-якого підприємства, значна частина економічної діяльності підприємств виходить за межі їх контрактних зобов'язань. Така діяльність визначається, на відміну від законодавчого регулювання, рівнем довіри, що залежить від репутації ділової людини або підприємства.

Дотримання принципу об'єктивності означає не ставити під загрозу професійне чи ділове судження через упередженість, конфлікт інтересів або неправомірний вплив інших осіб. Дотримання принципу професійної компетентності та належної ретельності означає бути старанними, здобувати та підтримувати професійні знання й навички, керуватись здоровим глуздом за їх застосування на практиці.

Дотримання принципу конфіденційності означає демонстрацію поваги до конфіденційної інформації, отриманої в результаті професійних та ділових відносин. Дотримання принципу професійної поведінки означає дотримання

чинних законів та правил, а також уникнення будь-яких дій, про які професіонал знає або має знати, що вони можуть дискредитувати професію.

Професіонали будь-яких галузей мають зараз, як ніколи, бути зосередженими на своїй етичній відповідальності. З раптовою невизначеністю обставини швидко змінюються і багато організацій несподівано стикаються із серйозними негараздами, тому співробітники, які діють відповідно до правил та норм професійної етики, мають можливість підтримувати в колективах відданість фундаментальним принципам діяльності.

Без застосування етичних принципів у бізнесі неможливо забезпечувати стійкий поступальний рух підприємств до кращих результатів своєї діяльності. Саме тому важливим є визначення заходів, які потрібно здійснити для того, щоби ведення бізнесу ґрунтувалося на незмінних моральних засадах.

Завдання професійної етики полягає в тому, щоби вивчити складний процес віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-професійних нормах, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню.

Етика й економіка мають дуже багато спільних цілей і завдань в умовах, що склались. У сучасних умовах професійна етика має:

- базуватись не на почуттях, а на доцільному виборі;
- розглядати специфічно людські цілі та взаємозв'язки засобів у їх дотриманні;
- допомагати визначити доречність варіантів людських дій;
- передбачати методи оцінювання дій і прийнятих рішень;
- виконувати роль регулятора взаємин, дотримуючись певного балансу інтересів на всіх рівнях суспільного життя.

Професійна етика виходить із того, що зазначена низка проблем має вирішуватися на засадах взаємної корисності для бізнесу та суспільства. А формою регулювання взаємин є дотримання ієрархії цінностей. У виборі їх ставиться справедлива вимога дотримання принципу переваги прав реальної людини над правами підприємства чи суспільства.

Застосування основоположних принципів професійної етики допомагає не тільки сформулювати потрібні етичні цінності для кожної людини та краще орієнтуватися професіоналам у складних проблемах, що виникають наразі при прийнятті рішень, але й створити етичну інфраструктуру, яка має підвищити ефективність управління економічним розвитком країни, удосконалити культуру управління бізнесом на оперативному і стратегічному рівні, поліпшити мотивацію персоналу та залучити персонал до процесу управління, забезпечити співробітництво й зацікавленість у досягненні загальних цілей підприємства, раціонально використовувати його потенціал [4].

Необхідність створення етичної інфраструктури для сучасної економіки є найважливішою причиною, через яку вплив морально-етичних настанов на суспільну свідомість стає вкрай важливим. Ця причина пов'язана також і із взаємозв'язком між етичними цінностями та роботою економічних інститутів. Не можна чітко протиставити етичні аспекти економічним.

Сучасна професійна етика має ґрунтуватися на трьох найважливіших положеннях:

- створення матеріальних цінностей у всьому різноманітті форм має розглядатись як мета стратегічного управління підприємствами;
- прибуток і інші доходи мають розглядатись, як результат досягнення різних суспільно значущих цілей;
- пріоритет у розв'язанні проблем, що виникають у діловому світі, мають віддаватися інтересам міжособистісних відносин, а не виробництву продукції.

Відомий факт, що професійні етики, як правило, стосуються тих видів професійної діяльності, наслідки або процеси якої впливають на життя й долі інших людей або людства. Про вплив пандемії COVID-19 на дотримання принципів журналістською, педагогічною, юридичною професійними етиками, етиками науковця, держслужбовця, дорадника, працівника туристичної сфери можна писати дуже багато. На нашу думку яскравим прикладом, що демонструє невідповідність сучасних етичних норм до умов пандемії є різновид професійної етики - медична етика.

Поки пандемія ширилась, багато урядів поспіхом приймали медичні протоколи і вимоги про соціальну дистанцію. Ще на початку минулого року розвинені країни обговорювали доступ до нових інструментів у сфері охорони здоров'я, зокрема, робототехніку і штучний інтелект, а також можливе державне фінансування репродуктивних технологій. Однак, за одну мить їх системи охорони здоров'я неочікувано й без вагань прийняли утилітарну етику – не лише, коли почали проводити жорсткий відбір пацієнтів у відділеннях інтенсивної терапії, а й коли відмовились надавати низку інших, не менш важливих послуг.

Проте, як доводить практика, сучасні етичні рамки не адаптовані для умов пандемії. Упродовж останніх кількох десятиліть біоетика зосередилася на нових технологіях, таких як генетичне втручання, біобанки, редагування генів і штучне запліднення. Дійсно, найбільш всеосяжний та юридично обов'язковий збір біоетичних норм у Європі, Конвенція Ов'єдо 1997 року (Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: конвенція про права людини та біомедицину), свідчить, що «інтереси і добробут людини повинні переважати над виключними інтересами суспільства або науки» [5]. Але в той час розробники документа були більше стурбовані клонуванням і генетичним лікуванням, ніж спалахами захворювань.

Безумовно, відносини між лікарем і пацієнтом будуть, як і раніше, ґрунтуватися на найважливіших етичних нормах, таких як інформування

пацієнта, захист його від шкоди і збереження лояльності й конфіденційності. Проте, варто було б більш детально переглянути постулати даного виду професійної етики з метою швидшої її адаптації до сучасних пандемічних умов існування людства.

Пандемія COVID-19 внесла значні зміни у життя людства, встановила ієрархію значимості соціальних благ та запустила трансформацію наявних професійних моральних норм. Попри невизначеність ситуації, люди не втратили надії, а суспільство демонструє емпатію та стійкість. Проте, варто звернути увагу на ще більше дотримання норм інформаційного етикету, коректне вживання термінології, яка останнім часом увійшла у наш повсякденний словник. На нашу думку, вживання деяких термінів, зокрема, «китайський вірус», «жертва коронавірусу», просто неприпустимо у інформаційному середовищі. Кожне невдале формулювання, використання клеймованих, образливих фраз може сприяти поширенню паніки у суспільстві [6].

Пандемія внесла суттєві зміни у процеси ділового спілкування (правила вітання, рукоштовнання, соціальна дистанція); до стилю ділових комунікацій (зміни в протоколах ділових зустрічей); корпоративної культури; іміджу власного (носіння масок) і компанії (онлайн-присутність та онлайн-репутація: оформлення візиток, сайту, соціальних мереж для само піару), тощо.

За результатами досліджень ролі професійної етики на тлі розгортання пандемії, хочемо навести основні виклики, коли пандемія впливає на збільшення ризику компрометації етичності:

1. Дистанційна форма організації праці. Роботодавець має розглянути, який інструмент є найбільш оптимальним з етичної точки зору для відстеження роботи персоналу та водночас забезпечення приватності працівників. Своєю чергою, співробітник зобов'язаний чесно фіксувати відпрацьований час та виставляти рахунок за оплату робочого часу клієнту.

2. Скорочення персоналу. Скорочення чисельності персоналу організації мусить ґрунтуватися на етичному підході під час визначення, кого з працівників необхідно звільнити, відправити у відпустку за власний рахунок або запропонувати інші варіанти.

1. Виклики впливу пандемії на розвиток професійної етики*

Виклики	Дистанційна форма організації праці
	Скорочення персоналу
	Прийняття рішення в обмежений час
	Зростання випадків кібершахрайства
	Несистемне дотримання принципів професійної етики

Джерело: складено на основі звіту АССА [7]

3. Прийняття рішення в обмежений час. Рішення приймаються надто швидко, без належного врахування ризиків та їх наслідків. У разі скорочення штату рішення можуть приймати ті, хто не має відповідної підготовки та досвіду. Це може нанести значної шкоди стратегії розвитку організації.

4. Зростання випадків кібершахрайства. COVID-19 спричинив зростання різних форм шахрайства. Проблема забезпечення кібербезпеки є важливим питанням і включає викрадення особистих даних; даних персоналу, що працює дистанційно; продаж підробок в інтернеті; злом мереж та систем на корпоративному рівні тощо.

5. Несистемне дотримання принципів професійної етики. Кожен фахівець має нести відповідальність за дотримання принципів професійної етики у своїй сфері. Управлінський персонал має демонструвати лідерство, що ґрунтується на принципах етичності та прозорості. Таке дотримання етичних принципів матиме позитивний вплив на організацію на всіх рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Настають масштабні зміни в економіці, бізнесі, міжнародних відносинах, внутрішній політиці, соціальній сфері, медицині та поведінці людей. Пандемія стала перевіркою людства на здатність протидіяти загальноцивілізаційним

загрозам, організовуватися для вирішення нагальних проблем і робити правильні висновки.

Результати проведених досліджень дають підстави зробити висновок, що раніше багато організацій взагалі не брали до уваги етичні питання в професійній діяльності, вважаючи їх просто надуманими. Проте COVID-19 висунув цей аспект на перший план, показавши вплив основоположних принципів професійної етики на організаційний розвиток та на повсякденне життя фахівців. Етичні проблеми стали актуальними майже в усіх сегментах професійної діяльності.

Розробляючи план повернення до звичного режиму життя, варто поставити критичні питання, які допоможуть підготуватися до передбачуваних і етичних наслідків бізнес-рішень. І зрештою, коли пандемія закінчиться, нам все одно доведеться дивитися один одному в очі, а не тільки на екран.

Список використаних джерела:

1. Світовий центр даних. URL: <http://wdc.org.ua/uk/covid19-project>
2. Future Possibilities Report, Unated Nations Organization, 2020. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf
3. McKinsey&Company. URL: <https://www.mckinsey.com/>
4. Мазур В.С. Етика бізнесу в сучасних умовах господарювання. *Virtus: Scientific Journal*. Editor-in-Chief M.A. Zhurba # 7, 2016. С.262-265
5. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
6. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері: Матеріали науково-практичної студентської конференції / 12 травня 2020 р., м. Київ / Упоряд. : Фурашев В. М., Петряев С. Ю. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2020. 196 с.
7. Association of Chartered Certified Accountants. URL: <https://www.accaglobal.com/ubcs/en.html>

References:

1. World Data Center. Available at: <http://wdc.org.ua/uk/covid19-project>

2. Future Possibilities Report, United Nations Organization, 2020. Available at: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf
3. McKinsey&Company. Available at: <https://www.mckinsey.com/>
4. Mazur, V.S. (2016) Etyka biznesu v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya. Virtus: Scientific Journal, 7: 262-265.
5. Konventsiya pro zakhyst prav i hidnosti lyudyny shchodo zastosuvannya biolohiyi ta medytsyny: Konventsiya pro prava lyudyny ta biomedytsynu. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
6. Furashev, V.M., Petryaev, S. Yu (2020) Vplyv pandemiyi koronavirusu COVID-19 na prava, svobody i bezpeku lyudyny v informatsiyi sferi. 2020 Naukovo-praktychna student'ska konferentsiya. Kiev (Ukraine), 196 c.
7. Association of Chartered Certified Accountants. Available at: <https://www.accaglobal.com/ubcs/en.html>

INFLUENCE OF THE COVID-19 PANDEMIC ON TRENDS IN DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL ETHICS

Samsonova V.V.

Abstract. The COVID-19 pandemic has created unprecedented challenges for businesses and organizations in the public and private sectors around the world. It has forever changed the business environment and pushed companies to a turning point in technology change. The catastrophic consequences of the pandemic for human health, its psychological endurance, emotional resilience and moral consciousness are striking.

The results of the study show that in the near future it is necessary to prepare for overcoming the consequences of the pandemic not only in terms of medical and practical aspects, but also in terms of ethical issues.

The article considers the challenges and consequences of the COVID-19 pandemic for the world economy, professional moral norms. Six megatrends that transform the world after the end of the pandemic, identified by the United Nations, including the advent of the big data economy: hyper-connected society; the wellbeing economy; low-carbon economy; the circular economy; the bio growth economy; the experience economy.

It is noted that the likely emergence of new approaches to professional activities may create new threats or affect the level of previously identified threats to the basic principles of professional ethics and lead to certain ethical dilemmas in the performance of professional duties.

These examples of the application of the basic principles of professional ethics in modern conditions will help to formulate the necessary ethical values for each person and better guide professionals in solving complex problems that currently arise in decision-making and create an ethical infrastructure that will improve the culture of business management at the operational and strategic levels. This will increase the efficiency of managing the economic development of the country.

The emphasis is on the ethical responsibility of professionals in any field in the post-pandemic period. The results of the study suggest that the risk of discrediting ethics increases against the background of a pandemic. The article outlines the main directions of overcoming these challenges, trends in the development of professional ethical systems. There is a growing need for ethical regulation of professional behavior and actions in vital areas of human life.

Key words: professional ethics, the COVID-19 pandemic, economics, morality, principles of ethics, ethical norms.

UDC 330.341.1:334.72(477)

A THEORETICAL BASIS OF STARTUPS DEVELOPMENT IN THE INNOVATION SPACE OF THE STATE

O. SOVA, PhD in Economics, Assistant Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0001-6386-6432

E-mail: sovy@ukr.net

A. GANOTSKA, Graduate Student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: agano@ukr.net

Abstract. *The authors emphasize the acute relevance of the topic of startup development because the high speed of information exchange causes changes in the field of innovation. A startup is defined as the process of introducing a newly created enterprise to the market in a short time with an innovative project at a minimal cost. The essence and characteristic features of a startup are given. The scheme of interaction of the entrepreneur-manager of the business project with the potential consumer of services is presented. The classification and description of startup development stages (pre-seed stage, seed stage, startup stage, growth stage, expansion stage, exit stage) are demonstrated. It is emphasized that the successful creation and development of a startup requires a favorable environment at each stage of development of the newly created business entity.*

The article substantiates the need to reveal the innovative potential of startups, in particular the involvement of highly qualified human resources, the creation of appropriate infrastructure and startup ecosystems.

Ukraine's place in the ranking of innovation of the world's economies is assessed. An important achievement is the twenty-seventh place of Ukraine in the overall ranking of "knowledge and research results".

Features of the theory of startup management in the domestic sphere of education are considered. An example of the most famous program to support innovations and startups at universities in Ukraine is given.

The article analyzes the information on the state funding of innovation and technology transfer activities during 2016–2018. The priority directions of innovation activity under the budget financing of innovations and technology transfer in Ukraine are defined.

The authors identify the current problems associated with the functioning of startups, outlines ways to overcome these problems. The development of the innovative business environment, startups, traditional business in Ukraine stimulates scientific and technological progress, promotes the introduction of the latest world achievements, so it is necessary to develop this area of activity.

Keywords: *innovation, startup, fintech development, investment, management, efficiency of the project, education, budget financing.*

Introduction. In recent decades, the information technology industry has become a driving force for the competitiveness of the world economy. The development of fintech has changed the ways and methods of management, which has led to a rethinking of approaches to management, knowledge acquisition, innovation, creation of new business models for enterprises, and more else. With the spread of information technology, startup companies are developing rapidly, which are flexible to market needs and offer specific solutions for their target audience.

Educational innovations include updating the content of education, methods, forms of teaching and education, development and implementation of new and dissemination of existing pedagogical systems. They are aimed at changing and improving all components of education and are systemic in nature.

Quality education is one of the most attractive areas for investment in the modern world. A person with right skills and knowledge will always find new opportunities for development and self-realization. Therefore, the topic of innovative startups in the information and educational environment is relevant in terms of the growing demand for education as a tool for professional and social mobility.

Analysis of recent researches and publications. The following authors studied the tools of innovation management and evaluated multidirectional startups: S. Blank [3], A. Colombelli, J. Krafft, M. Vivarelli [5], L. Dobryk [6], L. Shynkaruk [9], N. Sytnik [12], and other scientists and economists. In the article, we will focus on positioning the startup in the innovation space of the state.

Purpose. The purpose of the article is to determine the directions of expansion the innovative startups in the information and educational environment of the state.

Methods. In the process of research, such scientific methods were used as observation, comparison, measurement, an ascent from the abstract to the concrete, method of a statistical grouping, tabular, which allowed to form a logically combined array of theoretical information with a valuable practical component.

Results. The technology of startups in the educational space offers a new form of learning that will ensure the mobility of teachers and students, the ability to use modern gadgets and internet applications will form active thinking and creativity.

“The rapid social change from an information and knowledge society to a creative one has brought about various forms of the venture” [4, p. 1]. Startups are the lifeblood of our economy and innovation across the globe. They create jobs, new products, and dreams.

Startup – the process of entering the market of a newly created enterprise with an innovative project, usually in the short term and with minimal investment [7].

The successful startup implies that:

- there is a very good and unique idea (product or service) that customers will focus on;
- a well-thought-out and described company development plan, business plan;
- involves a strong team that will be able to develop and implement an innovative idea in a product or service;
- there is a strategy for the investor to leave the project;
- an obvious opportunity to earn.

Figure 1 outlines the main positions of the interaction of the entrepreneur-manager of the business project with the potential consumer of services provided.

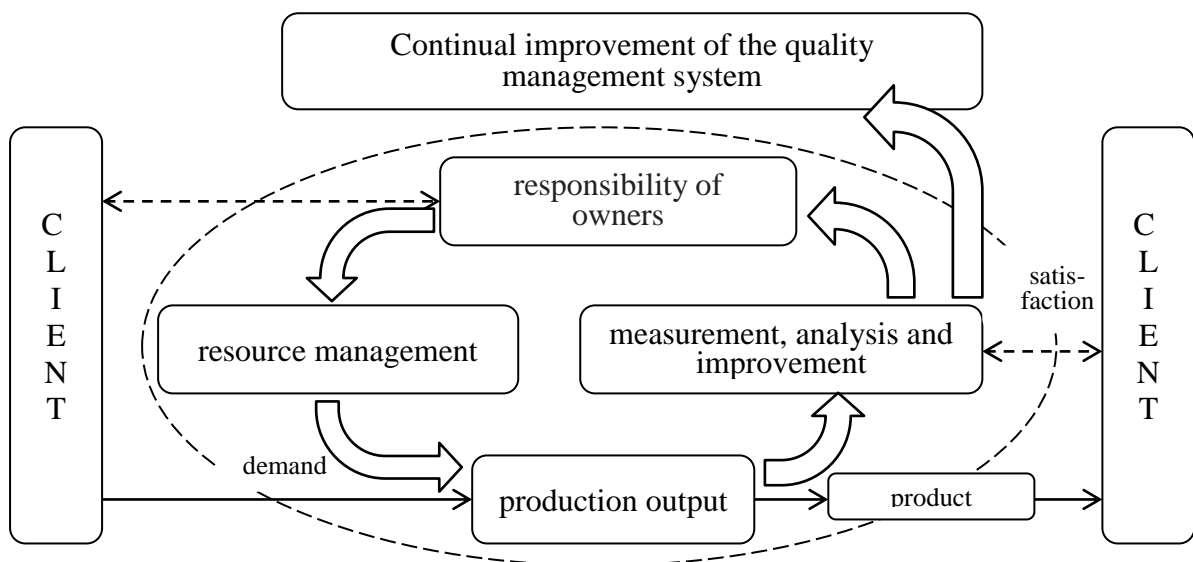

Fig. 1. Organizational efficiency of the project when starting your own business

Source: compiled by the authors.

Every startup should be considered as a project that has certain stages of its development. The division into stages is approximate and depends on the purpose and direction of the startup, the scope of its activities and other criteria that will affect the speed of development, and the number and level of investment in the startup. Therefore, there is no universal approach to describing the development of startups. The most frequently mentioned abbreviated classification of stages of startup development, according to which the startup goes through 6 stages in its development [1, p. 9–12]:

1. Pre-seed – stage of the idea. It includes the time from the idea to the commissioning. At this stage, there is nothing but the idea under discussion.

2. Seed stage – the market is studied, previously made tasks are implemented, a business plan is created and the project is tested. This is the stage when the company entered the market, new customers appeared, and investments appeared. Funding rule is used: 3F (Family, Friends, Fools). Also, it makes sense for startup developers at this stage to apply to the accelerator, business incubator, or participate in competitions that support innovative entrepreneurship.

3. Startup stage. The task of startup's participants is to set up a product promotion system and look for sources of funding. The ideal option is to find a business angel, a person who calculates the prospects of the project and wants to invest in it their own funds, experience, and contacts. Another source of funding at this time is crowdfunding.

4. Growth stage – is characterized by the presence of an existing company that makes a profit, occupies a prominent place in the market and is popular among users of the product.

5. Expansion stage. At this stage contracts are concluded for the sale of goods, services, technologies, sales outlets are opened, the number and quality of advertising to attract users on the Internet increases.

6. Exit stage. The startup project has turned into a serious business, there is a high payback, the company is a team of highly qualified specialists, and their work is

well-established. At this stage, investors who invested in the early stages, decide to sell their shares or receive income in the form of dividends.

Successful creation and development of a startup require a favorable environment, namely access to finance and knowledge.

The authoritative rating (The Global Startup Ecosystem Ranking) of the American research company Compass determines the success of the case according to five evaluation criteria [10, p. 36]:

- 1) efficiency of investment use (activity);
- 2) availability and amount of venture financing;
- 3) opportunities to enter national and international markets;
- 4) qualification and level of salaries of startup participants;
- 5) previous experience of participants in the development of startups.

Everything that surrounds us – science, culture, medicine – contains education in its foundation. It makes you think critically, doubt, prevents manipulation, fraud and is the key to the development of civilization. Modern people live in a world of digital technology, a world of quick solutions and emergencies. These realities require new views on the education system and it is in this area that many creative startups are emerging.

At the beginning of the 2019/20 academic year, there were 619 higher education institutions in Ukraine. The number of students who received higher education in these institutions was 1440 thousand people [11].

However, education in Ukraine is mostly limited to obtaining a diploma or continuing one's career in the scientific field, which is often detached from the needs of the market. In the world, in order to stimulate the development of entrepreneurship at universities, there is a tendency to form incubators of academic entrepreneurship.

The locomotive of Ukrainian innovative competitiveness is human capital. Its effective implementation is the key to gaining a competitive advantage.

In Ukraine, the most well-known program to support innovation and startups at universities is the Sikorsky Challenge business incubator, established in 2014 to encourage innovation and entrepreneurship at National Technical University of

Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, as well as to attract investment for startup projects and launch successful startup companies [8].

Based on the best world practices, systematic support has been launched for those promising Ukrainian projects that are not yet large enough to be in the field of view of classic investors. The Ukrainian Startup Fund is a country-wide investment program that funds the most talented Ukrainian entrepreneurs. Target sectors we are seeking to fund include but are not limited to AI, AR/VR, BigData, Blockchain, Cyber Security, Defense, Medical and Healthcare, Travel, FinTech, EdTech, Robotics, Professional Services, Manufacturing, Ecommerce, IoT [14].

Startup Ranking service, based on the analysis of the number of startups in 137 countries, has developed a rating in which Ukraine in 2018 took 42nd place (215 startups), ahead of Lithuania and Estonia. The first place in the ranking is occupied by the United States – 45004 startups, the second place by India – 5203 startups, and the third by the United Kingdom with 4702 startups. To evaluate the startups themselves, the service uses the SR Score [10].

SR Score is a number from 0 to 100000, which is calculated as an integrated indicator that reflects the importance of a startup on the Internet and its impact on social networks. SendPulse has the highest rating of Ukrainian startups – 238 positions out of 83313 SR Score.

In the 2018 ranking – the Global Innovation Index of the countries with the most innovative economies – Ukraine ranked 43rd, down one position compared to the previous year. According to the rating, the amount of funds as a percentage of GDP that Ukraine spends on research and development has a coefficient of 44; productivity – 50; presence in the economy of high-tech companies – 34; the number of registered patents and the number of researchers – 27 (Fig. 2) [13].

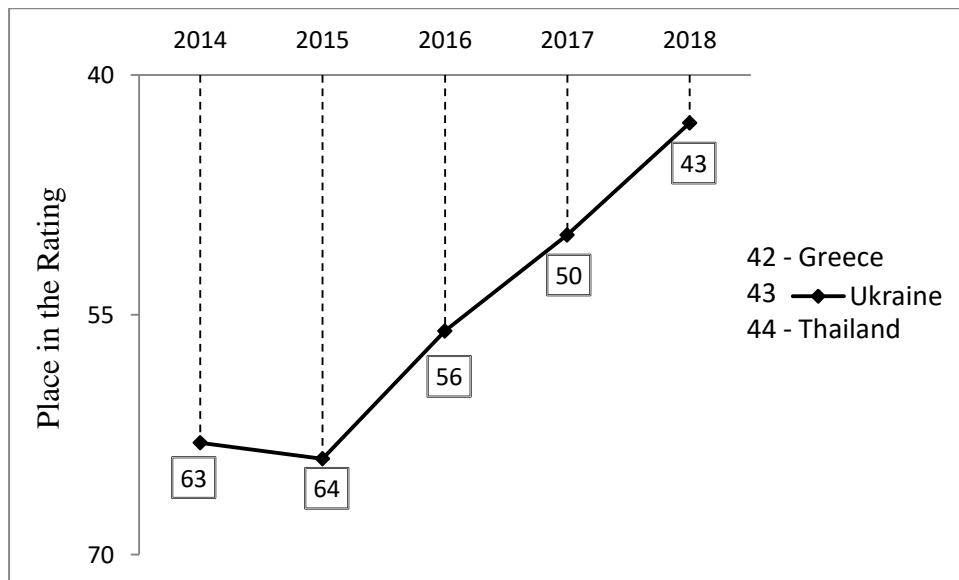

Fig. 2. Ukraine's place in the Global Innovation Index

Source: compiled by [13].

At the same time, according to the sub-index “knowledge and results of scientific research”, Ukraine is in a high 27th place in the overall ranking [13].

In 2018, information about the financing of innovation and technology transfer activities from the state budget was provided by three main administrators, namely: the Ministry of Education and Science of Ukraine (MES), the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (NAAS). The total budget funding for strategic priorities of innovation and technology transfer activities in 2018 amounted to 291452,83 thousand UAH, or 94.9 % of the total budget funding for innovation, which is 12.5 % more than in 2017 [10] (Table 1).

1. Budget financing of innovation and technology transfer by strategic priority areas in Ukraine, thousand UAH

№	Priority areas innovation activity	Total		
		2016	2017	2018
1.	Development of new technologies of energy transportation, introduction of energy efficient ones, resource-saving technologies, development of alternative energy sources	20101,96	15212,73	17094,31

2.	Development of new technologies for high-tech development of the transport system, rocket and space industry, aircraft and shipbuilding, armaments and military equipment	6274,01	11710,93	18729,10
3.	Development of new technologies of material production, their processing and connection, creation of the industry of nanomaterials and nanotechnologies	16345,33	35979,56	45315,30
4.	Technological renewal and development of agro-industrial complex	115563,30	151412,50	153444,23
5.	Introduction of new technologies and equipment for quality medical care, treatment, pharmaceuticals	5023,95	4871,42	5356,06
6.	Wide application of technologies of cleaner production and environmental protection	23687,27	29182,88	32213,93
7.	Development of modern information, communication technologies, robotics	7562,39	10759,69	19299,91
Total		194 558,20	259 129,71	291 452,84

Source: compiled by [13].

In relation to GDP, the specified amount of funding in 2018 was 0.0082 % (in 2017 – 0.0087 %, in 2016 – 0.0082 %), in 2018, the real funding of strategic priorities of innovation was carried out at the level of 2016 despite the growth in absolute terms of funding. In 2018, the amount of funding of two managers out of three amounted to a total of 95.6 % and was distributed between the NAAS (51.1 %) and the MES (44.5 %). At the same time, compared to 2017, the share of the MES funding increased by 6.8 p.p., while the share of the NAAS decreased by 6.2 p.p., the share of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine – 0.6 p.p.

Expenditures on innovation activity were directed to five of its types (in 2017– to three), of which the largest share – to the type of innovation activity “Other” – 269876,83 thousand UAH or 92.6 % of total expenditures), which mainly involves the implementation of “Research & Development” on behalf of enterprises/organizations. At the same time, compared to 2017, there was a nominal increase of 13.7 % in the amount of funding for this type of activity [10].

At this stage of business development, there is a significant rise in the development of Ukrainian startups, which are developing quite rapidly and have many users. But the low interest of the state in modern innovative projects forces

young companies to cooperate with foreign investors who help to implement projects and become competitive. That is why it is necessary to promote the effective functioning of startups in Ukraine, to create mechanisms to increase the effectiveness of their activities in the domestic market, and to recognize the importance of innovative technologies for the successful development of Ukrainian enterprises.

“One of the key factors behind the startup success is finding enough financial resources to develop an idea, especially in a phase when the startup does not generate revenue” [2, p. 239]. Turning a great idea into a business requires careful planning and strategic execution. However, it should be understood that the development of innovations and startups is a very dynamic process that must keep pace with market trends and unite the interests of all participants in the ecosystem because everyone has their own goal: a startup – to implement their project; business angels, investment funds – it is profitable to invest their resources; the state – that innovative enterprises pay taxes and develop in its territory; in universities – to have high world rankings among applicants and additional sources of income.

Discussion. Thus, today education, as one of the types of economic activity, is an integral part of the market economy of Ukraine. At the same time, the economic condition of education in Ukraine is characterized by significant imbalances. The key problem of economic relations in the field of education in Ukraine is the inconsistency of the current economic mechanism with the principles of a market economy.

The current mechanism of budget financing for education does not allow introducing such a tool to increase the efficiency of economic activity as competition between educational institutions, as a result of which the educational institution as an economic entity can receive additional funds for better results of its educational activities.

Among the many issues regarding the prospects for the development of startups in Ukraine should be highlighted the following:

- setting up a constant interaction of startups with the science, the state and management consulting institutions;

- realization of the startup potential of Ukraine through the construction of an effectively functioning management education system and appropriate infrastructure;
- expanding the investing's concentration in the company only at the initial stage of launch;
- insufficient investor awareness of all risks;
- such problem as a lack of real market testing for the startup solution;
- professionalization of management economy, taking into account the specifics of startup activities and cooperation of the professional chain “education-business-state” etc.

To integrate into the European science and technology space, startup owners need to study the potential of the planned business, environmental risks and government funding programs.

References:

1. Bab'jachok, R. I., & Kuljchycjkyj, I. I. (2018). Osnovni tendenciji rozvytku startapiv v Ukrajinii – problemy, pereshkody i mozhlyvosti [The main trends in the development of startups in Ukraine – problems, obstacles and opportunities]. Retrieved from <https://www.civic-synergy.org.ua/2018/04> (in Ukrainian).
2. Bednar, R., & Tariškova, N. (2017). Indicators of startup failure. *International scientific journal «Industry 4.0»*, 5, 238-240.
3. Blank, S. (2013). Why the lean start-up changes everything. *Harvard Business Review*, May, 1-9.
4. Boyoung, K., Hyojin, K., & Youngok, J. (2018). Critical Success Factors of a Design Startup Business. *Sustainability*, 10, 1-15.
5. Colombelli, A., Krafft, J., & Vivarelli, M. (2016). To be born is not enough: the key role of innovative startups. Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp9733.pdf>
6. Dobryk, L. A. (2017). Finansovi umovy rozvytku innovacijnogho biznes-seredovyshha startapiv i tradycijnogho biznesu v Ukrajinii: zahaljni rysy ta vidminnosti [Financial terms of innovative business environment startups and traditional businesses in Ukraine: common features and differences]. *Efektivna ekonomika*, 4. (in Ukrainian).
7. How to Develop a Business Plan. (2020). Retrieved from https://www.ncsbc.net/images/biz_plan_start_up_guide.pdf
8. Innovative Ecosystem «Sikorsky Challenge». (2020). Retrieved from <https://www.sikorskychallenge.com/startup-school-en>

9. Shynkaruk, L. V. (2017). *Upravlinnja jakistju nadannja osviticnikh poslugh* [Quality management of educational services], Conference proceeding “Rozvytok suchasnoji osvity: teorija, praktyka, innovaciji”. Kyiv: Milenium.
10. Stan innovacijnoji dijajlnosti ta dijajlnosti u sferi transferu tekhnologij v Ukrajinu u 2018 roci: analitychna dovidka [The state of innovation and technology transfer activities in Ukraine in 2018: analytical reference]. (2019). T. V. Pysarenko, T. K. Kvasha et al. Kyiv: UkrINTEI. (in Ukrainian).
11. State Statistics Service of Ukraine releases. (2020). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (in Ukrainian).
12. Sytnik, N. I. (2017). Ekosystema startapiv jak skladova innovacijnoji ekosystemy [The Ecosystem of Startups as a Component of the Innovation Ecosystem]. *Biznes Inform*, 8, 89-94. (in Ukrainian).
13. The Global Innovation Index. (2020). Retrieved from <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
14. The Ukrainian Startup Fund. (2020). Retrieved from <https://usf.com.ua/en>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СТАРТАПІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ДЕРЖАВИ

О. Сова, А. Ганоцька

***Анотація.** Авторами підкреслено гостру актуальність теми розвитку стартапів, адже висока швидкість обміну інформацією викликає зміни й у сфері інноваційної діяльності. Розкрито сутність і характерні риси стартапів. Унаочнено схему взаємодії підприємця-керівника бізнес-проєкту з потенційним споживачем послуг. Надано класифікацію та опис стадій розвитку стартапів (стадія попереднього насіння, стадія насіння, стадія запуску, стадія росту, стадія розширення, стадія виходу). Підкреслюється, що для успішного створення та розвитку стартапу потрібні сприятливі умови на кожному етапі розвитку новоствореного суб'єкта господарювання.*

У статті обґрунтовано необхідність розкриття інноваційного потенціалу стартапів, зокрема залучення висококваліфікованих людських ресурсів, створення відповідної інфраструктури та екосистем стартапів.

Оцінено місце України у рейтингу інноваційності економік держав світу. Розглянуто особливості теорії управління стартапами у вітчизняній сфері освіти. Наведено приклад найвідомішої програми підтримки інновацій та стартапів при університетах України.

Проаналізовано інформацію про державне фінансування інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій за 2016–2018 роки. Визначено пріоритетні напрями інноваційної діяльності у разі бюджетного фінансування інновацій та трансферу технологій в Україні. У сучасних умовах спостерігається значне піднесення в розвитку українських стартапів, які досить швидко розвиваються й мають багато користувачів. Але мала зацікавленість держави в сучасних інноваційних проєктах змушує молоді

компанії співпрацювати з іноземними інвесторами, які допомагають втілити проекти в життя та стати конкурентоспроможними.

У статті визначено проблеми сьогодення, які пов'язані з функціонуванням стартапів, окреслено шляхи їхнього подолання. Розвиток інноваційного бізнес-середовища, стартапів в Україні стимулює науково-технічний прогрес, сприяє впровадженню новітніх світових досягнень, тому необхідно розвивати цю сферу діяльності.

Ключові слова: *інновації, стартап, розвиток фінансових технологій, інвестиції, управління, ефективність проєкту, освіта, бюджетне фінансування.*

UDC 657.1

AGRICULTURAL ENTERPRISE MANAGEMENT REPORT

H. V. UMEROVA, Graduate Student*, Department of Accounting and Taxation

ORCID 0000-0001-9532-7265

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: ann.umerova@nubip.edu.ua

Abstract. *The article is devoted to the organizational and basic procedures of the Management Report's structural synthesis and informational content. This reporting form introduction is due to the implementation of the Directive 2013/34/EU provisions "On annual financial statements, consolidated financial statements" in the legislation of Ukraine. Accordingly, the requirement has been established for large enterprises, including public interest entities, to prepare a Management Report concerning the financial and non-financial information disclosing.*

Management Report is an information support source and a comprehensive assessment of the state and potential, financial, economic, social, labor and environmental enterprise activities, identified risks and uncertainties, etc. The information obtained allows both internal and external users to assess the consequences of the enterprise activities impact on the environment, society and the economy, in particular, the certain segment development potential.

Domestic and international regulatory support on the Management Report preparation has been analyzed as part of the study. The Management Report content has been proposed in accordance with the requirements of different management levels particularly concerning disclosing relevant information on agricultural enterprise activities in economic, social and environmental areas.

The implementation of these recommendations will provide information on the results and specifics of agricultural enterprise activities; the headcount analysis and the social policy state in general at enterprises; impact on the environment and mechanisms to minimize it. It also has determined that disclosing these key performance indicators contributes to the increase in information transparency, accountability and comparability, as well as agricultural enterprise investment attractiveness and sustainable development.

Keywords: *Management Report, non-financial reporting, economic, social and environmental indicators, risks, public interest entities, agricultural enterprises.*

Introduction. Harmonization of Ukraine's accounting and financial reporting takes place by approaching European norms and international standards for doing business. This is due to the need to meet data requirements significantly for internal

* Scientific supervisor – Doctor of Economic Science, Professor Ye. V. Kaliuha

and external users in terms of disclosing both financial and non-financial information by business entities in accounts and records. Lack of list, structure, and content of non-financial indicators in accounts and records approved at the legislative level leads to an inability to satisfy the stakeholders' requests on the business entities state and development potential, their impact on the economy, the environment, and society as a whole, identify all possible risks and uncertainties faced by enterprises by their practice. Therefore, there is a need to ensure the relevant financial and non-financial information disclosing in the Management Report in order to increase the business entities' transparency, their investment attractiveness, and sustainable development. Presently, agricultural enterprises experience problems with the Management Report drawing up. This determines the relevance of the methodological development for the Management Report informational content, in the light of the area-specific features.

Analysis of recent researches and publications. The works of many scholars are devoted to theoretical and practical issues on the content and structure of the Management Report drawing up, in particular: T. A. Bondar, O. V. Handziuk, Ye. V. Kaliuha, L. H. Lovinska, D. V. Liudvenko, A. V. Ozeran, Ya. V. Oliinyk, V. P. Panteleieva, N. O. Tomilova and others.

Based on the research results conducted by L. H. Lovinska, Ya. V. Oliinyk, and T. A. Bondar [6], methodology proposals on the Management report structure and informational content of domestic enterprises have been highlighted. In addition, L. H. Lovinska [5] lists the Management Report components, its objectives, and area of application, while T. A. Bondar [1] highlights the Management Report drawing up phases. In the work of Ye. V. Kaliuha [4], the regulatory support of the extractive sector, which will contribute to the theoretically grounded structuring of the Transparency Report, has been analyzed. Research by A. V. Ozeran [10] has shown that the Management Report is an integral part of the financial statements. Research results by D. V. Liudvenko and N. A. Tomilova [7] have become the livestock section presentation in the Management Report concerning disclosing the accounting

information on engineering and manufacturing, financial, and economic indicators of livestock products.

At the same time, the analysis of recent research by leading scholars on the state and development of non-financial reporting, namely the Management Report, determines the relevance of the consideration for vulnerabilities in the Management Report methodological and organizational support.

The purpose of the article is to develop methodological proposals for the Management Report structure and informational content to the requirements of different management levels particularly concerning disclosing the relevant information about agricultural enterprise in economic, social, and environmental areas.

Materials and methods of research. During the research, the following methods of cognition were used: induction and deduction, analysis and synthesis, comparison, systematization, classifications, etc.

Results of the research and their discussion. Within the framework of implementing the Directive 2013/34/EU provisions “On annual financial statements, consolidated financial statements” [15], amendments have been made to the Ukrainian legislation “On accounting and financial reporting in Ukraine” [12], there has been established a requirement for certain business entities to draw up a Management Report. It contains financial and non-financial information characterizing the enterprise state and development potential; reveals the risks and uncertainties of its activities. Large enterprises, including public interest entities, are obliged to submit it, while medium-sized enterprises have the right to submit a Management Report in abridgment, highlighting only the financial indicators of their activities. Micro and small businesses grant relief from submitting the Report. Selected businesses must draw up and submit a Management Report together with the financial and consolidated financial statements and publish it on the company’s website since 2018. As of 01.01.2020, the number of large-sized entities, obliged to draw up a Management Report, totaling 517 units, including agricultural enterprises –

33 units [11]. It should be noted that namely these enterprises play a decisive role in the domestic economy.

Agricultural enterprises, engaged in the crop production, operate within the venturousness and uncertainty; this is due to external factors (reduced public support for agricultural sector, seasonality and instability of production due to various natural and climatic factors, the agricultural effective crediting underdevelopment) and internal ones (outdated plant, lack of innovation, lack of current assets). The solution to these problems is possible under the condition of data intelligence of the crop production manufacturing in accordance with the market relations requirements. The necessity for drawing up a Management Report is due to the need for internal users to understand synergies between both the enterprise performance and the outside processes, which, in turn, helps to reduce polluting emissions, improve conditions, and increase the gross rate of productivity; improve business reputation, increase enterprise investment attractiveness; comply with regulations applying to domestic enterprises. In addition, the external users' requirements (shareholders, suppliers, contractors, investors, scientists, media, community) in obtaining information on the business entities prospects and their impact on the environment is an important factor in disclosing the non-financial performance index of large enterprises in accounts and records. In this regard, when the Management Report is drawing up, it is necessary to disclose relevant enterprise information, which will help stakeholders make decisions concerning its impact on the economy, environment, society, and the effect of activities. This ensures transparency of business entities, favorable investment climate, stability in the enterprise development, etc.

Thus, the form, structure, and content of the Management Report is not regulated and generated by enterprises independently in any form, taking into account the Methodological Recommendations for its drawing up [13] (Table 1). Conducted analysis of the Management report proposed structure has shown that it includes 10 areas. As far as we are concerned, the most significant areas among them are operating results, environmental aspects, social aspects, HR policy, and risks. In

particular, these areas need to be paid attention when developing the content proposals.

In addition, Directive 2013/34/EU “On annual financial statements, consolidated financial statements” [15] states that the Management Report is a balanced and comprehensive analysis of financial and non-financial indicators, in particular, it discloses precise information on the enterprise development and its state, the environment and personnel, financial risk management policies, including price, credit, liquidity risk, and flow of monies.

1. Management Report information disclosing in compliance with Methodological Recommendations on the Management Report drawing up

S. No.	List of areas	List of indicators
1	Organizational pattern and activity description	Organizational pattern of the enterprise; strategy and goals; geographical and sectorial services; enterprise share in the market segment, etc.
2	Operating results	Operating results taking into account the enterprise development potential.
3	Liquidity and legal liability	Assets that ensure timely fulfillment of liabilities; accountable liabilities, their types and terms of payment; indirect liabilities, their types and assessment of possible influence on the liquidity; factors that affect or may affect liquidity in the future.
4	Environmental aspects	Indicators characterizing rational use of water; waste management; greenhouse gas emissions; energy consumption.
5	Social aspects and HR Policy	Total number of employees and proportion of women in executive positions; encouraging employees; labor protection and safety; occupational training and education; equal employment opportunities; respect for human rights; efforts to crack down on corruption and bribery.
6	Risks	The enterprise policy for managing operational and financial risks with a description of their impact on activities; tools used to reduce the impact of these risks on its activities, etc.
7	Research and innovations	Research, innovative activities and R&D products carried out by the enterprise; costs for such activities and their impact on activities.
8	Financial investments	Financial enterprise investments in other enterprise securities, in associated undertakings, subsidiaries, etc.
9	Development potential	The enterprise further development potential, taking into account the risks and challenges to implementing the activities.
10	Corporate management	Staff of governing bodies, corporate governance strategies; the shareholders' structure and their shares in corporate stock; securities holders with special control rights; the enterprise activities concerning transactions with own shares; principal features of the internal control system; dividend policy; improving corporate governance, etc.

Source: formed by [13].

In exchange, this requires disclosing information on the main risks at the enterprise, their incidence on the activity and the external environment, causes of occurrence and measures to prevent risks. In addition, in accordance with the Directive 2014/95/EU provisions “On disclosing non-financial and diversified information by individual large enterprises and groups” [16], the Management Report must disclose information on a simple description of the ongoing enterprise model, the business entity policy concerning environmental and social aspects, employment issues, respect for human rights, corruption and bribery control, the above-mentioned policies results that have been achieved, noteworthy risks and key non-financial indicators relating to the relevant business.

Thus, domestic and international regulatory documents contain a wide list of indicators that can be highlighted in the Management Report in order to provide enterprises with a choice to disclose relevant information on the state and business development, impact on the environment, etc. It should be noted that when choosing digital indicators in most cases, preference should be given to those that do not require counting and are formed according to source documents, accounting registers, financial, statistical, and tax and management statements. The Management Report should be presented in such a way as to provide users with the ability to compare it with similar enterprise information for the same period last year, as well as with other business entities. Disclose policy may vary only if it leads to disclosing information on quality improvement as well as the Report as a whole [8]. This, in turn, ensures Management Report intersectoral comparability of various enterprises as well as standardization of approaches to draw them up.

As for the agricultural enterprise Management Report preparation, it is necessary to pay attention to the key indicators of the economic, environmental, and social areas, risks and uncertainties. As part of the research, the domestic legal and regulatory framework analysis [12; 13], European Directives [15; 16], and non-financial recording of domestic agricultural public interest entities [3, 9; 14; 17] has been carried out. On this basis, proposals for the Management Report informational

content have been formulated in terms of disclosing relevant information on the economic, environmental, and social areas of agricultural enterprises (Table 2–4) in order to reflect the specifics and technological characteristics for crop production. It should be noted that a considerable part of the Management Report should be occupied by descriptive information as confirmation of digital data in dynamics as well as in an analytical context in various areas in order to increase the pro-forma financial statement benefits to meet users' needs.

The leading economic indicators of agricultural enterprises (see Table 2) are not complete and may vary depending on the enterprise goals.

2. Key performance indicators of agricultural enterprises in the economic area

S No.	Indicator	For the accounting period	For the same period last year	Projection data specifying the change reasons
1	Gross output, thousand tons			
<i>1.1.</i>	<i>Predecessors of agricultural crops</i>			
<i>1.2.</i>	<i>Plant protection products</i>			
<i>1.3.</i>	<i>Seeding rate</i>			
2	Cost of goods sold, thousand UAH			
3	Net operating income, thousand UAH			
4	Taxes and charges, thousand UAH			
5	Crop production area, hectare			
<i>5.1.</i>	<i>Soil treatment</i>			
<i>5.2.</i>	<i>Soil fertilization</i>			
6	Land share rent charges, thousand UAH			

Source: formed by the author.

It is worth noting that the represented data for the accounting period as well as for the same period last year are reported according to process card, financial statements (Balance (Statement of affairs) and Profit and Loss Account (Statement of total income)) and statistical statements (Statement of crop production area (form No. 4-ag), Report on the area and gross collection of agricultural crops, fruits, berries and grapes (form No. 29-ag), and the Report on leading economic indicators of agricultural enterprises (form No. 50-ag)). The projection data generation and their justification allow familiarizing stakeholders with the dynamics of their further development.

One of the leading economic indicators characterizing agricultural enterprise activities is the volume of cultivated current biological assets of crop products. In the Management Report, it is necessary to disclose information on the droppings structure, namely, preceding agricultural crops, depending on climatic conditions, location, and structure of cropping patterns. It is also advisable to cover information on preparing seeds for sowing, which involves the introduction of plant protection products: pesticides, pest control chemicals, fungicides, herbicides, microelements, depending on the type and variety of crops. Information on the protection products application and seed sowing rates should be disclosed comparing standard values with actual use in order to correlate these data and find out the deviation reasons.

An interrelated indicator of the volume of products grown is the land area allocated for sowing agricultural crops; it is possible to calculate crop productivity thanks to these indicators (dividing the volume of products produced by the crop production area). Protection from weeds, moisture conservation during sowing, fertilization and dosage compensation are the main tasks for dressing and fertilizing crop production area. As far as we are concerned, in the agricultural enterprise Management Report, it is necessary to disclose such technological features of the biological assets cultivation for crop production in order to analyze the decisions made on production methods, the volume of crop production received, incurred expenses for its cultivation.

Crop production costs, net operating income, and other economic indicators depend on the size of the crop production area, the soil dressing and its fertilizing. Besides, the majority of public interest entities for crop production use land under tenancy, therefore, in our opinion, the land share rental expenses are also a key indicator that needs to be highlighted in the Management Report.

The next area in the Management Report is social and HR policy indicators of the agricultural enterprise (see Table 3), which are mostly pulled from statistical reporting, namely the Labor Report (form 1-PV).

3. Key performance indicators of agricultural enterprises in the social area

S. No.	Indicator	For the accounting period	For the same period last year
1	The total quantity of regular employees		
2	Share of the seasonal labor force, %		
3	Proportion of women in executive positions, %		
4	The total quantity of non-personnel establishment workers		
5	Labor fluctuations		
6	Wages of regular employees, thousand UAH		
7	Wages of the seasonal labor force, thousand UAH		
8	Wages of female employees, thousand UAH		
9	Wages of non-personnel establishment workers, thousand UAH		
10	Average wages within the company, UAH		
11	Welfare expenditures, cultural and social services of employees, thousand UAH		
12	Costs for employee provision of housing, thousand UAH		
13	Costs for occupational training, thousand UAH		
14	Costs for job safety, thousand UAH		
15	Observance of human rights		

Source: formed by the author.

As far as we are concerned, in the HR policy context, it is necessary to disclose information on the employees' structure based on gender, highlighting the proportion of women in executive positions, as well as by wage labor type – regular and temporary staff. Besides, it is advisable to allocate the seasonal workers from the regular staff in order to determine their importance and role in performing agricultural work. And the staff turnover indicator allows to identifying its level, the enterprise slate of internal talent, the factors (salary level, lack of career growth, available jobs, corporate housing for non-resident workers, etc.), company losses, and measures to reduce staff turnover. The next group of the social policy indicators is the salary budget for regular (including seasonal workers and women) and temporary staff with disclosing information on the remuneration system and motivation, the salary budget structure (components of basic and extra wages, other incentive and compensation payments), etc. These data determine the average wage at the enterprise as a whole and compare it with the minimum wage determined by the legislation of Ukraine and the average wage within a particular area.

Labor maintenance costs that are not part of the payroll are important. These include social security costs (health insurance costs, a pecuniary compensation for retiring workers, enterprise costs to pay for treatment services for workers, etc.), cultural and social services (maintenance of canteens, dispensaries, sanatoriums, holiday centers, recreation camps, etc.), provision of housing (housing construction for employees, maintenance of the residential areas, which are on the enterprise books, etc.), vocational training (payment for training employees in higher educational institutions and establishments, advanced vocational training, professional training, and retraining, etc.), labor protection (providing employees with special clothing, footwear, and other personal protective equipment, performance appraisal system, etc.). The represented data disclose information on additional labor and social benefits for employees. And the human rights indicator contains information on job security for employees with disabilities and those of pre-retirement and retirement age. The information disclosing enables users to familiarize themselves with the social enterprise policies that provide social protection to such persons and improve their financial situation through employment.

In addition, information on the enterprise's impact on the environment in the Management Report should be disclosed in the enterprise environmental area (see Table 4).

4. Key performance indicators of agricultural enterprises in the environmental area

S. No.	Indicator	For the accounting period	For the same period last year
1	Soil fertilization		
2	Water abstraction, thousand cubic meter		
3	Common reset of sewages, thousand cubic meter		
4	Water use efficiency		
5	Energy volume, kilowatt-hour		
6	Total consumption of fuels, TJ		
7	Volume of greenhouse gases emissions, %		
8	Renewable energy, %		
9	Gross weight of waste products, tonne		
10	Volume of recovered wastes, tonne		
11	Volume of recycled wastes, tonne/thousand UAH		

Source: formed by the author.

Key indicators characterizing the agricultural enterprise's impact on the environment are soil fertility, use of water resources and energy, greenhouse gas emissions, wastes generation, recycling, and disposal. Soil degradation is observed during the long-term agricultural land use, mostly rented by large enterprises. That is why, it is important to cover in the Management Report relevant information on soil fertility indicators and a package of measures for protecting and preserving the productivity of agriculturally used areas, increasing their environmental sustainability and fertility. In turn, its achievement is facilitated by the construction of a just-in-time soil inventory and its qualitative characteristics, rational and environmentally friendly land use, the maintenance of soil fertility indicators in a stable state and their improvement through the compliance with measures to protect soils from negative natural and anthropogenic impacts or minimize the manifestation impact, etc. The represented data confirm the responsible attitude to land conservation and the willingness of agricultural enterprises to work on solving problems that arise.

In the process of crop products cultivating at agricultural enterprises, it is important to use water resources efficiently. In our knowledge, in the agricultural enterprise Management Report, it is necessary to reflect information on the total water use, with the water withdrawal point delimitation (surface, groundwater, sewages from other enterprises, municipal and other water supply systems) and the places of wastewater disposal (through pipes to public owned treatment facilities, into cesspools with removal to public owned treatment facilities, release into a water body after cleaning at own treatment facilities, etc.). The water use efficiency indicator is calculated by the ratio of the total volume of water intake to the volume of crop products. Disclosing such information to stakeholders means managing water resources responsibly.

Energy consumption during production, treatment, and storage of crop products affects the environment throughout the entire production cycle. In the Management Report on this issue, it is necessary to disclose data on the state of electricity and fuel consumption, information on energy consumption management, aimed at reducing

the electricity consumption in general and fuels from renewable sources (natural gas, diesel fuel, gasoline) and increasing fuel consumption from renewable sources (biogas, sunflower seed husks); this is an important component of sustainable enterprise development.

Greenhouse gas emissions by agricultural enterprises tend to increase [11]. The largest emission sources in crop production are synthetic fertilizers, natural gas burning, diesel fuel, and gasoline, etc. Therefore, the enterprise is obliged to provide information on pollution emissions and greenhouse gases, explain their generation reasons and the reduction strategy.

In the process of crop production, various types of both non-hazardous wastes (straw, grain waste) and hazardous ones (pesticide packaging, used storage batteries, and lubricants) are generated. As far as we are concerned, it is advisable to provide waste information in the behavioral practice context: repeated and multiple applications of waste products, composting, separation of valuable components, incineration, disposal at a landfill, transfer to contractual partner under an agreement, etc. Such analytical data decoding allows users to evaluate measures for preventing, collecting, transporting, sorting, storing, treating, recycling, recovering, weeding, decontaminating, and disposing of waste products.

In addition, when drawing up the Management Report, special attention should be paid to the risks and difficulties that agricultural enterprises face during their activities, and to highlight the management approaches. Agriculture is a risky field of activities because it depends not only on the financial and economic situation, but also directly on the natural and climatic conditions, soil fertility, and natural disasters. An effective risk management tool for crop products is agricultural insurance as a mechanism for a partial refund of losses in case of an agricultural product's dearth due to unfavorable weather and climatic conditions. In addition to the natural (production) risk, in the process of agricultural production, there appear technology-related, anthropogenic, radiological and eco-economic, market (price), institutional and financial risks. Technology-related risk arises as a result of water saturation of lands, soil pollution with chemicals, and, as a consequence, a decrease in yield,

deterioration of the soil quality characteristics. Disruptions of natural balance, loss of soil cover, nutrient depletion are the anthropogenic impact consequences on agriculturally used areas. Radiological risk arises from ionizing radiation materials in the environment and their entry into crop production. The use of environmentally hazardous technologies in agricultural production generates environmental and economic risks in agricultural enterprise activities [2]. Price risk is associated with price changes for seeds, fuel, plant protection products, etc. Changes in legislation create institutional risk. Credit instruments for enterprises are associated with financial risks. Taking into account the abovementioned arguments, this issue should be covered in a separate section of the Management Report. The description of significant risk types should cover both negative consequences as well as potential opportunities. This enables both external and internal users to assess the enterprise risks and uncertainties, and get acquainted with the enterprise management strategy to minimize risks for agriculture.

Conclusions and future perspectives. The research conducted allows us to assert that drawing up a Management Report regarding the proposed list of economic, social, and environmental indicators of agricultural enterprises contributes to an increase in information transparency, accountability, and comparability in the enterprise context compared with these areas of activity. In addition, it is worth noting that the Management Report should disclose relevant and descriptive information understandable to users regarding these key indicators using illustrative material (pictures, graphs, diagrams) to perceive and analyze such data.

The proposed recommendations implementation will make it possible to disclose information in the economic aspect on the agricultural enterprise results, its specificity and the activity technological features, in the social aspect – the headcount analysis and the social policy state in general at enterprises, and in the environmental aspect – impact on the environment and mechanisms to minimize it. In turn, this will satisfy the information needs of both internal and external users on the consequences of the enterprise performance impact on the domestic economy, in particular, the development of the crop production, the environment, and society.

References

1. Bondar, T. A. (2017). Zvit pro upravlinnia: etapy skladannia [The report about management: phases of compilation], *Suchasni tendentsii rozvytku obliku, opodatkuvannia, analizu i audytu: proceedings of international scientific and practical conference*. Kyiv: KNEU. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/23374/115-17.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukrainian).
2. Vovchak, O. D. (2005). *Strakhuvannya* [Insurance]. Lviv: “Novyi svit – 2000”. (in Ukrainian).
3. Sustainability Report for 2019 “Astarta-Kyiv”. (2020). Retrieved from <https://astartaholding.com/files/uploads/07e490bb8294f09d3f8cfdda3ea3017a.pdf>.
4. Kaliuha, Ye. V. (2017). Normatyvno-pravove zabezpechennia subiektiv dobuвної haluzi v konteksti formuvannia Zvitu pro prozorst [Regulatory and legal provision of the extractive industry enterprises in the context of the formation of the Transparency Report]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 4, 159-172. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2017_4_17. (in Ukrainian).
5. Lovinska, L. H. (2014). Vplyv yevrointehratsiinykh protsesiv na rozvytok bukhholderskoho obliku ta zvitnosti v Ukraini [The impact of european integration processes on the development of accounting and reporting in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 9, 21-30. Retrieved from http://finukr.org.ua/docs/FU_14_09_021_uk.pdf (in Ukrainian).
6. Lovinska, L. H., Oliinyk, Ya. V., & Bondar, T. A. (2018). Normatyvno-pravove zabezpechennia Zvitu pro upravlinnia pidpriemstv v Ukraini [Regulatory and legal basis for enterprise Management report in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 6, 19-44. Retrieved from http://finukr.org.ua/docs/FU_18_06_019_uk.pdf (in Ukrainian).
7. Liudvenko, D. V., & Tomilova, N. O. (2020). Zvit pro upravlinnia ta predstavlennia tvarynnytstva v intehrovanii zvitnosti [Management report and representation of animal husbandry in integrated reporting]. *International forum: problems and scientific solutions*, 32-37. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/3612/3533> (in Ukrainian).
8. Guidelines for the preparation of the Management Report from Kreston GCG. (2020). Retrieved from <https://kreston-gcg.com/ua/methodical-recommendations-for-the-training-of-zv%D1%96tu-about-the-management-of-kreston-gcg/>.
9. Non-financial report for 2019 Agro&Industrial holding “Mironivsky Hliboproduct”. (2020). Retrieved from <https://www.mhp.com.ua/library/file/mhp-nfr-final.pdf>
10. Ozeran, A. V. (2018). Zvit kerivnytstva: sutnist', struktura ta mistse u systemi finansovoi zvitnosti sub'iekta hospodariuvannia [Management report: nature, structure and place in the financial reporting system of the entity]. *Ekonomika i suspil'stvo*, 18, 983-993. Retrieved from http://www.economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/137.pdf (in Ukrainian).

11. The official site of the State Statistics Service of Ukraine. (2020). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ns/vzap/arch_vzrap_u.htm.

12. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). Pro bukhhalters`ky`j oblik ta finansovu zvitnist` v Ukrayini [On accounting and financial reporting in Ukraine] (Act No. 996-XIV, July 16). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (in Ukrainian).

13. Ministry of Finance of Ukraine. (2018). Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii zi skladannia zvituv pro upravlinnia [On Approval of the Guidelines for the preparation of the management report] (Order No. 982, December 7). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18> (in Ukrainian).

14. Social reports of “Nibulon”. (2020). Retrieved from <https://www.nibulon.com/data/ksv/socialni-zviti.html>.

15. European Union. (2013). Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0034>.

16. European Union. (2014). Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of nonfinancial and diversity information by certain large undertakings and groups. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=en>.

17. Sustainability report 2019 “Goodvalley”. (2020). Retrieved from <http://svb.ua/sites/default/files/csr19.pdf>.

ЗВІТ ПРО УПРАВЛІННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Г. В. Умерова

***Анотація.** Стаття присвячена організаційним і методичним засадам формування структури та інформаційного наповнення змісту Звіту про управління. Запровадження цієї форми звітності обумовлене імплементацією положень Директиви 2013/34/ЄС «Про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність» у законодавство України. Відповідно до цього встановлено вимогу до великих підприємств, у тому числі суб'єктів суспільного інтересу, формувати Звіт про управління у частині розкриття фінансової та нефінансової інформації.*

Звіт про управління є джерелом інформаційного забезпечення та комплексної оцінки стосовно стану та розвитку підприємств, фінансової, економічної, соціально-трудоваї та екологічної діяльності, виявлених ризиків і невизначеностей тощо. Отримана інформація надає можливість внутрішнім і зовнішнім користувачам оцінити наслідки впливу діяльності підприємств на довкілля, суспільство та економіку, зокрема, на розвиток певної галузі.

У ході проведеного дослідження проаналізовано вітчизняне та міжнародне нормативно-правове забезпечення щодо формування Звіту про управління. Запропоновано інформаційне наповнення змісту Звіту про управління відповідно до вимог різних рівнів управління у частині розкриття суттєвої інформації щодо економічної, соціальної й екологічної сфер діяльності сільськогосподарських підприємств.

Впровадження зазначених рекомендацій надасть можливість отримати інформацію щодо результатів і специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств; ефективності використання трудового потенціалу та стану соціальної політики в цілому на підприємствах; впливу на навколишнє середовище та механізмів його мінімізації. Визначено, що розкриття наведених ключових показників діяльності сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та порівнянності інформації, а також інвестиційній привабливості та сталому розвитку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: *Звіт про управління, нефінансова звітність, економічні, соціальні та екологічні показники, ризики, суб'єкти суспільного інтересу, сільськогосподарські підприємства.*

UDC 631.15:338.43

CONCEPTUAL BASES OF INVESTMENT SUPPORT OF ORGANIC PRODUCTION DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

H. A. KHARCHENKO, PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Management named after Professor J. S. Zavadskyi
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0002-0705-447X
E-mail: kharchenko.a.a@nubip.edu.ua

O. A. MAZUR, the Master of Management
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0002-24270473
E-mail: sannymagro@gmail.com

Abstract. *The article substantiates and analyzes the main approaches to the interpretation of economic categories “investment support” and “investment support for development”. Peculiarities of investment support for domestic enterprises engaged in the production of organic products are analyzed in the article. The necessity and prospects for the development of organic production of agri-food products as an innovative direction of agrarian business are substantiated. It has been proven that the investment support of organic agricultural enterprises involves systematic management and includes several interrelated components. The expediency of determining the sources and volumes of investment resources that can be attracted by the enterprise for the production of organic products is substantiated; priority areas for the development of effective methods of using investment resources have been identified. The main types of investments aimed at the production of organic products are identified. Theoretical and practical aspects of organic production in Ukraine are considered. The main indicators of organic production by domestic producers are analyzed. The main types of organic products in Ukraine, the total number of certified enterprises, and the area involved in the production of organic products are identified. The main ecological, economic, and social advantages of organic production are described. The main factors hindering the attraction of investments in the development of organic production are investigated. The system of financial, economic, organizational, social, and legal measures that will ensure the formation of a system of investment support for the development of agricultural enterprises engaged in the production of organic products were offered.*

Keywords: *investments, investment support, investment development, agricultural enterprises, organic products, sustainable development.*

Introduction. The current stage of the development of agricultural enterprises is characterized by a steady trend to increase production capacity, search for

innovative forms and methods of management and production alternatives, diversification of agricultural production. It should be noted that today organic production is one of the most promising alternative ways of doing business, aimed at economic, environmental, and social growth. Besides, organic production is a sustainable model of the agricultural sector [3]. The products of companies that produce organic products have the potential to meet the growing demand for environmentally friendly products. At the same time, the demand for organic products in many countries of the world significantly exceeds the supply, which is promising for agricultural enterprises in Ukraine. That is why, in order to study the prospects for the development of the organic market, the study of investment support for the production of organic products in Ukraine and the world is quite relevant and timely.

Analysis of recent researches and publications. The works of such domestic scientists as N.^oM.^oAndreeva, V.^oI.^oArtysha, O.^oB.^oVinyukova, O.^oM.^oDovgan, L.^oY.^oKucher, I.^oO.^oMelnyk, O.^oB.^oNazarkevich, S.^oP.^oTkachuk, G.^oA.^oChugriy, and others are devoted to the issue of investment support for organic production of agricultural products. At the same time, the issues of measures aimed at improving the investment support of organic production in domestic enterprises need further research.

Purpose. The purpose of the article is to determine the conditions for the development of organic agricultural production, development and justification of ways to increase the efficiency of investment support for organic production, which will contribute to the greening of agricultural production, and improve the quality of agricultural products.

Materials and methods of research. The following main research methods were used in the research process: monographic, comparison, methods of analysis and synthesis, abstract logical, economic statistical.

Results of the research and their discussion. It is well known that the domestic agricultural sector of the economy significantly influences the formation of gross domestic product, ensuring food security of the country and its food

independence. At the same time, one of the important strategic tasks for Ukraine during the food security formation is the greening of agricultural production, where an important place belongs to increasing the production of organic products.

It should be noted that the provision of various types of resources of organic agriculture and its effective innovative development in modern conditions directly depends on the volume and structure of the investment. Investments in agriculture, which are aimed at meeting the food needs of the domestic population by improving the land as a natural resource, creating new varieties of plants and breeds of animals, etc., will have an economic effect, in turn, associated with the goals of the organic development of agricultural production, as well as improving the efficiency of its operation [1; 12].

Exploring the concept of investment support, economists characterize it from different positions. Approaches to determining the essence of investment support are systematized in Table 1.

1. Systematization of approaches to the interpretation of economic categories “investment support” and “investment development support”

Author, source	Interpretation of economic category
Parakonny S. V.	Investment support is all types of property and intellectual values that are invested in entrepreneurial and other activities, as a result of which income is generated or a social effect is achieved
Kapitanec Yu. O.	Investment support is a set of conditions, resources, and measures necessary for the implementation of the investment process
Kisil M. I.	Investment support is not only the formation of sources of investment financing but a set of various conditions, resources, economic mechanisms, levers, and measures necessary to ensure the normal (set) flow of investment processes
Shevtsova Ya. A.	Investment support – a system of measures for concentration and implementation of investments and the choice of rational management methods in the field of investment
Shilova O. Yu.	Investment support for enterprise development – a subsystem of organizational and economic support, designed to cover production costs and accumulation in order to increase production and sales, whose resources are formed in compliance with the principles of long-term, optimality, alternative
Kodenska M. Yu.	Investment support – organizational and economic conditions, means, measures, and economic relations that are manifested in the movement of value advanced to capital in order to form, accumulate and use investment resources for the development of agro-industrial production and human – the main productive force of society

Source: formed on the basis [2; 4–7; 9; 10].

Note that the investment support for the development of agricultural enterprises involves multifaceted management and includes several interrelated components (Fig. 1).

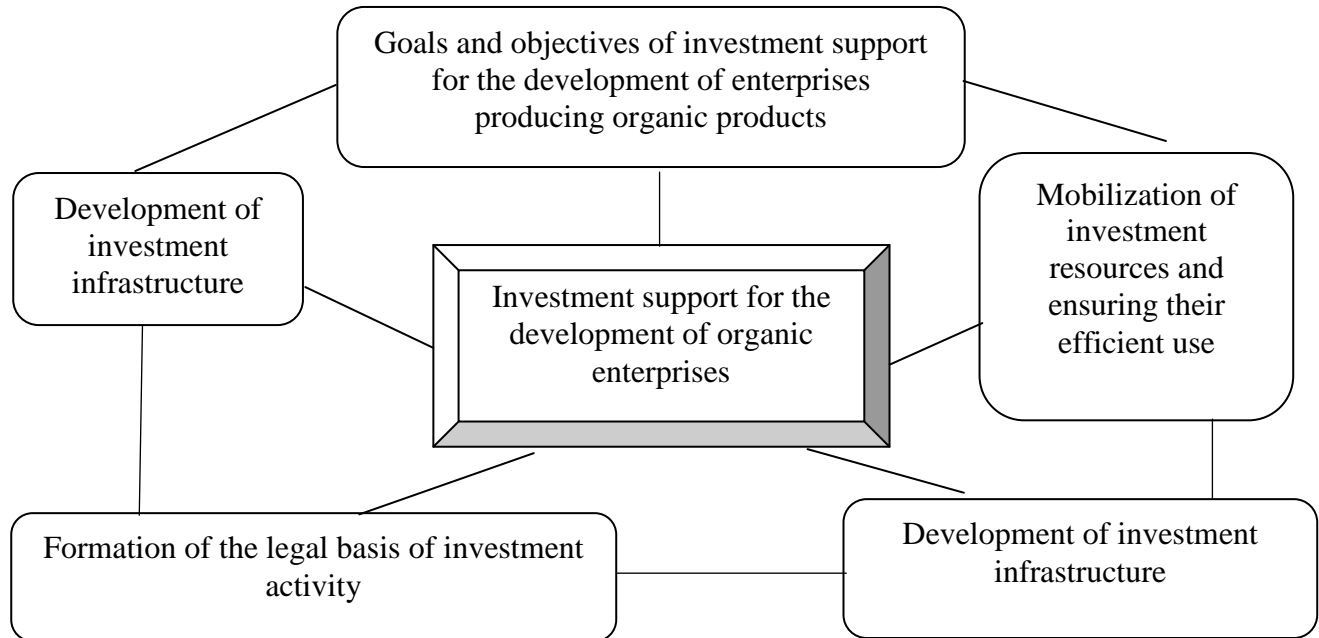

Fig. 1. Investment support for the development of the agricultural enterprises engaged in the production of organic products

Source: formed on the basis [1; 6; 12].

Note that the development of agriculture requires large-scale and effective investment. For a successful and effective forming of investment support in organic agricultural enterprises it is necessary to determine the sources and amounts of investment resources that can be attracted by the enterprise; identify the main, priority areas, and develop effective methods for using investment resources. The sources of investment resources of agricultural enterprises engaged in the production of organic products are own, borrowed, and borrowed funds (Table 2).

We will note that one of the most important sources of investment support for enterprises' development is their means, namely undivided profit and depreciation deductions. Among the sources of investment support for agricultural enterprises, the main and dominant importance should be their own sources, the main of which is profit.

2. Sources of investment support for the development of organic agricultural enterprises

Own	Involved	Borrowed
<i>Founders (investors) funds:</i>	<i>Payables</i>	<i>Loans:</i>
Domestic		Bank loans
Foreign		Loans from other institutions and organizations
<i>Funds generated in the process of activity:</i>		
Undivided profit		Budget loans on a revolving basis
Depreciation of fixed assets		
<i>Budget financing</i>		

Source: formed on the basis [9; 10].

We will note that the land resource potential of Ukraine has special opportunities to develop in the direction of organic production [7]. The production of organic products in Ukraine shows positive indicators. Thus, in 2019, almost 600 organic agricultural producers were operated in Ukraine. In general, Ukraine ranks twenty-fourth in the world and eleventh in Europe in the area of agricultural land under organic production (309 thousand hectares).

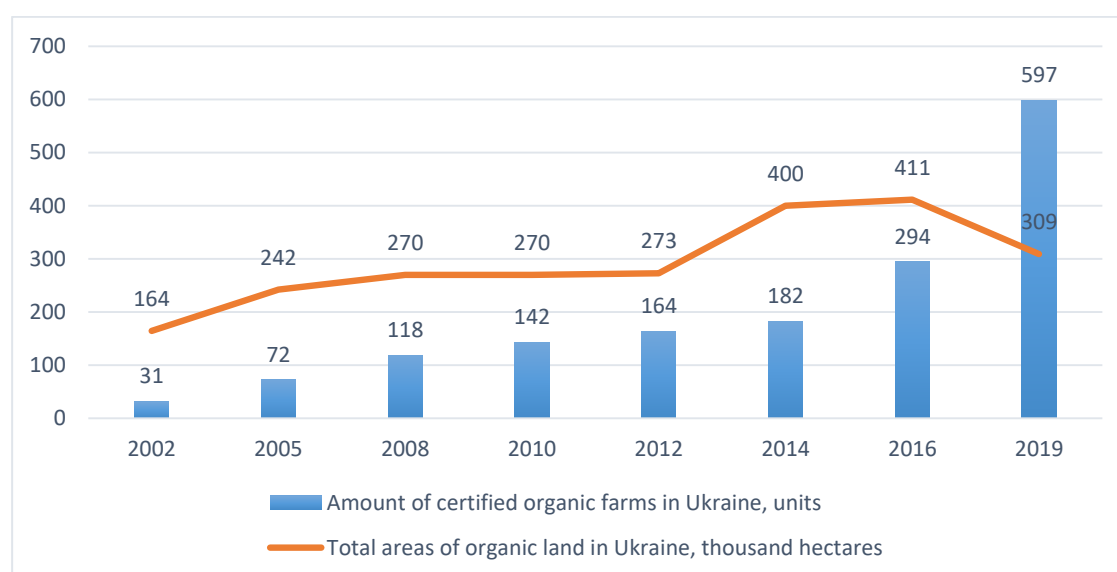

Fig. 2. Organic production in Ukraine

Source: [9].

At the same time, more than 150 domestic producers export their organic products to more than forty countries, which accounts for 90% of the total amount of all organic products in Ukraine [9]. In the structure of sown areas in Ukraine, almost 60% of crops are wheat, barley, sunflower, and corn. The rest of the area is occupied

by crops such as peas, rapeseed, buckwheat, rye, soybeans, oats, sorghum, millet, sugar beets, and others. The structure of domestic organic products for export is dominated by cereals, oilseeds, and legumes, as well as berries and fruits [6; 9].

Currently, the following organic products have been certified in our country: cereals, legumes, and oilseeds, essential oils, vegetables, grapes, watermelons, melons, pumpkins, fruits, berries, nuts, dairy products, eggs, mushrooms, bee products, perennial and annual herbs, medicinal plants, cattle, poultry, goats, pigs, teas, and juices. The vast majority of domestic farms engaged in the production of organic products are located in Odesa, Zhytomyr, Kyiv, Poltava, Kherson, Vinnytsia, Zakarpattia, Lviv, and Ternopil regions [9].

It should be noted that Ukrainian agricultural producers are generally interested in organic production, which is explained by its benefits related to the preservation of the environment in the production process, improving soil structure that helps to increase its fertility. At the same time, organic products contain more nutrients, minerals, and vitamins by minimizing chemicals. Also, organic production is characterized by environmental, economic, and social benefits (Fig. 3). Thus, providing the population with quality and safe organic food helps to improve the health of the population and increase the level of food security in the country. Studies show that organic products contain 63% more potassium, 73% more iron, 125% more calcium, and 60% more zinc than products made by the traditional production. At the same time, organic management methods contribute to resource conservation, reducing the energy intensity of agricultural production, thereby increasing the competitiveness of producers in foreign and domestic markets. Increasing demand for organic products allows businesses to sell their products at a premium price and increase their revenues [7; 12].

The transition of the agricultural sector to an innovative basis depends on the volume and sources of investment support for business projects, both in terms of modernization of technical and technological base, and in terms of establishing the production of competitive food products on the world market.

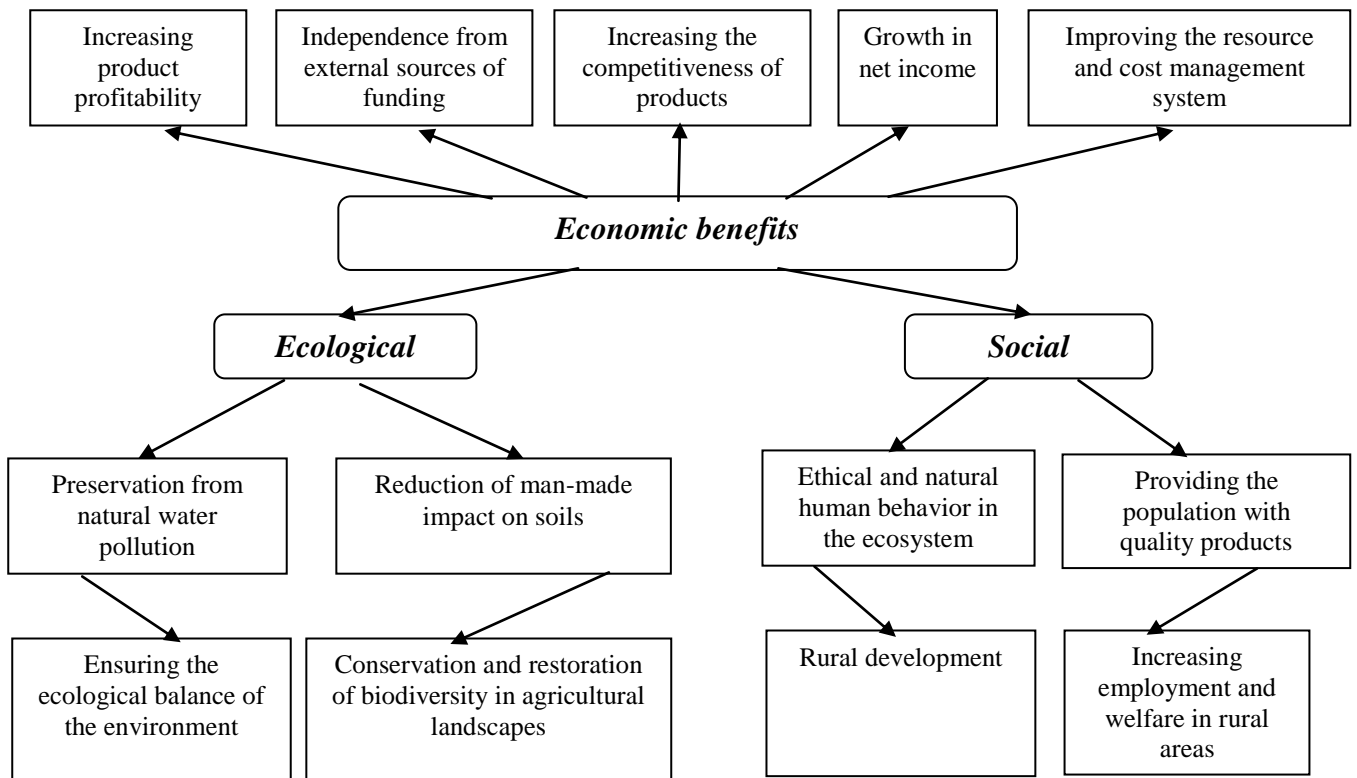

Fig. 3. Key benefits of organic production

Source: formed on the basis [3; 4; 7; 12].

Note that the investment support for organic production is largely due to the creation of an effective mechanism for stimulating investment processes in agriculture. The current components of the system of investment attractiveness in organic agricultural production do not ensure the growth of investment activity. Studies have shown that this is due to the long period of waiting for the results of the agricultural enterprise activities, in which investments are made, and the lack of guarantees in the formation of repayment sources for investment liabilities [2; 4]. Only scientifically substantiated state investment and innovation policy can promote the transition of the domestic agricultural sector to an innovative model of sustainable development of organic agricultural production. That is why the formation of an effective system of investment support for the development of agricultural enterprises engaged in the production of organic products requires the implementation of certain conceptual provisions through the implementation of a set of financial, economic, organizational, social, and legal measures.

Conclusions and future perspectives. Organic farming is a production system that supports the health of soil, ecosystems, and populations. Such a system is based on ecological processes, biological diversity, and cycles adapted to local conditions. Organic agriculture combines tradition, innovation, and science to improve the environment, develop fair relations, and improve the quality of life of all participants.

The successful development of organic agriculture requires large-scale and effective investment. For successful and effective attraction of investment resources in agricultural enterprises it is necessary to determine their sources and volumes that can be attracted by the enterprise; identify the main, priority areas, and develop effective methods of using investment resources.

The market for organic products can attract investors due to several factors such as ever-increasing demand, high profitability, and unsaturated domestic market. Currently, this industry is more popular among domestic investors but there are all opportunities to attract foreign investors due to its active development and high level of profitability.

References

1. Blonskaya, V. I., & Shlapak, I. Yu. (2011). Obgruntuvannia ta investytsiine zabezpechennia proektu rozvytku pidpriemstva [Substantiation and investment support of the enterprise development project]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 21(1), 159-165.
2. Capitanec, Yu. O. (2010). Investytsiine zabezpechennia fermerskykh gospodarstv [Investment support of farms]. *Innovative economy*, 5, 141-144.
3. Kadebska, E., Kharchenko, H., Kharchenko, V., Tereshchenko, S., & Doroshenko, H. (2020). An analysis of modelling of the consumption of organic products and strategic for increasing its production in Ukraine. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8s), 250-257. Retrieved from <http://serisc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/10496>
4. Milovanov, E., Melnyk, S., & Demidov, O. (Eds). (2008). *Dovidnyk standartiv YeS shchodo rehuliuвання orhanichnoho vyrobnytstva ta markuvannia orhanichnykh produktiv*. Knyha 1 [Handbook of EU standards for the regulation of organic production and labeling of organic products. Book 1]. Lviv: LA "Pyramida".
5. Kharchenko, V., & Kharchenko, H. (2018). *Modelling of investment support of use of resource potential of agricultural enterprises*, Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy". Retrieved from <https://js.wne.sggw.pl/index.php/esar/article/view/921>

6. Kisil, M. I. (2009). Investment support for the development of agricultural production and rural areas. *Management: Collection of scientific works*, 11, 225.
7. Kodenska, M. Yu. (2013). Motivational factors of investment support for the development of agro-industrial production. *Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine*, 2, 62-66.
8. Parakonny, S. V. (2011). Areas of investment support for the development of economic potential of the enterprise. *Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University: Science*, 11(153(1)), 51-58.
9. Organic in Ukraine. Official site of Federation of Organic Movement of Ukraine. (2020). Retrieved from <http://organic.com.ua/en/organic-in-ukraine/>
10. Ruzhenkova, O. (2009). Organic farming: past, present, prospects. *Agrarian business*, 41, 9.
11. Vakhovich, I. M. (2011). Conceptual bases of investment support of innovative development of the region. *Current economic problems*, 1, 138-144.
12. Willer, H., & Lernoud. J. (2020). The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2020. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) and International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). Retrieved from <https://www.arc2020.eu/wp-content/uploads/2020/03/organic-world-2020.pdf>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Г. А. Харченко, О. А. Мазур

Анотація. У статті проаналізовано особливості інвестиційного забезпечення вітчизняних підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції. Обґрунтовано необхідність та перспективи розвитку органічного виробництва агропродовольчої продукції як інноваційного напрямку аграрного бізнесу. Доведено, що інвестиційне забезпечення органічних сільськогосподарських підприємств передбачає системне управління та включає в себе декілька взаємопов'язаних складових. Обґрунтовано доцільність визначення джерел та обсягів інвестиційних ресурсів, які можуть бути залучені підприємством для виробництва органічної продукції; визначено пріоритетні напрями щодо розроблення ефективних методів використання інвестиційних ресурсів. Визначено основні види інвестицій, що націлені на виробництво органічної продукції. Розглянуто теоретичні і практичні аспекти виробництва органічної продукції в Україні. Проаналізовано основні показники виробництва органічної продукції вітчизняними товаровиробниками. Охарактеризовано основні екологічні, економічні та соціальні переваги органічного виробництва. Досліджено основні фактори, що заважають залученню інвестицій у розвиток органічного виробництва. Запропоновано впровадження заходів через реалізацію сукупності фінансових, економічних, організаційних, соціальних та правових заходів, що забезпечать формування

системи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційне забезпечення, інвестиційний розвиток, сільськогосподарські підприємства, органічна продукція, сталий розвиток.*